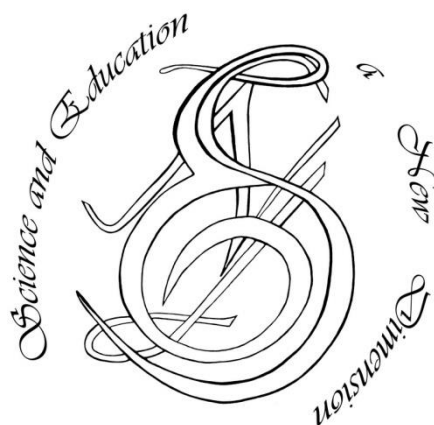

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

p-ISSN 2308-5258

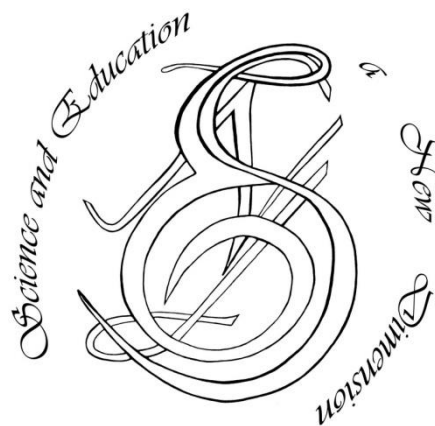
e-ISSN 2308-1996

VI(51), Issue 176, 2018 Sept.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51>

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

Content

Позитивістський етап української компаративістики: вектори розвитку <i>Г. А. Александрова</i>	7
Лексичний лакунікон: лексикографічний експеримент на матеріалі україномовної студії <i>Т. О. Анохіна, І. К. Кобякова, С. О. Швачко</i>	11
Symbols and Paradoxes in Tragicomedy of Mykola Kulish “The National Malahii” <i>V. P. Atamanchuk</i>	15
Новаторські підходи до оцінки якості перекладу в Facebook <i>І. С. Бахов</i>	18
Theoretical foundation of military translation in Ukraine <i>V. V. Balabin</i>	22
Відображення постмодерного сприйняття у мовній картині світу Габрієля Гарсія Маркеса (на матеріалі повісті «Crónica de una muerte anunciada») <i>Н. В. Чорна</i>	26
Мовленнєвий етикет і ввічливість: диференціація понять <i>Ю. М. Деревянко</i>	30
Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських публіцистичних текстів) <i>А. В. Грачова</i>	35
Особливості відтворення мовного портрета кіногероя як однієї зі складових образу персонажа в аудіовізуальному перекладі <i>Б. М. Колодій, І. П. Кожанова</i>	39
Лексична матриця англійськомовного твору “Гаррі Поттер” Дж. К. Роулінг <i>О. В. Марчук</i>	45
Варіанти мікротопонімів Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX століття <i>О. С. Мосур</i>	50
Дериваційна база фразеологічних одиниць (на прикладі фразеологічних одиниць, які належать до концепту ПРОСТІР у німецькій мові) <i>Т. В. Наумович</i>	54
Мотив саморуйнування в поезії французького та російського символізму <i>А. Д. Онопрієнко</i>	58
Провідні характеристики термінології та терміносистеми <i>О. С. Петрина</i>	62
Культурно маркована лексика як когнітивний компонент міжкультурної комунікації (на матеріалі американського варіанту англійської мови) <i>А. В. Шелякіна</i>	65
Verbalization of the concept People in Politics with the help of phraseological units of the English language <i>Yu. Shtoltzel</i>	69
Модель, образ, картина світу: диференціація понять <i>І. І. Широкова</i>	72

Позитивістський етап української компаративістики: вектори розвитку

Г. А. Александрова

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Paper received 27.07.18; Accepted for publication 03.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-01>

Анотація. Проаналізовано засади і специфіку українського порівняльного літературознавства; обґрунтовується його періодизація. Увага зосереджена на позитивістському етапі, який охоплював 80-ті рр. XIX ст. – першу третину XX ст. Акцентовано на проблематиці досліджень та її зумовленості, полівекторності, зв'язку українського порівняльного літературознавства зі світовою наукою та його національній своєрідності.

Ключові слова: компаративістика, етапи розвитку, позитивізм, вплив, історія літератури.

Вступ. Для нинішнього літературознавства характерні підвищений інтерес до проблем власної історії, тенденція до авторефлексії, що дають змогу оцінити здобутки минулого й зважити на можливі перспективи. До актуальних і необхідних для літературної науки методологій належить і літературознавча компаративістика, або порівняльне літературознавство – галузь наукових пошуків, що вивчає взаємини різних літератур (контакти, впливи, запозичення, типологічні схожості), а також специфічні процеси розвитку національних літератур на основі зіставлення певної національної літератури з іншою, а також явищ однієї літератури.

Короткий огляд публікацій за темою. Шляхи розвитку українського літературознавства та проблеми, що поставали перед дослідниками і спонукали до вироблення й застосування певних, зокрема й компаративних методик, аналізували Л. Білецький, О. Білецький, Я. Гординський, К. Копержинський, Г. Костюк, В. Петров, В. Перетц, П. Филипович, останнім часом з'явилися праці О. Галича, Я. Гарасима, М. Гнатюка, Л. Грицик, М. Наєнка, Д. Наливайка та ін., у яких показано загальну картину розвитку науки про літературу чи йдеться про специфіку окремих її напрямів. Історія європейської компаративістики, окремих її національних шкіл, докладно висвітлена у працях С. Вольмана, А. Діми, Д. Дюришина, О. Веретюк, Д. Наливайка, Б. Реїзова, Г. Сиваченко, підручнику В. Будного та М. Ільницького «Порівняльне літературознавство» (К., 2008), колективній монографії «Національні варіанти літературної компаративістики» (К., 2009) та ін.

Мета дослідження – підсумувати набутий досвід і представити концепцію української компаративістики як літературознавчої галузі з притаманною їй проблематикою і специфікою пізнавальних підходів, зокрема проаналізувати її позитивістський етап.

Матеріали та методи. Досліджено літературознавчі та критичні публікації кінця XIX – першої третини XX ст. компаративного спрямування; застосовано методи узагальнення, аналізу, синтезу, системний та описовий.

Результати та їх обговорення. Розвиток порівняльного літературознавства в Україні донедавна пов'язували з другою половиною XIX ст., зі з'явою праць М. Драгоманова та І. Франка. Останнім часом часові межі цього явища розширились [1, с. 14], оскільки кожна наука має т. зв. «пасивну» стадію розвитку, донауковий, підготовчий період, пе-

редісторію. Утвердження оригінального, національно самобутнього мистецтва, позбавленого наслідування чужих літератур, ґрунтованого на творчому використанні традицій вітчизняного фольклору, є наскрізним уже у виступах М. Максимовича, О. Бодяньського, М. Костомарова, О. Котляревського, які систематично наповнювали свої студії порівняльно-історичними роздумами. Їхні праці започаткували розробку проблем міжлітературних взаємин, зокрема генетичних зв'язків; розвивали погляди Гердера про значення і самобутність народної творчості, його ідеї про те, що у фольклорі відображаються характер, думки і почуття народу. Ці положення стали основним імпульсом для культурно-історичних досліджень, які нині розглядають як перехідну сходинку до порівняльно-історичного літературознавства [5]. Тому в розвитку українського порівняльного літературознавства ми виокремлюємо три етапи (за основу беремо періодизацію Е. Касперського): романтичний, позитивістський і постмодерністський [8, с. 527].

Перший (романтичний) період формування українського порівняльного літературознавства охоплює 20–70-ті роки XIX ст. – добу, для якої властиве активне піднесення національної самосвідомості, розгортання наукової й культурної діяльності М. Максимовича, О. Бодяньського, М. Костомарова, О. Котляревського – їх Л. Білецький вважав «громадою українських учених, якими визначається перший етап розвитку історичної школи» [2, с. 106]. Мета початкових компаративних досліджень – утвердити факт існування національної української літератури, показати її своєрідність через порівняння рівноцінних явищ у фольклорі й літературі інших народів. Особливостями досліджень були націонацентричність, наголос на історизмі та етнопсихологічних аспектах.

У другому (позитивістському) етапі (1880–1920-ті роки) вектори досліджень змінюються: студії звільняються від описовості, розширюється їх теоретико-методологічна база, з площини виключно європоцентристської вони виходять у світові обшири. З'ясування випадків сюжетно-образної подібності, існування певних жанрів у літературі пов'язувалися насамперед із підтвердженням наявності цього явища в українській літературі, прагненням за допомогою компаративних методик показати його трансформування в українському середовищі, характер і причини змін. Застосування порівняльного методу давало змогу чіткіше простежити процеси «переходовості», за Д. Чижевським, «помежів'я», на якому зароджувалися

нові літературні тенденції. У середині другого періоду є певні відмінності: у 1880–90-х роках у дослідженнях М. Драгоманова, М. Дашкевича, І. Франка, А. Кримського, О. Потебні, М. Сумцова, П. Житецького, І. Стешенка, А. Лободи та ін. переважають фольклор і давня література; у студіях 1900–1920-х років (М. Грушевський, В. Перетц, Л. Білецький, М. Драй-Хмара, П. Филипович, О. Бургарт, М. Марковський, І. Айзеншток, О. Білецький, А. Ніковський, А. Шамрай, Б. Якубський та ін.) поле обсервації розширюється, до нього залучають нову українську літературу, в осмисленні національного літературного процесу звужуються наслідувальний, впливовілогічний та ідеологічний аспекти, урізноманітнюється методика – майже зникає міфологічний та міграційний напрям, натомість додаються напрацювання інших шкіл – психологічної, філологічної, соціологічної. Компаративні дослідження еволюціонують: розкривають насамперед внутрішні основи запозичень; від пошуку аналогій та відмінностей переходять до поглибленого дослідження національної специфіки. Усвідомлюється потреба звертати увагу не лише на рецепцію мотивів, жанрів, художньої манери творів інших літератур, а й на нові їхні функції і значення в рідному письменстві, що синтезувало глибоку національну основу і культурний досвід людства. На цих етапах порівняльне літературознавство розвивалося головним чином у полі історії літератури, у взаємозв'язках і взаємодії з нею.

Формування порівняльного літературознавства в Україні, в умовах недержавної нації, відбувалося не як наслідування західноєвропейській (насамперед німецькій) чи російській науці, а як історично підготовлене, зі своєю науковою базою явище, тому загальні положення, постулати світових шкіл, згідно з теорією «зустрічних хвиль» О. Веселовського, відбирались і трансформувалися відповідно до національних завдань, змінювалися залежно від характеру досліджуваного матеріалу.

Методологічно важливим чинником була міждисциплінарність порівняльного літературознавства: компаративна проблематика історично зароджувалася всередині кількох гуманітарних наук – історії, філософії, фольклористики, мовознавства, психології, соціології, літературознавства. Основними філософсько-естетичними засадами, на яких відбувалося становлення та розвиток українського порівняльного літературознавства, були романтизм, увага до національного чинника у творчому процесі та орієнтація на широкий європейський і світовий контекст. Загальноєвропейська літературна традиція розглядається не стільки як мета, скільки як матеріал, вивчення і заволодіння якого є основою для повноцінного національного письменства, що входить до кола світових літератур.

М. Драгоманов, зокрема, вказував, що в порівняльних студіях варто звертати увагу не лише на основу твору, а й на подробиці: розвиток теми, побутові риси, географічні та історичні вказівки – це показує шляхи його розповсюдження, потребу і мету переробки, місце й час з'яви, спонукатиме до пошуків відповідних методик, використанні всіх відомих напрямів опрацювання матеріалу – міфологічного (Грім, Кун),

запозичення – Бенфея, антропологічного (Ленг, Тайлор), але кожного – «на своєму місці» [7, с. 498]. Від його праць компаративістика стає органічною частиною українського літературознавства. Гнучкі методики пропонував І. Франко: показати, «як література засвоює чужий матеріал... і що вносить свого в загальну скарбівню літературних тем і форм... чим були для неї літератури сусідніх народів і чим була вона для них» [13, с. 17].

Унаслідок численних компаративних пошуків було зібрано величезний фактичний матеріал. Основний корпус компаративних студій – це емпіричні дослідження, які стосувалися проблем фольклору, давньої і нової української літератури, порівняння їх зі світовими здобутками для з'ясування походження, особливостей, запозичень, впливів, наслідувань, внеску українського письменства у світове. Порівняння постає як важливий, але не самодостатній етап виявлення та аналізу особливостей будови літературних творів, який потребував не тільки його констатації та вичленування, а й з'ясування ролі та доцільності.

Результатом розвитку емпіричних порівняльних досліджень був синтез їх в авторських «Історіях літератур» М. Петрова, М. Дашкевича, С. Єфремова, Б. Лепкого, М. Возняка, М. Грушевського. Компаративна стратегія наявна в усіх цих працях; це засвідчувало загальну тенденцію, пов'язану з усвідомленням міжлітературних закономірностей. Наука про літературу в такий спосіб виходила за межі однобічного, позбавленого ширшої перспективи огляду літературних творів у межах лише національної традиції. Основна ідея компаративних «ліній» в авторських історіях української літератури – вписати рідну словесність у світовий контекст. Порівняльне літературознавство перебувало в тісному зв'язку з історією літератури, порівняльна історія літератури, за словами О. Білецького, «знайшла собі в українському літературознавстві сприятливий ґрунт» [2, с. 87]. Воно, по суті, порушує ті самі проблеми, що й історія літератури (джерела, особливості становлення і розвитку, взаємозв'язки і взаємовпливи, «своє» і «чуже», переклад, традиційні сюжети і образи, зв'язок літератури з історією, релігією, культурою тощо).

Особливість розвитку вітчизняної науки полягала в тому, що в Україні майже не було літературознавців – «чистих» компаративістів: принципи порівняльного літературознавства взаємодіяли з окремими аспектами і засадами інших наукових напрямів, шкіл – психологічної (І. Франко, Д. Овсянико-Куликовський, О. Потебня, О. Білецький), соціологічної (І. Стешенко, Б. Навроцький, Б. Якубський), філологічної (В. Перетц, М. Марковський, П. Филипович, М. Драй-Хмара) та ін. Така полівекторність, залучення позалітературних контекстів активізували компаративні методики, давали більше простору й можливостей для спостережень.

Для українського порівняльного літературознавства означеного періоду характерні дослідження трьох типів – генетичні (порівнювали явища, що виникали в результаті спорідненості за походженням), контактологічні (досліджували культурні взаємодії) й типологічні (аналізували явища, схожі незалежно від контак-

тів), які ще не мали певної системи, але активно впроваджувалися в дослідження (поєднання цих типів студій можна спостерігати, зокрема у І. Франка).

У центрі досліджень цього періоду перебуває категорія впливу, яку дослідники розуміли по-різному, досліджуючи вплив письменника на письменника, на пряму на на пряму, вплив нових ідей на зміст, сюжет, вплив матеріалу на форму і стиль. Від поверхового констатування впливу відбувається перехід до усвідомлення того, що цей акт передбачає переробку сприйнятого залежно від потреб реципієнта.

Найчастіше дослідників цікавила спадщина Івана Котляревського, Тараса Шевченка і Лесі Українки. Це було зумовлено прагненням відшукати джерела їхньої творчості, виявити спадкоємність із попередньою вітчизняною літературною традицією, фольклором і світовим контекстом, т. простежити як генетичні, контактні зв'язки, так і типологічні схожості.

Спадщина Котляревського забезпечувала для порівняльних досліджень певну платформу для розв'язання питання не лише про залучення автором українського письменства до світової літератури, а й підтверджувала: естетична вартість твору не зростає лише завдяки використанню відомого сюжету, – це визначає лише його художній рівень. Від порівнянь його «Енеїди» з поемами Вергілія та її переробками – Скаррона, Блюмауера, Осипова, знаходження збігів окремих рядків, епізодів – до пояснення причин звернення Котляревського до античного першоджерела, простеження проблемно-тематичних та композиційно-сюжетних перегуків оригіналу й наслідування, зв'язку поеми з явищами українського фольклору й давньої літератури – такий шлях полемічних порівняльних студій М. Дашкевича, І. Стешенка, М. Марковського, П. Житецького та ін.

Творчість Шевченка засвідчила спроможність української літератури посісти місце серед розвинених літератур світу і виявилася неоцінним матеріалом для порівняльних досліджень, що давали можливість простежити зв'язки національного генія зі світовим літературним процесом на рівні контактів, впливів та типологічних схожостей. Зразки цих взаємодіючих методик демонстрували праці І. Франка, М. Сумцова, О. Колесси, Є. Ненадкевича, О. Багрія, М. Марковського, Б. Навроцького, П. Филиповича, С. Родзевича, І. Шпитковського, В. Гнатюка, М. Мочульського, В. Щурата та ін.

Традиційні сюжети та образи у творчості Лесі Українки давали змогу виявляти і розглядати контакт-генетичні зв'язки і різноманітні типологічні схожості, які проявлялися в художньому моделюванні і осмисленні універсальних цінностей на основі загальнокультурного досвіду (дослідження О. Білецького, О. Бургардта, М. Зерова, М. Драй-Хмари, А. Ніковського, Є. Ненадкевича, В. Петрова, І. Шаровського, П. Филиповича, Б. Якубського та ін.). Акцентували не лише на запозиченні світового сюжету – порівняльний аналіз творів із першовзірцем чи творами попередників показував, як чуже наповнювалося змістовими й ідейно-естетичними характеристиками, відповідними до сучасності, як завдяки

національній версії традиційних сюжетів і образів збагачувався світовий літературний контекст.

На 20-ті рр. ХХ ст. припадає розквіт порівняльного літературознавства; в Інституті Т. Шевченка працював кабінет порівняльного вивчення літератур, (керівник О. Білецький). Проте у 1930 р. порівняльний метод уже називатимуть ідеалістичним, застарілим, і зрештою, реакційним, бо він «суперечить єдинонауковому методу – марксистському» [11, с. 335]. В. Перетц був змушений з огляду на це писати, що порівняльний метод – не система філософських понять, а вже «тільки робочий прийом для виявлення культурних і літературних зв'язків в словесній творчості всіх народів» [12, с. 338] і розглядав його лише як метод підготовчої обробки літературного матеріалу для подальшого аналізу його з погляду соціологічного. 1934 рік, за словами Б.Кравціва, став початком «ліквідації філологічного й порівняльно-історичного напрямів в українському літературознавстві. З допомогою репресій і адміністративного тиску знищено не тільки обидва ці напрями і їх діячів, але й цілу опрацьовану ними ділянку» [10, с. 238]. Це значною мірою зруйнувало спадкоємність національного історико-літературного мислення й звузило методологію пізнання літературних явищ. Радянські порівняльні дослідження важко назвати компаративними в справжньому значенні цього слова: відрізані від світових пошуків, вони переважно побудовані на засадах «єдиноправильного вчення» з домінуванням проблематики російсько-українських літературних зв'язків. Хоча чітку межу між радянським і пострадянським періодом вітчизняної компаративістики провести нелегко [4, с. 49], оскільки «компаративістиці не вдалося до кінця подолати вплив позитивізму» [8, с. 189]. Однак лінія української науки, яка обірвалася у 30-х роках ХХ ст., нині відродилася і демонструє відкритість, динамічність та зв'язок зі світовими й вітчизняними традиціями. Третій, постмодерністський етап української компаративістики вже заявив про себе новими працями, позначеними пошуками, але «компаративістика не стільки адаптує нові літературознавчі концепції, скільки адаптується ними» [6, 30].

Висновки. Українське порівняльне літературознавство кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. – якісний етап у розвитку вітчизняної наукової думки, цілісне й динамічне явище, що вплинуло на формування літературознавчої парадигми. Практика українських дослідників зафіксувала постійне звернення до проблем компаративістики, теоретичне осмислення принципів цього напрямку та впровадження його здобутків у власні дослідження. Від наукового обґрунтування оригінальності й самостійності української літератури до розгляду її як органічного складника європейського контексту – такі етапи еволюції компаративного дискурсу в українському літературознавстві. Позитивістський етап української компаративістики (1880–1920 роки) був складним і неоднорідним. Літературознавці з'ясували випадки сюжетно-образної подібності і пов'язували їх насамперед із підтвердженням наявності цього явища в українській літературі, а також прагнули за допомогою компаративних методик показати його трансформацію в українському середовищі, характер і причини змін. У їхній науковій

спадщині і нині можна знайти багатий фактаж і чималий запас науково продуктивних ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова, Г. А. Помежів'я (українське порівняльне літературознавство кінця XIX – першої третини XX століття) / Галина Александрова. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. – 415 с.
2. Білецький, Л. Т. Основи української літературно-наукової критики / Леонід Білецький. – Київ: Либідь, 1999. – 405 с.
3. Білецький, О. І. Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства / О. І. Білецький // Збір. пр.: у 5 т. – Т. 2. – Київ: Наукова думка, 1965. – С. 72-110.
4. Будний, В. В. Порівняльне літературознавство: підручник / Василь Будний, Микола Ільницький // Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. – 430 с.
5. Горський, И. К. Об отличии литературной компаративистики от сравнительно-исторического литературоведения / И. К. Горский // Контекст. – Москва: Наука, 1990. – С. 141–160.
6. Грицик, Л. В. Українська компаративістика: концептуальні проєкції / Людмила Грицик. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 298 с.
7. Драгоманов М. П. Історія Едіпа в слов'янських переробках / Михайло Драгоманов // Фольклористичні студії у 4 т. – Донецьк: Норд-Прес, 2008. – Т. 4. – 2008. – С. 493–585.
8. Западное литературоведение XX века: энциклопедия. – Москва: INTRADA, 2004. – 559 с.
9. Касперський, Е. Про теорію компаративістики / Едвард Касперський // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / за заг. ред. Дмитра Наливайка. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2009. – С. 125–146.
10. Кравців, Б. Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр. / Богдан Кравців // Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. – ЗНТШ. – 1962. – Т. CLXXIII. – С. 217–242.
11. Літературознавча робота в Києві // Літературний архів. – 1930. – Кн. I–II. – С. 335.
12. Перетц, В. Н. К вопросу о сравнительном методе в литературоведении / В. Н. Перетц // Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы. – 1934. – Т. 1. – С. 327–339.
13. Франко І. Історія української літератури. Ч. 1. Від початків українського письменства до Івана Котляревського / Іван Франко // Збір. творів: у 50 т. – Київ: Наук. думка, 1976–1986. Т. 40. – 1983. – С. 7–430.

REFERENCES

1. Aleksandrova G. A. Borderzone (Ukrainian Comparative Literary Studies of the End of the XIXth – the First Third of the XX Century) / Galina Alexandrova. – Kyiv: Kyiv Polytechnic University, 2009. – 415 p.
2. Biletskyi L.T. Fundamentals of Ukrainian Literary and Scientific Criticism / Leonid Biletsky. – Kyiv: Lybid, 1999. – 405 p.
3. Biletskyi O. Ways of development of pre-October Ukrainian literary studies / O. Biletskyi // Collected papers: 5 v. – Vol. 2. – Kyiv: Scientific Opinion. 1965. – P. 72-110.
4. Budnyi V.V. Comparative Literary Studies: Textbook / Vasyl Budnyi, Mykola Ilnitskyi // Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy, 2008. – 430 p.
5. Gorskyi I. K. About the Difference of Literary Comparative Literature from Comparative Historical Literature Studies / I. K. Gorskyi // Context. – Moscow: Science, 1990. – P. 141-160.
6. Grycyk L.V. Ukrainian Comparative Studies: Conceptual Projections / Lyudmila Hrytsyk. – Donetsk: Southeast, 2010. – 298 p.
7. Drahomanov M.P. The history of Oedipus in the Slavic processing / Mikhail Drahomanov // Folklore studies at 4 t. – Donetsk: Nord-Press, 2008. – Vol. 4. – 2008. – P. 493-585.
8. Western literature of the twentieth century: the encyclopedia. – Moscow: INTRADA, 2004. – 559 p.
9. Kasperskyi E. On the theory of comparativism / Edward Kasperskyi // Modern literary comparativist: strategies and methods. Anthology / Edited by. Dmitry Nalyvaik. – Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy, 2009. – P. 125-146.
10. Kravtsiv B. The defeat of Ukrainian literary studies in 1917-1937. / Bohdan Kravtsiv // Collection for honoring Ukrainian scientists destroyed by Bolshevik Moscow. – ZNTSH. – 1962. – T. CLXXIII. – P. 217-242.
11. Literary work in Kyiv // Literary archive. – 1930. – Kn. I-II. – P. 335.
12. Peretz V. N. The question of the comparative method in literature / V.N. Peretz // Proceedings of the Department of Old Russian Literature at the Institute of Russian Literature. – 1934. – Vol. 1. – P. 327-339.
13. Franko I. History of Ukrainian Literature. Ch. 1. From the Beginning of Ukrainian Writing to Ivan Kotlyarevsky / Ivan Franko // Collected Works: 50 Vol. – Kyiv: Science. thought, 1976-1986. T. 40. – 1983. – P. 7-430.

Positivist stage of Ukrainian comparativist: vectors of development

G. A. Aleksandrova

Abstract. The principles and specifics of Ukrainian comparative literary studies are analyzed; substantiates its periodization. Attention is concentrated on the positivist stage, which covered the 80s of the nineteenth century – the first third of the twentieth century. The emphasis is placed on research problems and their determinants, polyvectorality, the connection of Ukrainian comparative literature with world science and its national originality.

Keywords: comparative studies, stages of development, positivism, influence, history of literature.

Лексичний лакунікон: лексикографічний експеримент на матеріалі україномовної студії

Т. О. Анохіна, І. К. Кобякова, С. О. Швачко

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

Corresponding authors: anokhina_mail@yahoo.com, kobyakova@ukr.net, shvachko.07@ukr.net

Paper received 02.08.18; Accepted for publication 10.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-02>

Анотація. Об'єктом дослідження є категорія лакунарності, її концептуалізація та категоризація на матеріалі лексикографічних джерел україномовного дискурсу. Предметом дослідження є дімезіональне вимірювання кореляцій лем та алонімів лакунікону на матеріалі лексикографічного експерименту (наукова картина україномовного дискурсу). Перспектива роботи передбачає складання тлумачного словника лакунології з включенням доробків вчених з релевантної тематики.

Ключові слова: лакунікон, наукова картина, україномовна студія, лексикографічний експеримент, лема, алоніми, дімезіональний вимір.

Об'єктом нашого дослідження є лакуни україномовної наукової картини, які досліджуються у режимі лексикографічного експерименту.

Предметом є дімезіональне вимірювання лакунікону (леми та алоніми), складових лексикографічних статей україномовного дискурсу.

Мета дослідження полягає в інвентаризації синсет (англ. *synonymic sets* «синонімічні групи»), базових ознак лакунарності, що є вельми валоративним для ідентифікації природи лакун у науковій картині. Лакуна, нагадуємо, є феноменом гетерогенних зрізів мовної макросистеми – модусів мови, мовлення та мовленнєвої поведінки [1; 10]. Лакунологія – молода наукова дисципліна, об'єкти, методи та цілі якої потребують пильної уваги учених сьогодення. Сорокін Ю.О. виокремлював серед об'єктів лакунології культури міжмовної ендозони, а в аспектах перекладознавства емпатував ідею безеквівалентної лексики [8]. З часом вітчизняні вчені виокремили в лакунології внутрішньомовні та зовнішньомовні маркери топіку [6; 2; 7; 1]. У словниках [14; 4; 11; 12; 13] базове слово *лакуна* / *lacuna* тлумачиться в режимі вихідного етимологічного значення (“пусте місце”, “пропуск”). В етимологічному словнику [15] вперше подається валоративна інформація стосовно становлення лем *лакуна* [15, Т.3]. У нашому дослідженні ставиться **мета** розпізнати характер компаративних дімезіональних недискретних величин поняття та метазнака *лакуна*. Матеріалом експерименту слугували у попередніх роботах [1] англійські словники Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language, Longman Dictionary of English Language and Culture. В нашій роботі вони позначаються символами відповідно D₁, D₂, D₃ [13; 12; 11]. Україномовний дискурс представлений Словном української мови: в 11 тт., Етимологічним словником української мови: в 7 т. та Англо-українським семантико-словотвірним словником. Далі в роботі вони відповідно представлені як Сл₁, Сл₂, Сл₃ [14; 15; 4].

Аутентичні словники (СУМ-11 (1970-1980) та АУССС) є валідним джерелом є тричленного представлення референтів – наукового, результативного та епідигматичного. Лексикографічні відкриття знаходяться в колі знань про мову *ad pro toto* [3]. Словники

є тлумачними та енциклопедичними. Одномовним є СУМ-11, а двомовним АУССС. Ядерними словами лексико-семантичного поля лакунології (ЛСПЛ), за даними експерименту, об'єктивуються українські лема *відсутність*, *ніщо*, *небуття*, *нестача*, *заперечення*, *лакуна*. Словники, як друковані в алфавітному порядку праці («слова та словосполучення») в облігаторних атрибутах реєструють соціально цінну інформацію в друкованому представленні. *Словник* позначений морфологічною мотивацією. Морфема *слово* - вживається в тлумаченні термінів *тлумачний словник* (слова про слово), *енциклопедичний словник* (слова про речі). Тлумачні словники різномовних дискурсів слугують надійною ідентифікацією ознак лакунарності.

Актуальність роботи витікає із її топікальності, причетності до теорій термінологізації й детермінологізації, процесів конвергенції чи дивергенції, а також – інтенсивно діючого смислотворчого ословлення (*mentalese*).

Новизна дослідження лакунарності в науковій картині світу полягає в ідеї еменджменту, в етимологічних витоках та їх трансформації в наукові терміни (перехід від побутової до наукової лексики), в різнобарв'ї секундарних форм і термінологічних висловів. Лакунікон, як субсектор мови, відкритий семантичний та формальний перебудові. Остання детермінується сьогоденням наукової картини, онтологією лакун, методологічною новизною і лакунарною синсетю. У порівнюваних мовах відзначається розбіжність: в англійській мові конверсія спрацьовує в основному в дієсловах, а зворотне конструювання в українській мові превалює в іменниках.

Методологічний підхід детермінується природою об'єкта, його наявністю, та інтенціями адресанта. Процеси концептуалізації та категоризації, з одного боку, конвергенції та дивергенції, з іншої, є вельми значущими для лінгво-когнітивного осмислення референтів лакунології. У своїх творчих пошуках ми використовували досягнення вітчизняних вчених – Бацевича Ф.С., Жаботинської С.А., Селіванової О.О., Шевченко І.С. [2; 5; 7; 9].

Гіпотеза полягає в тому, що 1) лема та алоніми утворюють лексико-семантичного поля лакунології (ЛСПЛ); 2) ядерні одиниці ЛСПЛ детермінуються

наявністю позитивного маркера, спільних ознак лем і алонімів; 3) семантичні та формальні індикатори лакунікону відкриті подальшим модифікаціям в науковій картині світу; 4) мовознавчий сектор лексичного лакунікону зазнає змін за принципом *ad pro toto* (частина замість цілого), принципів самоорганізації, самоконтролю, самостановлення; 5) а також – самодобудови, які детеремінуються в модусах мови, мовлення та когнітивної поведінки.

Лакуни це не пусте місце (семи без лексем), це – чинний етап в лінгвокогнітивній діяльності від непізнаного до пізнаного, від неомовленого до ословленого, від неіснуючого до існуючого. Вербальні та невербальні засоби комплементують ословлення лакунікону та фасцилізують рецепцію інформації продуманої в інтенціях адресанта. Порівняння репрезентації лакунікону в компаративних лексикографічних джерелах свідчить що: тема лакунарності представлена в обох макросистемах в образі лем та їх атрибутів (алонімів); базовою одиницею є метазнак *lacuna*/ *лакуна*; ядерними ознаками виступають *absence* / *відсутність*, *lack* / *нестача*, *denial* / *заперечення*, *nothing* / *ніщо*; ядерні ознаки лем визначаються дімезіональним виміром, виміром недискретних величин; спільною рисою лінгвістичного лакунікону є механізм кросреференції задіяних у парадигмі термінів; у науковій картині поняття, базові номінації та категорія лакунарності омовлюється однойменно; в українській студії україномовним лакунам відповідають в основному паралельні англomовні еквіваленти. Пор.: *lack* / *нестача*, *absence* / *відсутність*, *nothing* / *ніщо*; укр. *заперечення* є автохтонним, якому притаманні англійські субститути; лексема НЩО представлена в компаративних системах дуальна – на позначення ознак референта (лінгвістичний аналіз) та неіснуючих референтів (без лінгвістичного аналізу).

Білатеральність лакунарних знаків позначено відсутністю поверхневих структур та наявністю пошукваних глибинних структур (семантики). Лакуни – це семи без лексем. У лексикографічних джерелах лакуна репрезентується стисло, з подачею незначною кількістю ознак. За межами лексикографічних джерел лакунарність є наскрізною в тріаді мовно-семіотичної,

мовленнево-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозон [2; 9; 5].

Номінації ознак лакунарності репрезентують низку ядерних одиниць ЛСПЛ, серед яких виокремлюються англ. *absence*, *denial*, *nothing*, *lack*. Лексикографічні статті (entries) лакунарності спрацьовують за схемою композиційних складників – леми та алоніми. Онтогносеологічний підхід візуалізує портрет лакунарності, її дімезіональний вимір. Тлумачення кореляції лем та алонімів починається з виміру дімезії між базовою лемою та її алонімами. На наступному етапі алоніми підключаються у статусі похідних лем та нових адгерентних алонімів (синсет). Закінчується експеримент при появі дистантно віддалених, опосередкованих алонімів за схемою: лема₁ :: алоніми₁ → лема₂ :: алоніми₂ → лема₃ :: алоніми₃ → лема₄ :: алоніми₄.

За результатами лексикографічного аналізу лакунарні слова (леми та алоніми) беруть участь в осмисленні та ословленні категорії лакунарності. Задіяні номінації в українській студії репрезентують ознаки відсутності негативності, недоречності, нестачі, неопізнаності та проблеми НЩО. Слова із семантикою «НІ» є поліаспектними, поліфункціональними та полімодальними.

Експеримент з лексикографічними джерелами уможливило виокремлення актуальних та маргінальних ознак лакунарності, їх розбіжностей з огляду на мовленнєвий та когнітивний досвід, та на еволюційний тандем лакун у науковій картині світу. Картотека релевантних «портретів слів» розпочинає сагу про ознаки лакунарності. Сектори лакунікону є чинними маркерами наукової картини світу досліджуваних референтів; дискурсивними ознаками їх середовища, режиму та ословлення. Словники як дімезіональні виміри лакунікону є інструментами експерименту, які ідентифікують ознаки лакунарності однойменно номінативних одиниць та релевантних понять. Конгруентність релевантних метазнаків розкривається чинниками Tertium Comparationis, процесами паралельного осмислення об'єктів (лакун) на внутрішньомовному та міжмовному векторах. Об'єктом дослідження творчого пошуку є україномовний лексичний лакунікон, предметом є дімезіональна параметризація на матеріалі релевантних статей лексикографічних джерел.

Таблиця 1.1. «Конгруентність лакунарних ознак в англomовних та україномовних дискурсах (АД та УД)» (за Сл2)

АД	УД	АД	УД
Negation (с.532)	заперечення, ніщо, пусте місце, мат. від'ємна величина	Denial (с.195)	заперечення, спростування, відмовлення, відмова
Absence (с.11)	відсутність, нестача, неухважність, пропуски, брак	Nothing (с.549)	відсутність, небуття, нестача, брак, пусте місце
Omission (с.559-560)	пропуск, недогляд	Lack (с.450)	нестача, пропуск, відсутність, невірноваженість

Мета пошуку полягає у розпізнанні корпусу базових одиниць лакунарності, що є вельми значущим для об'єкта дослідження його таксономії в мовносеміотичній, мовленнєво-комунікативній та когнітивно-синергетичній ендозонах. Основними корелятами україномовного дискурсу є укр.: *відсутність*, *ніщо*, *нестача*, *негація*. Лексикографічні джерела позначені

спільними структурно-семантичними атрибутами: дуальну композицію складають леми та алоніми. Основними типами є тлумачні словники, які актуалізують тлумачення слів словами, енциклопедичні вкраплення є раритетними. Алоніми позначаються цифрами, переліком. Ілюстрований матеріал подається вербально, інколи включає пікторіальні вкраплення. Ак-

туальність роботи витікає із її топікальності, причетності до теорій термінологізації й детермінологізації, процесів конвергенції чи дивергенції, до інтенсивно діючого смислотворчого ословлення (*mentalese*). Компаративне співставлення лексикографічної паспортизації свідчить про спільні ознаки лакуніконів; їх розбіжності детермінуються семантичним дизайном макросистем. Див. табл.1.1.

Термінологічні лексеми є чинниками партитативної візуалізації непізнаних повністю або неословлених повністю референтів. Серед них виокремлюються лакуни з ознаками нестачі, недоречності та неопізнанності. Усі мовні ознаки є результатом когнітивної діяльності на векторі: *відоме :: невідоме, осмислене :: неосмислене, пізнане :: непізнане, лакунарне :: нелакунарне*. Лексема НІЩО виступає атрибутами відсутності, пропуску, заперечення тощо. У науковій картині світу домінують одиницями є номінації ознак відсутності, нестачі та НІЩО. Чинним семантичним вектором є тандем від енігматичного до пізнаного, від буквального до фігурального, від лінгвістичного до філософського. В українських лексикографічних джерелах семантичний дизайн об'єктивується на матеріалі словників Сл₁ та Сл₂. В обох джерелах спрацьовує також кросреференція з деякими розбіжностями, що обумовлено ідіоматичністю компаративних мов. Англ. *refusal* (на С. Сл₂) не має відповідників лакунікону. Укр. термін *заперечення* має автохтонний характер із широкою амплітудою значень. *Лакуна* представлена тільки етимологічними витокми [15].

Семантичний дизайн ЛСПЛ має подвійне представлення в лемах та алонімах. Емпатується увага на базових лемах та їх дименціональних вимірах на векторі алонімів. Спільною для заповідних наукових студій є емпатія на проблемі NOTHING / NOTHINGNESS. Остання розглядається адитивно у задіяних словниках україномовного та англійського лексикографічних дискурсів [1]. Конгруентність ЛСПЛ верифікується наявністю ознаки LACK / НЕСТАЧА. З цими ознаками корелює ідея неповного пізнання референтів, проблема дихотомії *мало :: багато*. Лакунарність виникає як результат неопізнаних речей або неословлених за правилами семантичної модифікації (неосемантики). Спільним процесом для порівнювальних студій є компаративний підхід (Tertium Comparationis), його процес і результати дають новотворення (ab) замість (a+b). Вічний колообіг використовує досвід минулого: нове – забуте старе. Лексикографи D₁ філософськи тлумачать НЕБУТТЯ, омовлюючи його парафразами *non-existence, being, nothing to pass into nothingness* [13, с. 852]. Відсутність свідомої чи мовної ідентифікації маркує ознаку небуття у виразах типу *Is there only nothing after death?* [11, с.958]. У лемах англ. *absence, denial, lack*, укр. *zanep-*

чення, негація, нестача дефінітними словами виступають англ. *want, need, lack*, укр. *нестача, нехватка, заперечення*.

Лакуна / lacuna – одиниці, що є лексично близькими паралелями з ознаками *ніщо / nothing, ніхто / nobody, небуття / nonbeing, nothingness, nonexistence*. Слово *лакуна*, як й інші семіотичні знаки маркує тільки частину референта образу айсберга: тільки мала частина є візуальною, а більша частина знаходиться під водою [15]. Термін *лакуна* (подається в [14, т.4, с.440]), репрезентує порожнечу, анатом. *заглибину, тканини організму або його органи*, лінгв. – *пропуск у тексті*.

Звернення до україномовного дискурсу об'єктивує наявність маркерів лакунікону; останній в Сл₁ представлений компресивно. Аналіз комунікативних одиниць із семою «ні» об'єктивує наявність експліцитів та імпліцитів серед засобів позначення відсутності.

Параметризація останніх відбувається за критеріями полінегації / мононегативності, експліцитності / імпліцитності, монолексичне та полілексичне представлення, повнозначних та службових слів в альтернативній чи синтетичній формах. Полінегативність в українській мові є чинною, в англійській мові – стилістично навантаженою. Пор.: укр. *я не нездужаю ні в року*, англ. *No enety you say?* Лінгвістичне буття є тісним колом емпатії тлумачних словників D₁, D₂, D₃, Сл₁, Сл₂. Філософське осмислення є квазілакунарним, його сага звучить більше в етимологічних нагадуваннях, коментуваннях, ніж в кінцевих висновках про вічне буття. В лінгвістичному сенсі інформація добувається з аналізу глобальної структури слів – поверхневої та глибинної.

Метазнак *ніщо* є синергетичним маркером дуальності: омовлення наявності атрибутів речей (лінгвістичного небуття) та абсолютної відсутності непізнаного, неословленого, *inexistent* (філософське небуття). З першою групою (лінгвістичною) ми асоціюємо наявність об'єктів, суб'єктів, з певними ознаками нестачі. У лінгвістичному огляді вживаються слова-корелятори *lack, want, need*. У філософському тлумаченні чинною є ідея про неопізнаний, неословлений, незареєстрований, невідомий, неіснуючий феномен буття.

Лакунарність є топікальною в перекладознавстві. Лексикографічні коментування є адгерентними для вирішення проблеми *ніщо / nothingness*. Категорія лакунарності є синергетичною проблемою, в якій емпатуються питання самоорганізації, самооцінки та самодобудови. Лексикографічні джерела контактуючих мов об'єктивують процес самодобудови на емпірії лакунікону. У лексикографічних джерелах реєструється аспекти лінгвофілософської проблеми НІЩО / NOTHINGNESS.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохіна Т.О. Корпусний лакунікон англійської мови лексикографічний аналіз. «Філологічні трактати», Том 10, No 2' 2018.– С.7-12.
2. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Флорій Сергійович Бацевич. – Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>.
3. Вежицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и Сопоставление культур через посредство лексики и праматики / Пер.с англ. А.Д.Шмелева. – М.: Яск, 2001. – 272 с.
4. Гороть Є.І. Англо-український семантико-словотвірний словник / уклад. Є.І.Гороть, С.В.Гончарук, Л.К.Малімон, А.Б.Павлюк, С.Б.Шелудченко; за ред. та керівн. проф.Є.І. Гороть. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014.– 1024 с.

5. Жаботинская С.А. Онтология для словарей тезаурусов: лингвокогнитивный подход. Филологичні трактати. – Том 1, No 2'2009.– С.71-87.
6. Лакуны в языке и речи: сб. науч. трудов / под ред. Ю.А.Сорокина, Г.В.Быковой. – Благовещенск : Изд.БГПУ, 2003. – 257 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712с.
8. Сорокин Ю.А. Метод установления лакун как один из способов выявления специфики локальных культур (художественная литература в культурологическом аспекте) / Ю.А.Сорокин // Национальная специфика речевого поведения. – М.: 1977.– С.120-136.
9. Шевченко І.С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І.С.Шевченко, О.І.Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Х.: Константа, 2005. – С.21-28.
10. Anokhina T. The Linguistic Lacunicon: Cognitive Mapping in Schemes and Terms. In Journal of Education Culture and Society, Fundacja Pro Scientia Pultica, no.1. 166-174. DOI: 10.15503/jecs20131-166-174.
11. Longman Dictionary of English Language and Culture / Pearson Education Limited, 2005. – 1620 p.
12. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language/ The United States of America: Lexicon Publications, INC, 1993. – 1144 p.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. A.S.Hornby, E.V.Gatenby, H.Wakefield /. – London: Oxford University Press, 1958. – 1527 p.
14. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 4. — С. 440. http://ukrlit.org/sloynyk/sloynyk_ukrainskoi_movy_v_11_to_makh/%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BD%D0%B0
15. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. — К.: Наук. думка, 1983.— ISBN 5-12-001263-7. Т. 3: Корп — М / Укл.: Р. В. Болдырев та ін. — 1989. — 552 с. ISBN 5-12-001263-9.

REFERENCES

1. Anokhina, T.O. Korpusny`j lakunikon anglijs`koyi movy`: leksy`kografichny`j analiz [The Corpus-based lacunicon of the English language: the lexicographic analysis]. Filologični traktati, Volume 10, No 2 '2018. Sumy: SumDU publishers, 2018. P.7-12.
2. Batsevich, F.S. Glossary of terms of intercultural communication [Elektronny resource]. Access mode: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>.
3. Vezhbitskaya, A. Sopostavleny`e kul`tur cherez posredstvo leksy`ky` y` Sopostavleny`e kul`tur cherez posredstvo leksy`ky` y` pramaty`ky` [Comparison of cultures through the use of vocabulary and pragmatics] / The English translation by A.D. Shmelev. Moscow: Yask, 2001. 272 p.
4. Gorot, Y.I. English-Ukrainian semantic-word-formation dictionary / by Y.I.Gorot, S.V.Goncharuk, L.K.Malimon, A.B.Pavlyuk, S.B.Shelodchenko; for ed. and guides. prof. Y.I. Gorot. Lutsk: Vezha-Print, 2014. 1024 p.
5. Zhabotinskaya, S.A. Ontology`ya dlya slovarej tezaurosov: ly`ngvokogny`ty`vnyj` podxod [Ontology for thesaurus dictionaries: a linguocognitive approach]. Filologični traktati. Volume 1, No 2'2009. Sumy: SumDU publishers, 2009. P.71-87.
6. Lacunae in language and speech: a collection of scientific papers [Lacunae v yazike y` rechy`: sb. nauch. trudov] / under. Ed. Y. A. Sorokin, G.V. Bykova. Blagov.: BGPU Publishes, 2003. 257p.
7. Selivanova, O.Modern Linguistics: Directions and Problems. Poltava: Environment-K, 2008. 712p.
8. Sorokin, Y.A. The method of establishing lacunae as one of the ways of identifying the specifics of local cultures (fiction in the cultural aspect) // National Specificity of Speech Behavior. M. : 1977. P. 120-136.
9. Shevchenko, I.S. Morozova, O.I. Dy`skurs yak my`slennyevokomunikaty`vna diyal`nist` // Dy`skurs yak kognity`vno-komunikaty`vny`j fenomen [Discourse as thought-communicative activity. In Discourse as a cognitive and communicative phenomenon]. Kharkiv: Constanta, 2005. P. 21-28.
10. Anokhina T. The Linguistic Lacunicon: Cognitive Mapping in Schemes and Terms. In the Journal of Education Culture and Society, Fundacja Pro Scientia Pultica, no. 1. P. 166-174. DOI: 10.15503 / jecs20131-166-174.
11. Longman Dictionary of English Language and Culture / Pearson Education Limited, 2005. 1620 p.
12. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / The United States of America: Lexicon Publications, INC, 1993. 1144 p.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. A.S. Hornby, E.V. Gatenby, H. Wakefield. London: Oxford University Press, 1958. 1527 p.
14. Sloyny`k ukrayins`koyi movy`: v 11 t [The Ukrainian-language dictionary: in 11 volumes]. / Academy of Sciences of the USSR. Institute of Linguistics; for ed. I. K. Whitehead. K.: Scientific Opinion, 1970 - 1980. T. 4 P. 440. http://ukrlit.org/sloynyk/sloynyk_ukrainskoi_movy_v_11_to_makh/%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BD%D0%B0
15. Ety`mologichny`j sloyny`k ukrayins`koyi movy` [The Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]: In 7 volumes / Academy of Sciences of the USSR. Inst. Of linguistics to them. O. Potebni; Redneck O. S. Melnichuk (chief editor) and others. K.: Science. thought, 1983.- ISBN 5-12-001263-7. T. 3: Cora – M / O. : RV Boldyrev et al. 1989. 552 p. ISBN 5-12-001263-9.

Lexical Lacunicon: Lexicographical Experiment in the Ukrainian Studies

T. O. Anokhina, I. K. Kobyakova, S. O. Shvachko

Abstract. The subject matter of this paper is the category of lacunarity, its concept in the scientific picture of the world (the Ukrainian discourse). Attention is being paid to the dimension analysis of lemmas and allonyms in the vein of lexicographic endozone. Perspective of the paper envisages the compiling lacunarity dictionary including the gains of the modern scientists and the modern methodological grounding into that.

Keywords: lacunicon, scientific picture, Ukrainian studies, lexicographic experiment, dimension, lemma, allonym.

Symbols and Paradoxes in Tragicomedy of Mykola Kulish “The National Malahii”

V. P. Atamanchuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Corresponding author. E-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

Paper received 11.04.18; Accepted for publication 22.04.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-03>

Abstract. The article analyzes the problem of essential ideological changes in the consciousness of the protagonist in literary work by Mykola Kulish “The National Malahii”. Attention is paid to studying of artistic means in reflection of deformation in the sphere of ideas. Symbols and paradoxes that author uses to emphasize moral, psychological, cultural distortions are explored. The specific features of the ontological paradigm reflected in literary work are determined.

Keywords: *tragicomedy, idea, protagonist, action, person, conflict, Mykola Kulish.*

Introduction. Dramaturgy of Mykola Kulish shows the way of intense development that comprised different artistic innovations of modern thinking and expression, namely realistic, romantic, expressionistic, symbolic, surrealist, existential elements, elements of the theater of the absurd etc. It is characterised by artistic experiments, philosophical implication, intellectual saturation. G. Semenyuk emphasizes originality of his talent: “Mykola Kulish is the most tragic person in Ukrainian literature. He was one of the most prominent representatives of the national Renaissance in theatre and dramaturgy of 20th – the beginning of 30th years in Ukraine” [15, p. 55].

A brief review of publications on the subject. Probably the first complete research of Mykola Kulish dramatic works was presented by N. Kuziakina [6]. G. Semeniuk studied dramaturgy of Mykola Kulish [13]. G. Semeniuk also analyzed his literary works in the context of Ukrainian dramaturgy development [14; 15]. T. Sverbilova [12] explored playwright’s literary works as the integral aesthetic system. Yu. Kosach [5], Ya. Goloborodko [2; 3], M. Korenevych [4] analyzed dramas by Mykola Kulish according to principles of modernistic thinking. Ye. Libert [8] paid attention to investigation of biblical symbols in playwright’s texts. V. Panchenko [10], A. Matiushchenko [9] focus on ideological distortions, reflected in dramaturgy of Mykola Kulish. I. Semenchuk [16] and L. Taniuk [17] studied prophetic features in tragicomedy “The National Malahii”.

Objective: to define genre characteristics of literary work by Mykola Kulish “The National Malahii”; to analyze the image of protagonist in the tragicomedy as the structural and semantic center of literary work; to determine the ways of heroes interaction in tragicomedy; to research the conflict in the literary work and the ways of ins representation.

Research results. One of his brilliant, significant and meaningful work is the tragicomedy “National Malahii”. In this artistic work the playwright examines the problem of spirituality and possible disfiguration in human consciousness. He shows the process of correlation between the high level of spiritual development and inclination to dependence on ideas. In tragicomedy the ideas are presented as such that reflect global processes and also perceived by individual consciousness. Mykola Kulish shows the changes in perception of an ordinary person who becomes addicted to ideas of instant human reformation. Main hero frantic concentration on ideas makes him in-

sensitive to all other important aspects of life. Finally his feverish enthusiasm transmutes into real madness. So, the author present the very actual problem in society influenced greatly by ideological movements that caused horrible distortions in public consciousness. The image of Malahii represents the extreme manifestation.

Mykola Kulish creates multidimensional image of main hero, who claims the role of a prophet in the post-revolutionary time. His name Malahii refers to the Book of prophets from the Old Testament. The playwright shows the formation of false prophet psychology – his consciousness is determined by fear, that’s why he escapes from his fear dedicating life to fanatic serving. In the course of time he completely identifies himself through the idea of human reformation. Malahii’s personality reflects phases of change from the postman who is so afraid of revolution that screwed him up in the closet, to reformer who preaches in madhouse and brothel. Modifications of hero’s behavior are caused by substantial shifts in his perception. Nevertheless, his basic illusions stay unchangeable – only perfunctory changes take place. That’s why suppressed fear converts into bigotry. The playwright has shown that fear that forced Malahii to screw up from revolution was escape from reality.

In such state of reality rejection and his own fear rejection he experiences transformation which continues rejection but in form of bigotry and completely transfers the hero in the illusory world. His own unhealthy thoughts as a result of mixing up religious and communist ideas have formed his phantasmal reality. Malahii is shown as a tragi-comical hero because the image comprises different aspects of depiction but they work together: through comic we see tragic traits and vice versa. His intrusive ideas are very destructive – actions determined by these ideas cause extremely negative changes in his environment. At the same time Malahii precisely observes and analyses social drawbacks. This image combines madness with insight, that’s why Malahii is so ambiguous; and he also reflects the complexity of social and ideological problems; he is the representative of the whole society consciousness with its global contradictions and distortions.

Malahii fancies himself as the sufferer for truth, he disclaims his previous life for realization of his phantasmagoric mission. He seems to be a very suspicious person for almost all strangers he meets, but insane people like him; Malahii causes his daughter death. His deliriums determined by his claim of spiritual and moral improve-

ment of human nature and society finally oppress his mind. These deliriums and their influence on Malahii and other characters in tragicomedy are shown in different aspects.

Malahii's ambiguity is observed through contradictory qualities, actions and deeds: he preaches humanism and shows indifference to his daughter's sufferings; he has the ability to distinguish precisely moral disfigurements in society and to amplify them because of struggle with them. Malahii turns his ideas into complete nonsense, in his imaginary moral improvement he completely destroys spiritual basis. Mykola Kulish represents a hero who wanted to reform people to escape from himself. For this reason he focused completely on idea (not to see the reality), combined it with his own ravings, which developed owing to the lack of connection with the world, so he created closed artificial space.

Malahii's frustrated psychics reflects peculiarly moral decay of society. It seems he opposes himself to declination but he makes it in the frames of self-denial. That's why he doesn't realize dismal difference between motifs and results of his actions. «The madness in a play by M. Kulish is based on belief in something that doesn't exist, and is replicated cyclically as insane revolutionary doctrines, Malahii's mad ideas, and finally as an attempt of their implementation» [1, p. 131].

Malahii didn't have the possibility for his self-realization in philistine environment, so he strives to start moral improvement of others. His delusions as to himself (Malahii fancies his transformations to national commissar with an appropriate name Narmahnar); as to the reform which he wants to perform with the help of coverlet and magic passes, separate him from reality: «Malahii's admiration for projects provides him incommunicable position, which is conflict to a greater or lesser extent in relation to other characters as his projects cause inconveniences (for commandants, whom he annoys, for strangers, whom he wants to reform) and even grief (for close people whom he has left, for his daughter Liybunya, for nurse Olya)» [1, p. 132].

The playwright has shown the stages of Malahii's fantasies formation. These fantasies became completely autonomous substitute of reality. Frightened inhabitant of a provincial town in his visional dreams turns into reformer. His fancies substitute reality which he rejects and tries to change it with the help of these excogitations. His ravings can't resist reality, for sustaining them he gradually plunges into madness, creating negative space around himself. Spiritual improvement which is the object of his strivings changes into absurd and chimeric aim, embodied in the notion "blue nothingness". Malahii's utopian conceptions causes self-denial that is confirmed by P. Rieker's statement: "some utopias can be typically anti-utopian only because each utopia has the element of counter-utopia" [11, p. 334].

Diverse depiction of Malahii creates multidimensional image, every aspect of which is specified through the comparison with others. Malahii arises in the image of the reformer (he imagines himself), madman (significant part of surrounding people perceives him in this way), fanatic (objective description). All three aspects of Malahii's depiction are correlated with certain sphere of artistic expression – Malahii's reality, other character's reality,

objective reality. I. Semenchuk affirms duality: «The character is shown in two plans: whom Stakanchyk pretends to be and whom he is really» [16, p. 132]. Combination of real fact with unhealthy fantasies, their fusion in hero's imagination produces preconditions for usage of grotesque forms. These grotesque forms acutely detect discrepancies but at the same time bizarre inter-correlation of imagination and outer world is displayed. Malahii's consciousness in a distorted form reflects the most important moral, ethical, spiritual and social problems of the time.

Paradoxical depiction of Malahii exposes his ambiguity – he is able to analyze social and moral imperfections but his observations induce him to ludicrous actions. The main hero transmits social consciousness crisis, when the previous structure has been ruined, but none world-view transformation hasn't been realized. N.Kuziakina affirmed: "Malahii fanatically worries about socialist ideas and he observes that people who live in new society in their outlooks and preferences are tightly connected to the old ones" [6, p. 155]. Although Malahii discerned inconsistencies, he wasn't able to handle with mental overloading in post-revolutionary times. That's why his consciousness creates weird visions, with the help of which he escapes from reality he doesn't like and at the same time he becomes a hostage of his own fantasies. G. Semenyuk claims: "The author shows surrounding reality so that the logic of a normal person seems to be inverted, and the socially distorted personality perceives the realm of an absurd as a standard" [13, p. 32].

Malahii claims: "you won't destroy evil by protocols" [7, p. 59]. This statement in connection with his acute observation on manifestations of human decay shows him as a person who deeply understands the drawbacks that must be improved. But he completely ignores his own madness. The character of Malahii has an ambiguous depiction. He arouses different intense reaction in people he communicate. Malahii has left his family for implementation of his bizarre reforms. The scene organized by his wife for Malahii stayed at home had tragi-comical implication. It seemed, the protagonist resisted restricted worldview of his town residents but in fact he started to show dangerous signs of fanatic belief in his mission.

In Council of People's Commissars Malahii is depicted in many different roles that emphasizes tragi-comical basis of the character. Commandants convinced in his insanity. But Malahii then appears and perform the role of a reformer who tried to reform people whom he led to the Council. The emergence of his intimate friend reveals one more role of Malahii – he is shown as fugitive from his own home. Nevertheless Malahii proclaims himself as a national delegate who finally is sent to psychiatric hospital.

The development of dramatic action and deployment of the conflict proves to amplify these shown aspects of Malahii's personality. All these roles symbolize different contradictory aspects of protagonist's character.

The end of the play proves the final collapse of Malahii's personality, he became the reason of his daughter Lyubunya's death but even couldn't understand the fact having lost the adequacy.

Fundamental problems of the time are concentrated in tragicomedy: degeneration of human nature and fanati-

cism. The image of Malahii becomes the peculiar symbolic point of these problems intersection. His sagacity reveals the essence of the society and individual personality moral decline, but also makes him a fanatic, focused to the level of self-forgetting on a unreal idea of reformation.

Conclusions. Ideas and caused misleads construct the personality of Malahii. That's why he has no doubts about the possibility of external transformations of human consciousness. The concept of "blue nothing" becomes the apotheosis of passionately dreamed images of world welfare. The playwright showed the mechanism of Malahii's consciousness fragmentation, the process of total identification with the idea of reformation and the cutting off of all other fragments. The hero looks at the "blue distance", he is interested in the abstractions he has invented, and is not interested in people, such as his daughter Lyubunya,

nurse Olja. He pays attention to them only in context of his reformation projects.

The heroines suffer and they are defenseless. That's why the Malahii's unhealthy fantasy oppresses them and the further illusion destruction causes the demolition of their personalities. The spiritual universe oversets in the process of faked reformation. The final absorption in a terrible reality becomes complete. This reflects the madness of the protagonist. Symbolically Malahii preaches his projects in the madhouse and in the brothel. But if his delusions cause resonance among the madmen, then he is condemned in brothel. Malahii is completely transposed into a falsified reality, and his unhealthy imagination turns any external impulses into elements of this insane reality.

REFERENCES

1. Atamanchuk V. Genre of tragedy in the Ukrainian drama of the 1910-1920: monograph. Kamyans-Podilsky: Kamyans-Podilsky Ivan Ogienko National University, 2011, 180 p.
2. Goloborodko Ya. Spiritual podium of Mykola Kulish (to the 110th anniversary of the birth of the writer). *Dyvoslovo*, 2002, 12, 10-13.
3. Goloborodko Ya. Artistic and intellectual aura of Mykola Kulish. *Ukrainian Literature in Secondary School*, 2003, January-February, 50-64.
4. Korenevich M.L. Typology and Poetics of Dramas by Mykola Kulish in the Context of the European "New Drama": abstract: 10.01.05. K., 2001, 18 p.
5. Kosach Yu. The word about Mykola Kulish. *Word and time*, 2009, 12, 48-54.
6. Kuziakina N. Creation of Mykola Kulish. Kuziakina N. Self-portrait, interviews, publications of different years, history of their reception and interpretation, memoria. Drohobych: Publishing Company "Renaissance", 2010, 147-221.
7. Kulish M. Selected Works. Kharkiv: Vesta: Publishing House "Ranok", 2003, 400 p.
8. Libert E.O. Drama of Mykola Kulish: Interpretation of Biblical Text. Abstract: 10.01.01. K., 2011, 22 p.
9. Matiushchenko A. Protokanon of socialist realism and Ukrainian drama of the 1920th. *Word and time*, 2011, 10, 32-42.
10. Panchenko V. Ukrainian version of socialist realism. *Word and time*, 2011, 7, 23-26.
11. Rieker P. Ideology and Utopia. K. : DUKH AND LITERA, 2005, 386 p.
12. Sverbilova T. Mykola Gurovich Kulish . *Dyvoslovo*, 2013, 1, 47-54.
13. Semenyuk G.F. Mykola Kulish and the formation of the Ukrainian Soviet drama of the Soviet era. K. : NMK VO, 1991, 56 p.
14. Semenyuk G.F. Ukrainian drama of the 20th: a new understanding of the dramatic phenomena of one of the richest and most difficult stages in the history of national literature and culture: manual. for the teacher. K. : RVC Proza, 1993, 204 p.
15. Semenyuk G.F. Ukrainian drama of the 20th. K.: Lybid, 1992, 184 p.
16. Semenchuk I. Grief-reformer, or Malahij Stakanchuk from Near Distance. *Homeland*, 1993, 7-8, 130-136.
17. Taniuk L. On the Problem of the Ukrainian Prophetic Play. 1992, 2, 173-183.

Новаторські підходи до оцінки якості перекладу в Facebook

I. С. Бахов

Міжрегіональна Академія управління персоналом, г. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: bakhov@ukr.net

Paper received 14.08.18; Accepted for publication 20.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-04>

Анотація. Дана праця присвячена новаторському підходу до оцінки якості перекладів із застосуванням соціальної мережі Facebook за участі активної спільноти користувачів, яка голосує за запропоновані переклади. Висвітлено підхід, який поєднує та кристалізує деякі з найкращих аспектів кількох попередніх пропозицій перекладознавства щодо оцінки, таких як підходи, основані на користувачеві, функціоналістські підходи або підходи, що спираються на корпуси. З'ясовано, що у свій час ці моделі зазнали сильної критики, оскільки в них явно не вказувалося, як їх можна професійно реалізувати. У даній праці робиться критичний огляд моделі залучення ресурсів Facebook, у світлі оцінки якості перекладів і описується, як механізми, запропоновані в теоретичних підходах, фактично реалізуються в моделі Facebook.

Ключові слова: переклад, соціальні мережі, Facebook, якість, корпус, локалізація.

За останні двадцять років виробництво цифрового контенту, такого як сайти, програми або відеоігри, експонентно виросло. Ця цифрова революція призвела до попиту на локалізацію цифрових текстів з їхнім перекладом на все більшу кількість мов [3]. Паралельно з розвитком цифрового суспільства у дев'яностих роках з'явилася нова галузь – так звана «галузь локалізації». Цей сектор розвивався, аби задовольнити все більш зростаючий глобальний попит на локалізовані продукти; він постійно змінюється та адаптується до нових технологічних викликів. Одним з останніх та найбільш вражаючих етапів цього розвитку є залучення ресурсів як для перекладу, так і для оцінки якості, у вигляді активної спільноти користувачів. Залучення ресурсів нещодавно привернуло увагу вчених-перекладознавців, але на сьогоднішній день оцінка якості за допомогою активної спільноти користувачів не обговорювалася в перекладознавстві (ПЗ). Даний етап розвитку може бути цікавим для вчених-перекладознавців, оскільки часто стверджується, що практики локалізації склалися без повного використання корпусу знань ПЗ. Оцінка якості все ще є дуже дискусійним питанням навіть усередині перекладознавства. Починаючи з ранніх обговорень підходів лінгвістичної еквівалентності [11] і закінчуючи функціоналістськими [12] або основаними на дискурсі пропозиціями [6], моделі оцінки перекладів міцно спираються на теоретичні основи вчених. Утім, є загально визнаним, що складність та часозатратність цих моделей часто означають, що їх не було повністю реалізовано у професійних або дидактичних контекстах [18]. Останнім часом активізується революційний підхід на сайтах соціальних мереж: залучення ресурсів для оцінки якості у вигляді непрофесійної спільноти активних користувачів, яка голосує за запропоновані переклади.

Метою статті є вивчення того, що у Facebook перша модель, яка використовує підхід залучення ресурсів до оцінки якості перекладу, може додати до сучасних підходів перекладознавчих досліджень.

Дослідження цієї теми було почасти мотивовано тим, що вона суперечить найчастіше повторюваній аксіомі дисципліни, що лише оцінка перекладу, побудована навколо явно заданих перекладознавчих теоретичних моделей, може дати надійні та об'єктивні результати. Проте деякі вчені [17] вказали, що сучасні моделі оцінки розроблено спираючись на певні типи перекладу, і що тому багато їхніх базових принципів можуть не обов'язково застосовуватися до типів перекладу, відмінних від тих, для яких їх було розроблено. Це справедли-

во для веб-локалізації на сайтах соціальних мереж, і можна стверджувати, що саме тому існуючі моделі оцінки якості, можливо, є все ще нездатними гарантувати, що кінцеві продукти прийматимуться користувачами таких сайтів як неперекладені природні тексти мовою перекладу.

Розвиток новаторської моделі оцінки Facebook також, можливо, завдячує тому, що локалізація є порівняно новим видом діяльності, і тому «немає такого класичного набору канонічних критеріїв для оцінки локалізації» [18:257]. У цьому сенсі розвиток моделі залучення ресурсів явно відповідає більшій швидкості, з якою розвиваються практики галузі порівняно з дослідженнями ПЗ.

Оцінка якості є центральним питанням у перекладознавстві. Більшість досліджень зосереджуються на двох різних, але пов'язаних між собою точках зору оцінки: професійній та дидактичній. Останнім часом оцінка якості в локалізації привертає увагу все більшої кількості вчених [1; 7]. Ці дослідження вказують на потребу в подальших дослідженнях оцінки якості локалізації, оскільки той самий набір критеріїв не може одноманітно застосовуватися до всієї перекладацької діяльності.

Facebook почав реалізовувати модель залучення ресурсів для того, аби перекладати свій сайт, у 2007 році. Було помічено, що, завдяки новаторському та мінливому характеру цифрових жанрів, знання користувачами сайтів соціальних мереж могло бути якимось використаним для створення локалізованих сайтів, які відповідають очікуванням користувачів краще, ніж сайти, над якими працювали професійні перекладачі. Дійсно, у пошуковому дослідженні, про яке пише О'Хаган (2009) [13], повідомляється, що група користувачів виявилася кращою за професійних перекладачів при виконанні деяких завдань перекладу через обізнаність перших із внутрішньою будовою Facebook. Першою мовою, на яку було успішно перекладено Facebook, була іспанська, а пізніше цю стратегію було також застосовано для французької та німецької мов. Спочатку про додаток для перекладу із залученням ресурсів проінформували лише студентів-іноземців Стенфордського університету, але вже досить скоро про нього повідомляли блоги, присвячені технологіям, і звістка про нього швидко поширювалася. Перший сайт було перекладено за один тиждень, при цьому переклад на французьку було виконано за один день.

Застосований підхід може бути описаний як переклади із залученням ресурсів, за яких компанія або колектив просить користувачів перекласти певний контент, про-

дукуючи «переклади на прохання» [13]. Інший можливий непрофесійний підхід – це переклад фанів, за якого група користувачів організується, аби зробити контент доступним будь-якою бажаною мовою (мовами). Сюди можна було б віднести випадок із перекладом фанами субтитрів американських телесеріалів у Китаї [19]. Проте слід також зазначити, що підхід Facebook є гібридним, коли користувачі продукують переклади та голосують за них, у той час як професійних перекладачів наймають для контролю та вирішення можливих проблем із підтримуваними мовами. У цьому сенсі можна стверджувати, що ця гібридна модель призначена для витягу підсвідомої схеми очікування користувачів із одночасним збереженням професійного контролю за всім циклом. Тому, попри велику кількість новаторських компонентів, вона не може вважатися моделлю, що базується цілком на залученні ресурсів, як, наприклад, модель Вікіпедії. Загалом, модель працює на сегментному та мікротекстуальному рівнях, у той час як макротекстуальний рівень переважно контролюється експертами. Це дуже важливо згідно з думками, висловленими в літературі з перекладознавства, оскільки помилки або неадекватності на макротекстуальному рівні, такі як термінологічні непослідовності у тексті або на сайті, вважаються важливішими за помилки на мікротекстуальному рівні [12; 17]. Таким чином, потенційно серйозніші помилки або неадекватності контролюються експертами, а не перекладацькою спільнотою.

Процес перекладів та оцінки якості з залученням ресурсів на Facebook має такі типові стадії:

1. Перш за все, створюється додаток для новаторського перекладу, і програмісти витягають усі рядки, що можна перекласти, з англійської версії, такі як «завантажити фото», «увійти до системи» або «XX зараз є другом XX». Це постійний процес, оскільки Facebook продовжує додавати новий текстовий матеріал на свій сайт. Весь досвід організується навколо перекладацької спільноти, учасники якої можуть подивитися, скільки їхніх перекладів було опубліковано або за скільки було проголосовано – це зроблено, аби мотивувати їх. Аби брати участь у спільноті, вони мають бути членами Facebook і мають активно активувати та відкривати додаток для перекладу на сайті.

2. Перший власне перекладацький крок – це пропонування термінів глосарію Facebook та рядків тексту інтерфейсу, які перекладатимуться користувачами. Останнім надається легкий в користуванні додаток, коротке керівництво по стилу а форуму для обговорення, де вони можуть обговорювати терміни, проблеми перекладу і т. ін. У деяких випадках, як, наприклад, коли всі текстові рядки локалізуються, користувачам пропонуються контекст та можливість за допомогою анотації зазначити, що створило б проблему в мові перекладу – стаття або гаданий користувач, що переглядатиме переклад. Наприклад, сегмент «запам'ятати профіль» включає такий контекстуальний коментар як «можливість обрати мітку на формі контакту».

Прикладом випадку проблем із статтю в іспанській був би випадок перекладу рядка «X неодружений/на» (англ. X is single), оскільки прикметник неодружений/на (англ. single) мав би узгоджуватися із статтю особи, що дало б або чоловічий рід «soltero» або жіночий «soltera». На цій стадії за будь-який перекладений термін або рядок можуть одразу ж позитивно або негативно проголосувати інші користувачі, і цей підхід, як повідомляють

його розробники, гарантує, що кінцевими опублікованими перекладами є переклади найкращої якості. Тобто якість перекладу прямо пов'язана, принаймні в очах користувачів, із демократичною волею спільноти Facebook.

3. У наступній стадії за запропоновані переклади голосує активна спільнота користувачів. Для того, аби обмежити кількість можливих варіантів, зазвичай дається лише три переклади разом із сегментом оригіналу, хоча загальна кількість запропонованих перекладів указується. Поруч із ними виводяться стрілки вгору та вниз, що представляють два можливі варіанти, як це видно на Зображенні 3: переклад подобається чи не подобається. Можливості прокоментувати переклад немає, хоча на форумі можна обговорити будь-який запис, якщо користувачі вважатимуть це за потрібне. Ця стадія голосування, вірогідно, є першим кроком процесу оцінки якості, після якої відбудеться повна оцінка професійними перекладачами. На цій стадії користувачів також заохочують перевіряти не лише терміни глосарію або рядки, а й цілі сторінки або повідомлення, для того, аби гарантувати, що вони їх перекладено послідовно та правильно. Проте Facebook повідомив, що модель залучення ресурсів успішно працює із малими рядками тексту, але не з цілими абзацами або сторінками, такими як сторінки «Допомога» і т. п. Це проливає деяке світло на потенційні обмеження будь-якої моделі оцінки якості, що спирається на залучення ресурсів – вона зосереджується на мікротекстуальному або сегментному рівні, у той час як з макротекстуальними аспектами мають працювати професіонали.

4. На останній стадії група професійних перекладачів, найнятих Facebook, перевіряє та контролює всі переклади, переконуючись, що вони в цілому когерентні та послідовні. Це уможливило виправлення будь-яких потенційних недоліків – було вказано, що якість перекладів, здійснюваних фанами, є, як правило, нестабільною [4], навіть коли, як було зазначено раніше, гадана відсутність у фанів формальної перекладацької освіти може компенсуватися їхнім знанням жанру [13].

Додаток для перекладу має вісім опцій у своєму меню навігації: (1) Перекладати, (2) Голосувати, (3) Рецензувати, (4) Мої нагороди, (5) Мої переклади, (6) Преференції, (7) Панель управління, (8) Рейтингова таблиця, (9) Керівництво: стиль, глосарій, допомога. Із усіх можливих розділів одна опція включає настанови з перекладу (9), п'ять опцій (1, 2, 3, 5, 6) вимагають активної участі користувача, і дві інші (4, 8) зосереджуються на перекладацькій спільноті та на питаннях мотивації, таких як опція перегляду запропонованих перекладів, голосування за них, а також загального рейтингу перекладачів. Як тільки користувачі пропонують переклад сегменту або терміну глосарію, інші можуть прямо голосувати за ці пропозиції за допомогою опції схвалення/несхвалення. Опції 2 і 3, голосування й рецензування, прямо пов'язані з процесом оцінки якості.

Тепер, коли підхід Facebook до оцінки якості було коротко описано, в наступному розділі ми переходимо до перегляду моделі Facebook у світлі схожостей та розбіжностей із пропозиціями у ПЗ, починаючи з 1950-х років.

Делегування оцінки якості спільноті користувачів призводить до виникнення зовсім нового підходу – такого, який до цього ще не обговорювався у перекладознавстві. Утім, воно неявно визнає роль очікувань кінцевого

користувача або читача в оцінці якості – цю ідею було вперше впроваджено [11]. Загалом, у даній праці підтримується функціоналістський погляд, згідно з яким саме «функція/функції та ефект/и тексту в цілому мають розглядатися як ключові критерії для критики перекладу [12:166]. В моделі Facebook представлена фактична реалізація підходу, оснований на реакції читача, підтримуваного Ю. Найдою, і новаторський, вражаючий шлях до підсвідомого набору норм, умов та очікувань користувачів у цифрових жанрах, що швидко розвиваються.

Розвиток функціоналістських теоретичних підходів до перекладу у 1970-ті та 1980-ті роки був інструментальним, оскільки він зміщував увагу процесу оцінки з виділення певного типу еквівалентності з текстом оригіналу до мети або «skorpos» кожного перекладацького завдання [12]. Це викликало зміщення визначення якісного перекладу з такого, що є певною мірою еквівалентним тексту оригіналу, до такого, що має здатність досягти комунікативної мети, для якої його призначено. Це також упростило до основної течії ПЗ поняття «адекватності» в процесі оцінки. У цьому переключенні уваги ті, хто сприймає переклад, разом з їхнім соціокультурним контекстом відіграють суттєву роль. Рамки їхніх очікувань також стають суттєвими в ході процесів перекладу та оцінки.

Останньою пропозицією щодо оцінки, що має деякі паралелі з процесом оцінки Facebook, є підхід до оцінки якості, що спирається на корпуси текстів [2]. Протягом більш ніж двох десятиліть використання корпусів текстів у ході перекладу та оцінки широко пропагується, головним чином із спільноти ПЗ, як для дидактичних, так і для професійних практик [2]. Л. Боукер першою використала корпуси текстів для оцінки перекладу, оскільки в ході цього процесу «робляться судження про належне використання мови, і він не має спиратися на інтуїцію, уривчасті дані або маленькі вибірки [2: 346]. Щодо перекладу, дослідниця також указала, що «переклади, що спираються на корпуси текстів, мають вищу якість у тому, що стосується розуміння предметної області, правильного вибору термінів та ідіоматичних виразів» [2:631]. Крім того, дослідниця вказує, що кількісний підхід корпусів оцінки може бути кращим, ніж використання традиційних ресурсів, таких як словники, оскільки вони «не завжди значною мірою сприяють отриманню концептуальних та лінгвістичних знань, необхідних для об'єктивної оцінки перекладу» [2:346].

Електронний корпус можна визначити як великий, оснований на принципах набір текстів, які може читати машина, який було складено згідно зі специфічним набором критеріїв для того, аби він був репрезентативним щодо цільової популяції текстів. Серед різних типів корпусів [8] старанно побудований корпус оцінки складає джерело концептуальної та лінгвістичної інформації, яка може об'єктивно підтримати рішення та судження, пов'язані з оцінкою. На використанні корпусів при локалізації зосереджувалося дуже мало досліджень [15], і єдиною існуючою пропозицією щодо корпусу оцінки у ПЗ є пропозиція [2]. Цей корпус оцінки призначено для дидактичних завдань, і його було представлено як такий, що має допомагати оцінювачам робити оціночні судження. Він складається з чотирьох різних компонентів: порівнянного корпусу, якісного корпусу, кількісного корпусу та неналежного корпусу.

Перш за все, порівняльний корпус включає набори як перекладених, так і непереказаних текстів. Цей корпус

дозволяє нам виявляти закономірності в непереказаних текстах того ж самого жанру й типу тексту для того, аби продукувати переклади, які звучать природніше. Другим компонентом є якісний корпус, маленький відібраний вручну корпус, що складається з текстів, які було обрано перш за все за їхній концептуальний зміст. Наступним компонентом є кількісний корпус, велика колекція уважно відібраних текстів у тій же сфері, того ж жанру, типу тексту і т. п. Нарешті, дослідниця пропонує набір, який вона називає неналежним корпусом – цей корпус містить «неналежні» паралельні тексти, тобто тексти, які є дуже подібними до тексту оригіналу, але які включають інші веб-жанри та під-жанри. Поєднання великого обсягу даних у цих корпусах, вірогідно, «уможливило встановлення закономірностей у більш легкій спосіб, узагальнення і надання конкретних доказів для підтримки рішень» [2:353]. Слід зазначити, що поєднання корпусів, запропоноване Л.Боукер, є не підходом, що спирається на корпуси текстів, а підходом, за якого корпуси використовуються як допоміжний засіб, оскільки ці корпуси просто надають необхідну інформацію для підтримки суджень оцінювачів. Це використання корпусів при оцінці критикувалося головним чином через те, що пропозиція щодо оцінки не включає повного методу оцінки, а, скоріше, містить спосіб підтримки інтуїції оцінювача. Використання корпусів також зводиться до мікроконтексту, тобто воно орієнтоване головним чином на знайдення найчастіше вживаних лексичних або синтаксичних комбінацій, або сполучень та зв'язувань.

Основною послілкою, що лежить в основі використання великих комп'ютеризованих текстових корпусів при перекладі, є те, що це може допомогти продукувати переклади, що звучать природніше, а також мінімізація до певної міри ступеню «просвічування» тексту оригіналу [16], або, іншими словами, те, що це не дає лексичним, синтаксичним або прагматичним особливостям текстів оригіналу опинитися в перекладі. У певному сенсі корпуси дають перекладачам засіб для виявлення підтверджених «одиниць значення», тобто загальноприйнятних шляхів вираження певних значень та виконання певних функцій у релевантному різновиді типу тексту всередині мови перекладу. Це обумовлено тим, що велика сукупність текстів, що належать до одного й того самого типу й жанру тексту, які були природним чином породжені носіями будь-якої конкретної дискурсивної спільноти, репрезентує, до певної міри, підсвідомий набір очікуваних особливостей у будь-якому конкретному жанрі. Це спільне знання про певні жанри та типи текстів накопичується завдяки тому, що члени будь-якої дискурсивної спільноти неодноразово стикаються з цими жанрами та типами текстів. З когнітивної точки зору досвід стикання з будь-яким звичайним текстовим жанром керується «схемами» [14] або «фрагментами» [5]. Рамку можна визначити як мережу понять, пов'язаних таким чином, що одне поняття викликає всю систему. Це поняття підкреслює ідею про «структуру очікувань», або, іншими словами, про те, що кожен член дискурсивної спільноти організує знання на основі свого власного досвіду, а потім використовує ці знання для передбачення інтерпретацій, що стосуються нової інформації або досвіду.

Новаторський характер сайтів соціальних мереж означає, що більшість мов, у так званому «імпортваному жанрі», міжнародним користувачам все ж може не вистачати набору очікуваних особливостей, коли вони

взаємодіють із локалізованим сайтом соціальної мережі їхньою власною мовою. Вони можуть мати підсвідому схему (рамки) того, яким має бути сайт, що звучав би як найприродніше, а потім порівнювати її з тим, що вони хотіли б побачити на цих сайтах. Те ж саме можна сказати про перекладачів та оцінювачів, які намагаються створити найкращий із можливих локалізований сайт. Тому навіть коли один оцінювач або їх група може викоринити будь-які мовні або культурні помилки при локалізації, і відповідні сайти виглядатимуть лексично та синтаксично правильними, поєднання лексичних та синтаксичних елементів може не видатися цілком природним кінцевим користувачам. До певної міри причиною цього є те, що локалізований текст не показує сполучення та зв'язування, які користувачі налаштовані очікувати в певних комунікативних ситуаціях. Для того, аби підлаштувати перекладені тексти до особливостей, яких очікує розум користувача, одним із поточних підходів у ПЗ є звернення до порівнянних корпусів [2; 15]. Утім, складення корпусу подібних текстів, що природно відбувається в мові перекладу, є майже неможливим для жанрів, які щойно з'явилися, та імпортованих жанрів. Підхід Facebook до оцінки ліквідує цей розрив, оскільки він витягає з великої групи активних користувачів миттєвий знімок того, що, вірогідно, є більш «природним» або «адекватним» – поняття, пов'язане з їхніми лексичними та синтаксичними очікуваннями. Тому метою моделі Facebook, попри зовсім інший підхід, є виявлення того, що спільнота користувачів налаштована очікувати в цьому жанрі соціальних мереж.

Висновки. Видається, що підхід Facebook до оцінки якості розходиться з багатьма теоретичними принципами та рекомендаціями, сформульованими вченими-

перекладознавцями. Утім, у даній праці зазначаємо, модель Facebook ставить вченим-перекладознавцям такі питання: чи є теорія перекладу передумовою для оцінки якості перекладу – або ж професійна оцінка якості може й далі спиратися на інші методи для того, аби задовольнити «висловлені або такі, що маються на увазі, потреби», беручи до уваги часові та економічні обмеження [18]? Якщо метою локалізації є створення сайтів, які виглядають так, ніби «їх було створено всередині країни» [9:11], чи є продуктивним залучати великі кількості непрофесійних користувачів, які мають глибоке знання цифрового жанру, замість професійних перекладачів-оцінювачів, які ще можуть не мати необхідної «активної компетенції» у знанні певних новостворених умовностей жанру?

Цей випадок доводить, що вплив технологій не лише радикально змінить практику перекладу у способи, яких до цього ніколи ніхто собі не уявляв, а й також має потенціал змінити теоретизування щодо перекладів. За словами Д. Мундей (2008) [10], «Поява нових технологій трансформувала практику перекладу і зараз чинить вплив на дослідження та, як наслідок, на теоретизування щодо перекладу» (стор. 179). У даній праці показано, що цей вплив не обов'язково означає трансформацію в майбутньому теоретизування щодо перекладу. Навпаки, він може навіть дозволити перекладознавцям переглянути багато існуючих ідей та теоретизувань, які було забуто через важкість їхньої реалізації на той час. Сьогодні технології можуть дати нам можливість досліджувати оцінку якості в новаторські способи, і обсяг даних, які можуть зібрати компанії, що вдаються до залучення ресурсів, є безцінним ресурсом для майбутніх (перекладознавчих) досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Bass, S. Quality in the real world. In K. Dunne (Ed.), *Perspectives on localization* 2006. pp. 69-84. Amsterdam: John Benjamins.
- Bowker, L. A corpus-based approach to translation evaluation. *Meta*, 46 (2), pp. 345-363. 2001.
- Cronin, M. *Translation and globalization*. London: Routledge. 2003.
- Díaz-Cintas, J., & Muñoz Sánchez, P. Fansubs: Audiovisual translation in an amateur environment. *The Journal of Specialised Translation*, 6, pp. 37-52. 2006
- Fillmore, C. J. Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech*, 280, pp. 20-32. 1976.
- House, J. *Translation quality assessment: A model revisited*. Tübingen: Gunter Narr. 1997.
- Jiangbo, H., & T. Ying. Study of the translation errors in the light of the Skopostheorie. Samples from the websites of some tourist attractions in China. *Babel* 56 (1), 35-46. 2010.
- Laviosa, S. *Corpus-based translation studies*. Amsterdam: Rodopi. 2002.
- LISA. *Localisation Industry Primer*, 2nd Edition. Geneva: The Localisation Industry Standards Association (LISA). 2004.
- Munday, J. *Introducing translation studies: Theories and applications*. 2nd edition. New York: Routledge. 2008
- Nida, E., & Taber, C. *The theory and practice of translation*. Leiden: Brill. 1969.
- Nord, C. *Translating as a purposeful activity. Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome. 1997.
- O'Hagan, M. Manga, anime and video games: Globalizing Japanese cultural production. *Perspectives - Studies In Translatology* 14 (4), 243-247. 2006.
- Rumelhart, D. E. Schemata: the building blocks of cognition. In R. J. Spiro, B. C. Bruce & W. E. Brewer (Eds.), *Theoretical issues in Reading Comprehension* (pp. 33-58). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 1980.
- Shreve, G. M. Corpus enhancement and localization. In K. Dunne (Ed.), *Perspectives on localization* (pp. 309-331). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 2006.
- Teich, E. *Cross-linguistic variation in system and text: A methodology for the investigation of translations and comparable texts*. Berlin: Mouton de Gruyter. 2003.
- Williams, M. *Translation quality assessment*. Ottawa: Ottawa University Press. 2003.
- Wright, S. E. Language industry standards. In K. Dunne (Ed.), *Perspectives on localization* (pp. 241-278). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 2006.
- Wu, X. *Recreation through translation: Examining China's online volunteer translators*. Paper presented at Translation and the Humanities Conference, University of Illinois, Urbana-Champaign, October 14-16, 2010.

Innovative approaches to assessing quality of translation on Facebook

I. S. Bakhov

Abstract. The article is devoted to the innovative approach to assessing the quality of translations using Facebook social network with the active community of users voting for the proposed translations. An approach is described that combines and crystallizes some of the best aspects of several previous evaluative translation suggestions, such as user-based approaches, functionalist approaches, or housing-based approaches. It has been found out that these models were strongly criticized previously, because they clearly did not specify how they can be professionally implemented. In this paper, a critical review of the model for attracting Facebook resources is made in the light of the quality of translations and describes how the mechanisms proposed in the theoretical approaches are actually implemented in the Facebook model.

Keywords: translation, social networks, Facebook, quality, body, localization.

Theoretical foundation of military translation in Ukraine

V. V. Balabin

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: vitor.balabin@gmail.com

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 13.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-05>

Abstract. Being a special branch of translation studies or translatology, the military translation theory does not stand out today as a complete set of summarized facts, hypothetical principles, theoretical judgments and methodological provisions, coherently integrated into one consolidated system. On the contrary, it lacks many units of its conceptual construct, which should encompass not only the traditional realm of military translation and interpreting, but also the entire domain of the linguistic support for forces. As such, the military translation theory does not hold its theoretical foundation that ought to substantiate the essence and specificity of the military interpreter's professional duties and tasks. The author focuses on key elements and specific features of military translation theory that present its conceptual construct and lay its theoretical foundation.

Keywords: *translation studies, military translation, military translation theory, conceptual construct, terminology, definition.*

Introduction. Military translation is traditionally understood as “a type of special translation with a clearly manifested military communication function” [1, p. 13] or “a type of special translation for operational purpose, the object of which are military materials.” [2, p. 222]. Although the systematic theoretical studies and research of military translation started in the middle of the last century, the theory of military translation, being a special branch of translation studies or translatology, unfortunately, does not stand out today as a complete set of summarized facts, hypothetical principles, theoretical judgments and methodological provisions, coherently integrated into one consolidated system. On the contrary, it lacks many units of its conceptual construct, which should encompass not only the traditional realm of military translation and interpreting, but also the entire domain of the linguistic support for forces. As such, the military translation theory does not hold its theoretical framework that ought to substantiate the essence and specificity of the military interpreter's professional duties and tasks.

Literature overview. The theoretical research of military translation began in the Former Soviet Union (FSU) in the early 1960s with the published works of L.L. Nelyubin, and continued in the 1970-80s by A.D. Shvejtsler, G.M. Strelkovskij, R.K. Min'yar-Beloruhev, G.A. Sudzilovskij, M.Ya. Tsvilling, L.K. Latyshev V.N. Shevchuk and others.

After the disintegration of the FSU in 1991, the studies and research of military translation resumed in newly independent countries. In Russia, Andreev N.I., Ahtambaev R.P., Banman P.P., Boyko B.L., Bondarenko N.L., Borisova L.I., Bushev A.B., Gavrilov L.A., Garbovskij N.K., Degtyarenko K.A., Dmitrieva Yu.S., Dubrova Yu.Yu., Zagaynov S.S., Kataev A.O., Knyazeva E.G., Kopreva L.G., Kurapova E.A., Lushev E.P., Maltseva O.L., Mescheryakova O.V., Mitchell P.D., Mishkurov E.N., Soldatova D.N., Torsukov E.G. and others published articles on different theoretical aspects of military translation. The most substantial paper, in our opinion, is presented by N.K. Garbovskij and E.N. Mishkurov [3].

In Ukraine, V.V. Balabin, P.A. Matyusha, M.B. Bilan, S.Ya. Yanchuk., B.A. Dzys, O.V. Yundina, and L.M. Goncharuk defended PhD dissertations in the field of military translation. For a fuller overview of the re-

searched topics and problems of military translation, see Balabin [4].

Unfortunately, the concept, term or entry of *military translation* is absent in the most comprehensive translation studies' sources – both editions of the Routledge Encyclopedia of Translation Studies [5–6], the four-volume Benjamin's Handbook of Translation Studies [7], and the Oxford Handbook of Translation Studies [8].

Therefore, the analysis of publications on military translation for the period of 1964-2017 shows that many fundamental concepts of the military translation theory are neither theoretically substantiated, nor terminologically defined.

The purpose of the article is to present key elements of the military translation theory that constitute its conceptual construct and lay its theoretical foundation, based on Ukraine's experience.

Material and methods. Materials of the research were monographs, dissertations, scientific articles, textbooks, study guides, various professional and encyclopedic publications, reference books, dictionaries and glossaries. To prove theoretical judgments, hypothetical conclusions and methodological provisions, the author widely used official administrative and academic documents of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv for the period of 1998-2016. These were final reports of the state examination and qualification boards; commandant's administrative and academic orders; annual, periodic and thematic analytical materials of different boards, commissions and councils; survey materials and questionnaires; official evaluation reports of military interpreters' performance, submitted to the Military Institute by unit commanders, etc.

The author widely applied general scholarly and philosophical methods of *abstraction, idealization, extrapolation, analysis, synthesis, comparison, hypotheses, generalization, structural analogy, typology, definition analysis*, etc. to create, compare and/or clarify different verbal models – concepts, terms and definitions that make up military translation theory's abstract construct and terminological framework, and to give a critique of the existing views and definitions.

Results and discussion. One of the main problems of the military translation theory today is “to identify, define, normalize, and standardize basic terms and definitions of its conceptual construct” [9, p. 107]. Let us analyze key

elements of the military translation theory's conceptual construct that lay its theoretical foundation.

Definition of military translation. Experts of the European Master's Translation project [10] noted, that "the term "translation" itself has come to be ambiguous: sometimes it is taken to mean word-for-word transfers (e.g. "pocket translations" which are only lexical correspondence dictionaries, devoid of context), sometimes it includes localisation (of software, websites, video games), versioning (of audiovisual documents), transediting (of information from press agencies, newspapers, television reports), multilingual and technical writing, adaptation (of advertising), revision, summary translation, etc. ... It is difficult to anticipate all the changes still to come in the next 20-30 years (for example, software enabling the transfer from oral to written and written to oral), even though the students undergoing training will still be in the labour markets." [10, p. 2].

The concept/term of *military translation* belongs to the headmost units of the military translation theory's conceptual construct that require proper clarification and definition. The "Explanatory translation studies' dictionary" by L.L. Nelyubin [11] – one of the most comprehensive academic and reference publications in Russian that contains 2,028 entries extracted from 224 sources – registers two definitions of military translation:

"1. A type of special translation with a clearly manifested military communication function. A distinctive feature of the military translation is the heavy terminological saturation and extremely precise, clear presentation of the materials with the relative absence of figurative and emotional expressive means. 2. A type of special translation for operational purpose, the object of which are military materials." [11, p. 32].

The first version of the definition belongs to L.L. Nelyubin, who used it in the preface to the textbook on military translation in 1972 [1, p. 13], and the second version is authored by R.K. Min'yar-Beloruhev [2, p. 222]. Even though Min'yar-Beloruhev's definition looks better (more precise and concise), both definitions do not explicate well enough the nature and specificity of military translation, and, unfortunately, lead to a "vicious circle" – define the term by the same definition: "*military translation is a type of special translation...*".

With due respect to both distinguished authors, we would like to offer our definition for the term/concept of military translation, bearing in mind that for scientific, educational, methodological and practical purposes it is preferable to have concise and expanded definitions.

The *concise definition* demonstrates only predominant features of military translation, and simultaneously makes it possible to differentiate military translation from other translation types and translatology concepts. It also meets the requirements of rational and operational brevity – an essential prerequisite for terminology definitions. *Military translation – a special type of mediated intercultural communication, carried out for the linguistic support of the armed forces.*

The *expanded definition* explicates additional indispensable features of military translation. It presents the term/concept of military translation as a complex system having integral structural elements. It also reveals military interpreter's role and functions. *Military translation – a*

special type of mediated, intercultural, bilateral and bilingual communication, which has military-general, military-political, military-technical and military-special texts as its object, and is carried out under normal and extreme conditions of military service through a professional military interpreter.

Object of military translation. We see the *object* of military translation as its distinguishing trait or fundamental characteristics. It ensures ample perception and unambiguous understanding of the terminological definition of military translation. According to R.K. Min'yar-Beloruhev, *military materials* comprise the *object* of military translation: "Military translation. A type of special translation for operational purpose, the object of which are military materials." [2, p. 222].

N.K. Garbovskij and E.N. Mishkurov identify "*military parlance*" (*professional military speech and/or discourse*) as the *object* of military translation: "As its object, military translation has the so-called "military parlance" – all those speech products that are generated by the military or for the military under specific communication conditions. Thus, military parlance can be regarded as a specific form of language communication, inherent in a particular professional community, united by the common object of its activities." [3, p. 17].

According to our definition of military translation, *military-general, military-political, military-technical and military-special texts* constitute the *object* of military translation.

Subject of military translation. Another concept that calls for consideration is the *subject* (or *subject matter*) of military translation. In our opinion, the *subject*, much like the *object*, is another fundamental abstract feature of military translation theory, which hypothetically explains the ontological essence or general subject of its specificity, characteristic features and qualities. Since there is no available definition for this concept, it is convenient to have a shorthand notation, which will succinctly describe the *subject* (*subject matter*) of military translation. To a first approximation, we may regard *mediated intercultural and bilateral communication in the armed forces* as the *subject* of military translation, which is accordingly reflected and represented in our definition of military translation.

Methodology of the military translation theory is "a set of theoretical provisions that reveal the principles, methods, and techniques for constructing, describing and applying typical algorithms for the military interpreter's operational activities." [4, p. 13].

Military translation theory. The concept/term "military translation theory" should inherently comprise and systematize both *general* scientific, linguistic and translatology concepts of scholarly discourse as well as *specific* categories. General abstract concepts naturally enable military interpreters to understand the essence of the fundamental theoretical/hypothetical units, use them in research and cognitive activities, make their own references and conclusions, integrate them into appropriate theoretical systems.

According to L.L. Nelyubin "the theory of military translation is comprehensively presented in the works of G.M. Strelkovskij" [11, p. 220]. However, you will not find a definition for the concept/term "military transla-

tion theory” in G.M. Strelkovskij’s profound monograph “Theory and practice of military translation” [12], Ne-lyubin’s dictionary [11] or other publications on military translation. Therefore, to fill the existing gap in military translation’s conceptual construct, the following definition of the military translation theory seems adequate:

“Military translation theory – a group of well-structured and summarized facts, theoretical judgments, hypotheses and methodological provisions, coherently integrated into one system by carefully selected and terminologically refined units of its conceptual construct, which reveal the essence and specificity of the military interpreter’s professional duties” [13, p. 99].

Furthermore, the concept/term “military translation theory” inevitably leads to subsequent definitions of interrelated concepts/terms – “object of the military translation theory” and “subject of the military translation theory”, which we are going to specify hereinafter.

The **object of military translation theory** encompasses not only the traditional realm of military translation and interpreting, but also the entire domain of the linguistic support for forces [13, p. 99].

The **subject of the military translation theory** – creation of abstract verbal, graphic, mathematical and other models that construe and explicate translation and interpreting process for the armed forces [13, p. 99].

Military translation theory’s mission and problems. The subject of the military translation theory determines its main **mission** – the accumulation of plausible and scientifically acceptable knowledge on military translation – facts, principles, abstract judgments, hypothetical conclusions, arguments, concepts, terms, and definitions, which are coherently integrated into one consolidated system, in synergy with translation studies, military science, other related and integrated sciences.

The main **problems** of the military translation theory are as follows:

- to explore its fundamental scholarly principles (general-scientific, philological-linguistic, translational, interdisciplinary, vocational/specific);
- to specify its place and role in the translation studies (translatology);
- to study its interdisciplinary ties;
- to identify, study, and define military translation’s characteristic features, fundamental qualities and concepts (object, subject, units, terms, definitions, etc.);
- to examine its genre-stylistic and functional-pragmatic specificity;
- to research, generalize and systematize its methodological basis (strategy, tactics, technology of military interpreter’s operational activities, etc.);
- to study lexical-semantic and structural-syntactic specificity of military translation;
- to construe the content and structure of the military interpreter’s professional competence;
- to determine the content and structure of the linguistic support for forces;
- to explore the functions and tasks of the military interpreter’s service duties and activities;
- to formulate demands and requirements for the military interpreter’s professional culture and etiquette;

- to study and research psycholinguistic and psychophysiological aspects of the military interpreter’s professional activities;

- to explore the specificity of military translation and linguistic support for forces in other countries;

- to normalize and standardize basic terms and definitions of its conceptual construct [9, p. 106–107].

Conceptual construct of the military translation theory. The translation theory’s hypothetical framework can be analyzed at four levels: philosophical/scholarly, philological/linguistic, translational, and specialized (vocationally specific). For example, the military translation theory’s discourse will inevitably include the following types of categorical units – concepts, elements, terms, definitions:

(1) **general philosophical/scholarly** (e.g., *theory; object; subject; method; analysis*, etc.);

(2) **general philological/linguistic** (e.g., *language; communication; speech; discourse; text*, etc.);

(3) **general translational** (e.g., *translation; interpreting; translation theory; scopos; target text; adequacy; equivalence*, etc.);

(4) **specialized (vocationally specific)** (e.g., *military translation; linguistic support for forces; military interpreter*, etc.).

Thus, the **conceptual construct of the military translation theory** – meta-language, represented by its specialized (vocationally specific) categorical units – concepts, elements, terms and definitions – that form the military translation theory’s hypothetical framework.

Linguistic support for forces. This concept is also fundamental for the military translation theory’s construct [14]. It constitutes the *object* of the military translation theory, as we have shown earlier. Based on our experience, it is possible to give the following definition for the concept/term:

Linguistic support for forces – a complex of special measures, tasks, procedures and processes of practical and fundamental nature in the military-political, military-technical and military-special fields of the Armed Forces of Ukraine, which are planned and carried out to accomplish intercultural (communicative & mediational), linguo-geographical (informational & analytic), military-terminological (normative & codifying), linguo-pedagogical (didactic & diagnostic) and linguo-research (scholarly) functions that require military-professional level of bilingual philological competence of performers [14, p. 144–145].

Accordingly, the **object of the linguistic support for forces** encompasses *measures, tasks, procedures and processes in the military-political, military-technical and military-special fields of the Armed Forces of Ukraine that require military-professional level of bilingual philological competence of performers* [15, p. 102].

Consequently, the **subject of the linguistic support for forces** incorporates *military translator’s/interpreter’s communicative-mediational, linguo-geographical, military-terminological, linguo-pedagogical and linguo-research missions*. [15, p. 102].

Henceforth, the *military interpreter/translator* is the **principal actor** of the linguistic support for forces [15, p. 102].

At this point, it is worthwhile to consider briefly the concept of “translation and/or interpretation for the armed forces” and the concept of “military interpreter/translator”.

Translation/interpretation (T/I) for the armed forces constitutes the core of the linguistic support for forces. A more precise definition is as follows:

“Translation/interpretation (T/I) for the armed forces – the main component of the linguistic support for forces, which boils down to intercultural and bilateral communication in the form of oral, written, sequential and simultaneous mediation, adapted transcoding (retelling, narration), referencing, editing and annotation of military-general, military-political, military-technical and military-special texts.” [4, p. 13].

Military interpreter/translator. As we have shown earlier, the *military interpreter/translator* is a “principal actor” of the linguistic support for forces, which can be used as a concise definition. The *expanded definition* explicates military interpreter’s role, additional indispensable qualities and competences:

Military interpreter/translator – the principal actor of the linguistic support for forces, an officer-philologist, who possesses bilingual communicative (mainly mediatory and intercultural), cognitive, psycholinguistic and

other generic and specific professional competencies to perform his/her functions and duties under normal and extreme conditions of military service.

Translation/interpretation for the military has always been risky and dangerous. “The Armed Forces Journal reported in 2011 that interpreters in Iraq were “10 times more likely to die in combat than deployed American or international forces.” [16]. Therefore, we strongly believe that translation/interpretation for the military has to be done by the military (not civilian!) men and women.

Conclusion. The analysis of publications on military translation for the period of 1964-2017 shows that the military translation theory lacks many units of its conceptual construct, which should encompass not only the traditional realm of military translation and interpreting, but also the entire domain of the linguistic support for forces. As such, the military translation theory does not hold its theoretical foundation that ought to substantiate the essence and specificity of the military interpreter’s professional duties and tasks. The presented military translation theory’s concepts, terms and definitions form its theoretical foundation in light of the author’s experience (1982-2017) in practicing, teaching, and researching military translation.

REFERENCES

- Nelyubin L.L. Military translation and its specificity [Voennyj perevod i ego osobennosti]. *Military translation textbook: English / A.A. Dormidontov, L.L. Nelyubin, A.A. Vasilchenko*. Moscow: Military Publishing House [Voenizdat], 1972. P. 13–37.
- Min’yar-Beloručev R.K. General theory of translation and interpretation [Obshhaya teoriya perevoda i ustnyj perevod]. Moscow: Military Publishing House [Voenizdat], 1980. 237p.
- Garbovskij N.K., Mishkurov E.N. Military translation in the modern world (theoretical-methodological, linguistic, military-historical and socio-political aspects) [Voennyj perevod v sovremennom mire (teoretiko-metodologičeskie, lingvisticheskie voenno-istoričeskie i sotsialno-politicheskie aspekty)]. *Herald of the Moscow University*. Series 22: Theory of Translation. 2010. No. 2. P. 16-41.
- Balabin V.V. Theoretical and conceptual framework for military translation [Teoretyko-kontseptualni osnovy viiskovoho perekladu]. *Philological treatises [Filolohični traktaty]* Vol. 10. № 1, 2018. P. 7-18. DOI: 10.21272 / Ftrk.2018.10 (1) -01.
- Routledge Encyclopedia of Translation Studies (1998). Ed. by Mona Baker. London & New York: Routledge, 654 p.
- Routledge Encyclopedia of Translation Studies (2011). Mona Baker and Gabriela Saldanha (eds.). Taylor & Francis Group, 2nd ed., xxii + 674 p.
- Handbook of Translation Studies. Gambier Y., Van Doorslaer L. (eds.). Amsterdam and Philadelphia, PA; John Benjamins Publishing Company. Vol. 1 (2010), ix + 458 p.; Vol. 2 (2011), x + 197 p.; Vol. 3 (2012), xii + 220 p.; Vol. 4 (2013), xii + 232 p.
- The Oxford handbook of translation studies (2011). Malmkjær, Kirsten, and Kevin Windle (eds.). Oxford: Oxford University Press, xvii + 607 p.
- Balabin V.V. The problems of the military translation theory [Zavdannia teorii viiskovoho perekladu]. *Philology and linguistics in modern society [Filolohiia i linhvistyka v suchasnomu suspilstvi]*. Materials of the V International Scientific and Practical Conference (Khmelnysky, March 23-24, 2018). Kherson: Publishing House “Helvetica”, 2018. P. 105–107.
- EMT 2009 expert group. *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication* (updated 5 May 2017). 8 p. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competences_translators_en.pdf.
- Nelyubin L.L. Explanatory translation studies’ dictionary [Tolkovyj perevodovedčeskij slovar]. 5th ed. Moscow: Flinta: Science, 2008. 320 p.
- Strelkovskij G.M. Theory and practice of military translation: German language [Teoriya i praktika voennogo perevoda: Nemetskij yazyk]. Military Publishing House [Voenizdat], 1979. 272 p.
- Balabin V.V. Object and subject of the theory of military translation [Ob’iekt i predmet teorii viiskovoho perekladu]. *Scientific Herald of the International Humanitarian University*. Series: Philology. 2017. No. 31. Volume 3. P. 97–100.
- Balabin V.V. The concept of the linguistic support for forces. *Paradigm of Knowledge*. № 2 (28), 2018. P. 144–154. DOI 10.26886/2520-7474.2(28)2018.10.
- Balabin V.V. Object, subject and tasks of linguistic support for forces [Ob’iekt, predmet i zavdannia linhvistychnoho zabezpečennia viisk]. *Scientific Herald of Kherson State University*. Series: Translation Studies and Intercultural Communication. Issue 1. Volume 2, 2018. P. 99–102.
- Polizzotti, Mark. Why Mistranslation Matters. *The New York Times*. July 29, 2018, P. SR10.

Відображення постмодерного сприйняття у мовній картині світу Габрієля Гарсія Маркеса (на матеріалі повісті «Crónica de una muerte anunciada»)

Н. В. Чорна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: natamar@i.ua

Paper received 15.08.18; Accepted for publication 20.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-06>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню постмодерного сприйняття Габрієля Гарсія Маркеса у повісті «Crónica de una muerte anunciada», яка є яскравим прикладом постмодерного нарративного тексту. Авторська картина світу письменника характеризується фантастичністю, багатовіриативним тлумаченням, постійним балансуванням на межі уявного та реального світів, іронією, інтересом до магічного, невизначеного, зверненням до гри, театралізацією, текстоцентричністю, активною взаємодією різноманітних художніх систем.

Ключові слова: *постмодерний художній дискурс, постмодерне сприйняття, мовна картина світу, концептуальний аналіз, нарративний аналіз.*

У сучасному суспільстві поняття постмодерного сприйняття має пояснювати специфічну особливу природу постмодерних художніх текстів. Відмова від культурних стереотипів, девальгування загальних цінностей та орієнтирів, різноманітні філософські та нарративні трансформації провокують зміну культурологічної парадигми сприйняття дійсності в постмодерних текстах. Постмодерне сприйняття виступає як характерна риса сучасності та обумовлює нову контекстуалізацію. На перший план виходить стійка тенденція до вивчення постмодерного дискурсу як складного комунікативного механізму, в якому одночасно реалізовані різноманітні аспекти мови і мислення, як особливого виду діяльності та способу зберігання і передачі інформації, як форми існування культури певної історичної епохи. Постмодерний художній дискурс як невід’ємна складова сучасного суспільства, знаходиться у фокусі філософського інтересу і тому потребує досконального лінгвістичного вивчення та текстової інтерпретації. Неоднозначність поняття, нечіткість формулювання визначень, двозначність сприйняття терміну «постмодерного сприйняття» зумовлює **актуальність наукової статті**. Постмодерний художній дискурс стає основним об’єктом дослідження нових філологічних дисциплін: лінгвістики тексту, лінгвостилістики, когнітивістики, психолінгвістики, соціолінгвістики.

Аналіз останніх досліджень поняття «постмодерне сприйняття» здійснено такими відомими дослідниками, як Р.Барт, Ж.Делез, Ф.Джеймісон («Культурна логіка пізнього капіталізму»), Дж.Ваттімо («Кінець модерну(сучасності)»), «Епоха інтерпретації», «Філософія теперешнього»), Ф.Фукуями («Кінець історії»), І.Валлерстайна («Кінець знайомого світу»).

Метою наукової статті є дослідження основних принципів постмодерної поетики та постмодерного сприйняття дійсності у художньому дискурсі Габрієля Гарсія Маркеса на матеріалі повісті «Crónica de una muerte anunciada».

Об’єктом дослідження обрано постмодерну повість Габрієля Гарсія Маркеса «Crónica de una muerte anunciada».

Наукова новизна полягає у постановці проблеми, запропонованих методах дослідження та відібраному матеріалі.

Повість Габрієля Гарсія Маркеса «Crónica de una muerte anunciada» є характерним прикладом постмодерного нарративного тексту. Основні індикатори постмодерного сприйняття ми виділяємо на нарративному, концептуальному та мовному рівнях.

Методи дослідження ґрунтуються на використанні комплексної методики дослідження, яка містить в собі традиційні прийоми лінгвостилістичного аналізу та методи когнітивної лінгвістики. Концептуальний аналіз пояснює семантичну структуру постмодерного художнього дискурсу та встановлює засоби його концептуальної організації. Когнітивний аналіз полягає в когнітивному моделюванні художнього дискурсу та інтерпретації тих ментальних одиниць, що беруть участь у його породженні, сприйнятті та інтерпретації [1]. Основні характеристики постмодерного сприйняття дійсності у художньому тексті «Crónica de una muerte anunciada» є змішання функціональних стилів (художнього та публіцистичного), фрагментарність, інтратекстуальність, тяжіння до реконструкції, іронічність як форма руйнування, багатоваріантне тлумачення, намагання уявити не уявне, інтерес до магічного, невизначеного, звернення до гри, театралізація, маргінальність [4].

Наративний аналіз художнього дискурсу має за мету розробити теоретично-схематичну модель процесів, які розповідають про події у тексті, розробити певну часову та просторову формулу розгортання подій у художній оповіді, що включає у себе такі рівні аналізу як, по-перше, формальний аналіз тексту (опис та інтерпретація фрагментів тексту, які мають свій початок, розвиваються певний час та завершуються), по-друге, змістово-структурний (опис самостійних ситуацій, драматичних поворотних пунктів або поступових змін та подій у тексті), по-третє, аналітична абстракція (на основі абстрактних суждень виробляється загальна домінуюча тенденція розгортання подій у тексті), аналіз асоціативних, ремінісцентних посилянь. В кінці будується теоретична модель тексту, яка дає відповіді на питання прагматично-когнітивного характеру [3].

Повість «Crónica de una muerte anunciada» – це найвідоміший та найдосліджений постмодерний твір Габрієля Гарсія Маркеса. Повість розповідає про смерть Сантьяго Насара від руки братів Вікаріо у формі публіцистичного тексту-реконструкції. З самого початку відбуваються часові зсуви – повідомляється про смерть головного

героя Сантьяго Насара. Брати Вікаріо звинувачують Сантьяго у звабленні їхньої сестри Анхели Вікаріо, яка напередодні взяла шлюб з Бадьєро Сан Романом. Чоловік дізнавшись про те, що його молода дружина не цнотлива, повернув її до будинку батьків. Брати Вікаріо хочуть помститися і вбити кривдника, але одночасно повідмляють всім у маленькому містечку про свої наміри. У читача складається протиріччя щодо загального смислу історії та беззаперечне внутрішнє відчуття про незворотність подій. Чим більше брати намагаються запобігти вбивству – розказуючи про час та місце запланованої ними злочину, показуючи мачете, пьючи довго каву, показово не поспішаючи – тим, більше всі інші місцеві жителі, мов би змовившись, не протидіють скоєнню злочину з різних причин: або не звертають увагу на те, що відбувається, або не поспішають щось зробити, відкладаючи проблему на потім, або спеціально не усвідомлюють того, що відбувається. Навіть сам Сантьяго Насар, світла та весела людина з даром передбачення, як і його мати, прокидається вранці безпечним, радістним, далеким від передчуття власної смерті. Один з оповідачів, коли пригадає події вже 23 роки потому, говорить: “*Nunca hubo muerte tan anunciada*”. Всі герої знають, що повинно щось відбутися, але ніхто не вірить, що це відбудеться. Реальний світ замінюється уявним. Герої не хочуть вірити у реальні факти і немов відгороджуються від життя, надаючи перевагу сприйняттю дійсності такою, як їм хочеться, а не такою, якою вона має бути насправді. І цим небажанням відгороджуються від жорстокої реальності, яка все ж таки проникає в їхнє нереальне, можливе життя.

У наративній структурі повісті «*Crónica de una muerte anunciada*» погляд наратора подається в сукупності голосів персонажів, як множинність поглядів, що вступають у діалог з уявним репортером, що в кінцевому результаті не гарантує реалістичності та об’єктивності оповіді. Разом з комунікативно-наративною стратегією авторської відстороненості у тексті реалізуються інші стратегії, які є характерними для постмодерного художнього дискурсу, такі як: фрагментарність, вторгнення світу уявного у світ реальний, знищення фабули, прагматика замість семантики, порушення принципів зв’язності тексту, інтратекстуальність.

Текстова структура оповідання має певні характеристики структури інтерв’ю. Автор з’являється у тексті у вигляді першої особи та мовби бере інтерв’ю-опитування у свідків подій. Майже кожен абзац починається непрямою мовою зі слів одного з героїв вводячи читача у хронологію подій: “*Santiago Nasar sabía que era cierto...*”, “*Victoria Guzmán, la cocinera, estaba segura de que ...*”, “*Plácida Linero tubo razón...*”, “*Ella insistió en que ...*”, “*Ángela Vicario me contó...*”, “*Ella me confesó...*”, “*Pura Vicario le contó a mi madre...*”, “*Según me dijeron años después, ...*”, “*Faustino Santos me contó...*”, “*Clotilde Armenta recordaría siempre que ...*”, “*Santiago Nasar le dijo...*”, “*Clotilde Armenta me contó...*” або однаковими фразами, такими як: “*El día en que lo iban a matar*”, “*Nadie podía entender*”, “*Nadie hubiera pensado*”, “*La última imagen...*”, “*El único lugar*”, “*El único sobresalto*” [5]. Такі лексеми, як *nadie, nunca, único* надають емоційну забарвленість та експресивність художньому тексту.

Закритий формально, але відкритий семантично, художній простір повісті створює комунікативну ситуацію гри з читачем, гри в детективну історію, де все задале-

гіть сплановано всіма персонажами історії, перетворюється на гру тексту з читачем. Сам автор мовби намагається опанувати історію написану ним самим, завершуючи майже кожен фрагмент-абзац простим реченням. Семантика простих коротких речень у більшості випадків стилістично та семантично не співпадає з загальною логікою фрагменту, що створює відчуття фрагментарності тексту, порушує когерентність тексту: “*Odia a este pueblo*”, “*Fue la última vez que lo vio*”, “*Santiago Nasar aceptó entusiasmado*”, “*También Bayardo San Román comprendió sus razones*”, “*Les recordó que era lunes*”, “*Aún no estaba el café*”, “*Sin embargo, hizo cumplir la orden*”, “*Pero él la tranquilizó*”, “*Fue la última vez que lo vieron*”, “*Ella comprendió de inmediato*” [5]. Маленьке просте речення підсумовує фрагмент, надає новий смисловий відтінок, створює нові асоціації та відкриває нові інтерпретації. Динамічне зіткнення стилів породжує багатомірний інтратекстуальний простір, у якому неможливе чисте переживання ізольованого смислу або естетичного імпульсу.

Множеність тлумачень, невпевненість в існуванні однієї реальності дозволяє говорити про нову постмодерну художню комунікацію, нову постмодерну ментальність – текстоцентричність або децентричність, де індивідуально-авторський світ сприймається як множинність можливих світів, що створює концепт «можливий світ». Це характерний прийом побудови постмодерного дискурсу, коли голос автора, текста та читача урівнюються і дискурс стає децентричним. Недаремно головна героїня приписує авторство одному з персонажів: “*Fue mi autor*”. Концепт «можливий світ» розкривається такі концепти, як смерть, інший світ, час, сон, магія, потойбічний світ. Нереальність, невизначеність ситуації на мовному рівні підкреслюється постійним вживанням неозначених прислівників та прикметників – *nadie, ninguno de, nunca*: “*nadie podía explicarme*”, “*alguien que nunca fue identificado*”, “*nadie supo cómo*”, “*no sólo yo*”, “*nadie supo nunca a qué vino*”, “*que nadie me joda*”, “*nadie podía creer*”, “*el nombre de juez no apareció en ninguno*”, “*no puede ser*”, “*nadie, ni siquiera médico...*”, “*no se le había conocido ningún novio anterior*”, також неозначених артиклів: “*una madrugada de vientos...*”, “*un mediodía de agosto*”, вживанням чисельними неозначеними та заперечними реченнями: “*Santiago Nasar, que entonces era muy niño, no olvidó nunca la lección de aquel entonces*”, “*Tampoco Santiago Nasar reconoció el presagio*”, “*Tampoco se supo nunca con qué cartas jugó Santiago Nasar*”, “*Nadie podía entender tantas coincidencias fustas*”, “*Nunca se estableció muy bien cómo se conocieron*”, “*Hasta entonces nadie sabía quién era*”, “*Era Ángela Vicario quien no quería casarse con él*”, “*Nadie hubiera pensado, ni lo dijo nadie, que Ángela Vicario no fuera virgen*” та складнопідрядними реченнями з вживанням умовного способу: “*como si hubiera vuelto a empezar la fiesta de la boda*”, “*se fueron sin que nadie se diera cuenta*”, “*aunque lo recordara no lo hubiera creído*”. Постмодерне сприйняття, як особливий менталітет, як специфічний спосіб світовідчуття сучасної людини характеризується сприйняттям дійсності крізь призму двох чи більше можливих світів, які можна інтерпретувати, як певні матеріальні простори у вигляді вставних художніх текстів, посилань, алюзій у реальний текст.

Багатоваріантне тлумачення, намагання уявити не-уявне, інтерес до магічного, невизначеного, звернення до театральності виявляється через частотне вживання

речень з семантикою невпевненості, сумнівів: “Clotilde Armenta, la dueña del negocio, fue la primera que lo vio en el resplandor del alba, y tubo la impresión de que estaba vestido de aluminio. Ya parecía un fantasma”, “Fue una ilusión fugaz”, “Era extraño que no lo supiera, pero lo era mucho más que tampoco lo supiera mi madre, pues se enteraba de todo antes que nadie en la casa, a pesar de que hacía años que no salía a la calle, ni siquiera para ir a misa”, “... a veces nos sorprendía con noticias anticipadas que no hubiera podido conocer sino por el arte de adivinación”, “Podía haber sido verdad, pero lo mismo hubiera contestado cualquier otra cosa, pues tenía una manera de hablar que más bien servía para ocultar que para decir”, “yo conservaba un recuerdo muy confuso”, “Faustino Santos no pudo entender lo que había pasado”. Також через вживання дієслів – мріяти, здаватися, зачарувати. Наприклад: “Santiago soñó en voz alta”, “...porque a todos pareció imposible que no lo estuviera”, “Se me pareció al diablo”, “me pareció un hombre muy triste”, “le pareció un interés extraño”, “a Clotilde Armenta le parecía imposible”, “estaban predispuestas a encontrar segundas intenciones”, “Sentí que me había salido del espejo” та вживанням лексичних одиниць – un secreto sin compartir, un secreto tan grande, fantasma, recuerdo muy confuso, feliz en su cerco de olvido, se casó con esa ilusión, con una expresión errática de ciego demasiado reciente.

Лінгво-когнітивний аналіз художніх образів та аналіз лексичного рівня повісті «Crónica de una muerte anunciada» Габрієля Гарсія Маркеса дає нам підстави виділити такі текстуальні концепти, як: час, сон, можливий світ, дощ.

Концепт ЧАС у концептуальній картині світу Габрієля Гарсія Маркеса відіграє важливу роль. Письменник будує математично точну гармонійну модель розгортання часу яка підтримується цілою низкою поетичних художніх образів, які будують складну систему символів часу. Час стає частиною знакової системи та передає сутність та природу постмодерного сприйняття дійсності письменника, яка балансує на межі тексту та реальності. В повісті «Crónica de una muerte anunciada» ми бачимо тільки майбутній, минулий та умовний часи. Теперешній час нівелюється письменником, що створює, як вже було зазначено вище, нелінійну, фрагментарну, суб’єктивну історію. Час, *no-periue*, точно зазначається, наприклад: “a las 5.30 de la mañana”, “a las 6.05”, “evocando 27 años después”, “necesitó casi 20 años”, “al cabo de tres días”, “después de casi tres horas”, “Eran las 6.25”, “a las once de la mañana”, “cinco minutos después”, “con dos horas de retraso”, “45 minutos antes de morir”, “a las seis de la tarde”, “un poco antes de las cuatro”, “entraron a las 4.10”, “quedó esperando durante tres años”, “entró en su casa a las 4.20”, що для письменника має особливе значення. З однієї сторони, він мовби хоче прив’язати нерезальність того, що відбувається до реальності, яка постійно намагається стати самостійним персонажем повісті, з іншої сторони, створює публіцистичний дискурс у межах художньої оповіді. По-друге, концепт ЧАС виражається минулими часами Pretérito Indefinido: *se levantó, se puso, lo vio, aparecí, fue, necesitó*, etc., Imperfecto: *yo lo sabía, tenía, sabía que era cierto, tenía motivos, sin saber que pasaba, no se daba cuenta, era Ángela Vicario quien no quería casarse con él*, etc., Pluscuamperfecto de Indicativo: *había dicho, había hablado, había logrado impresionarla, había dormido poco y mal*, etc., чисельними часовими

маркерами: *años después, mucho después, doce días después del crimen, aquel día, aquella mañana, en aquel tiempo, por aquella época, esa noche, hasta mucho después, la mañana de su muerte, la mañana del crimen, aquel lunes, que entonces era muy niño*, що вказує на те, що текст формально залишається художнім текстом, але поєднує в собі ознаки художнього та публіцистичного наративу.

Для письменника важливими є певні цифри – 3, 4, 5, 6 та 100 – що створюють певні ремінісценції та алюзії, інтратекстуально об’єднує весь художній дискурс письменника. Інтратекстуальність, або автотекстуальність, визначається як структурна частина поняття інтертекстуальності. Внутрішнє самоцитування встановлює міжтекстові зв’язки у структурі авторського ідіолекту, що втілюється у тексті за допомогою ремінісценцій, алюзій, посилань на свої власні твори, включення до роману листів, щоденників, літературних творів самих героїв. Це може бути розмова автора з самим собою, або звертання автора до самого себе. Окрім звернення до вищезазначених цифр, в повісті ми зустрічаємо декілька прикладів інтратекстуальності такі, як: згадування герої інших творів письменника, таких як Аурлеано Буендія, наприклад: “...el general Petronio San Román, héroe de las guerras civiles del siglo anterior, y una de las glorias mayores del régimen conservador por haber puesto en fuga al coronel Aureliano Buendía en el desastre de Tucurínca”, численими посиланнями на власні твори, тобто використання тих самих образів у різних творах. Наприклад, образу корабля, дощу, жінок, півнів: “Santiago Nasar señaló una lumbre intermitente en el mar, y nos dijo que era el ánima en pena de un barco negrero que se había hundido con un cargamento de esclavos del Senegal frente a la boca grande de Cartagena de Indias”, “...el buque habría necesitado por lo menos dos horas para cargarla. Pero no se detuvo. Apareció en la vuelta del río, rezongando como un dragón, y entonces la banda de músicos empezó a tocar el himno del obispo, y los gallos se pusieron a cantar en los huacales y alborotaron a los otros gallos del pueblo”, “los legendarios buques de rueda”, “...hasta que el buque se perdió de vista y sólo quedó el alboroto de los gallos”, “se oían gallos”, “Más aún: fue Suseme Abdala, la matriarca centenaria” [5].

Художній дискурс письменника характеризується чіткою орієнтацією на сприйняття реального та уявного світів як рівноправних та взаємопов’язаних, реальний світ межує й переходить в уявний світ сновидінь та магії, що виражається через розкриття концепту СОН. Сон є символічним та пророчим. Сон стає передвісником майбутніх подій. СОН – це гра в реальність. В тексті повісті концепт СОН виражається через стан головних героїв, які подекуди балансують на межі між станом сну та станом бадьорості. Наприклад, головним героям постійно щось сниться: *había soñado que atravezaba un bosque siempre soñaba con árboles, la semana anterior había soñado que iba solo en un avión, sueños ajenos, en los otros sueños con árboles, sólo había de dormir una vez para morir, llevaba tres noches sin dormir, era como estar despierto dos noches sin dormir, lucidez, estuve despierto once meses, en un sopor insomne, es que no he dormido ni un minuto, lo recordaban un poco soñoliento*. Також завдяки вживанню дієслова спати та слів дериватів *soñar, sueño, insomnio, soñoliento*. В іспанській мові значення спати передається двома дієсловами – *soñar* та *dormir*, які мають різні значення залежно від комунікативної ситуації.

Концепт ДОЩ в повісті має особливе значення, тому що стає фоном для розгортання історії. Головні герої постійно згадуються якою буда погода і орієнтуються на те, чи був дощ чи ні: “*la mayoría estaba de acuerdo en que era un tiempo fúnebre, con un cielo turbio y bajo un denso olor de aguas dormidas, y que en el instante de la desgracia estaba cayendo una llovizna menuda...*”, “*la cocinera estaba segura de que no había llovido aquel día*”, “*hasta entonces no había llovido*”, “*Por supuesto que no estaba lloviendo*”. Як складова концепту ДОЩ розгортається концепт ВОДА, який є інтратекстуальним для постмодерного дискурса письменника: “*lo vio aparecer en la puerta con el vaso de agua en la mano*”, “*y había en la penumbra el olor de bautisterio que me había sorprendido la mañana del crimen*”, “*con ventanas hacia por el puerto por donde entraba a toda hora la pestilencia de las aguas*” [5].

Також дуже цікавими в плані вивчення в повісті є порівняння та іронія. Порівняння не чисельні, але багатозначні та виражають постмодерне авторське сприйняття дійсності. Наприклад, порівняння «як в кіно»: “*Santiago Nasar sabía que era cierto, pero los fastos de la iglesia le causaban una fascinación irresistible. Es como el cine, me había dicho alguna vez*”, “*Parecía un matón de cine*” “*porque me resistía a admitir que la vida terminara por parecerse tanto a la mala literatura*” відсилають нас до сучасних технологій, до кіномистецтва, тим самим створюючи твір-кіно. Автор мовби передбачив, що за мотивами повісті буде знято художній фільм режисером Франческо Розі у 1987 році.

Іронічність оповіді проявляється використанні чисельних метафор у майже публіцистичній історії, наприклад: *en el bosque de su sueño, aquella mala noticia era un nudo cifrado para mi madre, se le sentían borboritar las lágrimas dentro del corazón, sentí el olor peligroso de la bestia de amor, las arenas movedizas de su ternura*, метонімії (*el pueblo entero despertó, la fiesta adquirió una fuerza propia, la parrada pública se dispersó en fragmentos hacia media noche*) та описах буденних подій, які прикрашені перебільшеннями та міфологічним сприйняттям

дійсності: “*Sin embargo, aun sin la bendición del obispo, la fiesta adquirió una fuerza propia tan difícil de amanestar, que al mismo Bayardo San Román se la salió de las manos y terminó por ser un acontecimiento público*”, “*del otro lado se divisaban los sembrados de plátanos azules bajo la luna, las ciénagas tristes y la línea fosforescente del Caribe en el horizonte*”, “*Comer sin medida fue siempre su único modo de llorar, y nunca la había visto hacerlo con semejante pesadumbre*”, “*Sin embargo, nadie se había acordado de él hasta después del eclipse de luna, el sábado siguiente, cuando el viudo de Mus le contó al alcalde que había visto un pájaro fosforescente aleteando sobre su antigua casa, y pensaba que era el ánima de su esposa que andaba reclamando lo suyo. El alcalde se dio en la frente una palmada que no tenía nada que ver con la visión del viudo*”, “*Era una costumbre sabia impuesta por su padre desde una mañana en que una sirvienta sacudió la almohada para quitarle la funda, y la pistola se disparó al chocar contra el suelo, y la bala desbarató el armario del cuatro, atravesó la pared de la sala, pasó con un estruendo de guerra por el comedor de la casa vecina y convirtió en polvo de yeso a un santo de tamaño natural en el altar mayor de la iglesia, al otro extremo de la plaza*” [5].

Отже, постмодерний дискурс Габріеля Гарсія Маркеса на матеріалі повісті «Crónica de una muerte anunciada» розгортає перед нами художню філософію письменника, яка характеризується постмодерним сприйняттям дійсності, фантастичністю, фрагментарністю, інтратекстуальністю, постійним балансуванням на межі уявного та реального, іронією, яка підпорядковується глибинним авторським ідеям, що не одразу декодуються читачем. Процес інтерпретації постмодерного сприйняття дійсності постійно відшукує нові об'єкти семантизації, які, проходячи інтерпретаційний фільтр читача, набувають нового значення. Розкриття інтенцій та мотивацій письменника, аналіз концептуальної картини світу уможливується завдяки застосуванню когнітивних механізмів інтерпретації тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [монограф. учебн. пособие] / Елена Александровна Селиванова. – К. : Фитосоцицентр, 2002. – 336 с.
2. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид. центр Київськ. нац. лінгв. ун-ту, 2002. – 292 с.
3. Кимелев Ю.А. Современная испанская философия: Аналитический обзор / РАН УНИОН Центр гуманитар. науч.-информ. исслед. Отд. философии. – М., 2010. – 92 с.
4. Teun A. Van Dijk La ciencia del texto. Un enfoque interdisciplinario. – Barcelona : Ediciones PAIDOS, 1996. – 310 p.
5. Garrido Gallardo Miguel Ángel Crítica semiológica de textos literarios hispánicos. – Madrid : Imp. Taravilla Mesón de Paños, 1986. – 201 p.
6. Aguirre Mariano Las razones de un lector. Veinte años de crítica literaria. – Santiago de Chile: Ril. editores, 2010. – 326 p.
7. Márquez G.G. Crónica de una muerte anunciada / Gabriel García Marquez. – Bogotá : Editorial la Oveja Negra, 1981. – 155 p.

REFERENCES

1. Selivanova, Ye.A. Fundamental of Linguistic Theory of the Text and Communication: Monographic textbook. / Yelena Aleksandrovna Selivanova. – Kiev, 2002. – 336 p.
2. Kaganovska O.M. Textual concepts of Literary Prose: Cognitive and Communicative Dynamics. / Olena Markivna Kaganovska. – Kyiv, Kyiv National Linguistic University, 2002. – 292 p.
3. Kimelev Yu.A. Modern Spanish Philosophy: Analytical Review/ РАН УНИОН Center of Humanitarian Scientific and Informational Studies Department of Philosophy. – Moscow, 2010. – 92 p.

Postmodern perception in the Language worldview of Gabriel Garcia Márquez (based on the story “Chronicle of a Death Foretold”)

N. V. Chorna

Abstract. The article focuses on the study of postmodern perception of Gabriel Garcia Márquez in the story “Chronicle of a Death Foretold”, which is a vivid example of postmodern narrative text. The author's worldview is characterized by fantasy, plural interpretations, constant balancing between imaginary and real world, irony, interest to the magical and unknown, appeal to the game, theatricalization, centrality of the text, active interaction of the different literary systems.

Keywords: postmodern literary discourse, postmodern perception, language world picture, conceptual analysis, narrative analysis.

Мовленнєвий етикет і ввічливість: диференціація понять

Ю. М. Деревянко

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна
Corresponding author. E-mail: juliad88@ukr.net

Paper received 06.07.18; Accepted for publication 12.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-07>

Анотація. Поняття етикету є ключовим у розумінні культури суспільства. Лінгвістика зосереджує увагу на поняттях «мовленнєвий етикет» і «ввічливість», враховуючи норми поведінки та правила комунікації. У статті подано аналіз параметрів співвідношення понять «мовленнєвий етикет» і «ввічливість», запропоновано критерії розмежування цих феноменів, розкрито відмінності між ними відповідно до вироблених критеріїв.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, ввічливість, етикетна формула, культурний код, комунікація, кооперація.

Вступ. Етикет є ключовою складовою культури суспільства, що організує поведінку її представників та встановлює правила їх спілкування. Дослідження, пов'язані з цим феноменом не втрачають актуальності в межах соціологічного, культурологічного, філософського, історичного, етнографічного наукових підходів, у контексті яких етикет пояснюють як ознаку історичного розвитку суспільства [8; 14], набір правил взаємодії особистостей в соціумі [11; 20; 21], сукупність моральних норм та вимог кожної культури до поведінки людей [4].

Окрім розуміння етикету як сталих правил, які регулюють поведінку індивідуумів відповідно до соціальних вимог, етикет охоплює й норми мовленнєвої поведінки комунікантів. У зв'язку з цим в науковий обіг було введено термін «мовленнєвий етикет» [5]. Здебільшого його визначають як сукупність мовленнєвих актів, елементів культури народу, набір паралінгвальних знаків, систему мовленнєвих формул, що організовують комунікацію.

Поняття мовленнєвого етикету зазвичай співвідносять з поняттям ввічливості. Дослідники П. Браун та С. Левінсон [16] вводять поняття позитивної та негативної ввічливості й наголошують, що в межах мовленнєвої етикетної ситуації діє універсальний принцип ввічливості, який спонукає комунікантів уживати відповідні правила чемності [20], а також відповідні засоби їх актуалізації. За твердженням Дж. Ліча [21], етикетна комунікація спирається на принципи ввічливості, що передбачають симпатію та визнання співрозмовниками один одного.

Цілком очевидно, що між поняттями «мовленнєвий етикет» та «ввічливість» існує тісний зв'язок, хоча повністю вони не збігаються.

Мета статті: проаналізувати поняття «мовленнєвий етикет» та «ввічливість» з огляду на їх лінгвістичну специфіку.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

- систематизувати сучасні інтерпретації лінгвістичних концепцій «етикет», «мовленнєвий етикет», «ввічливість»;
- критично розглянути інтегративні погляди на «етикет» та «ввічливість»;
- обґрунтувати необхідність розмежування понять «мовленнєвий етикет» та «ввічливість» у мовознавстві;

- проаналізувати відмінності між «мовленнєвим етикетом» та «ввічливістю» за низкою параметрів (регламентованість, універсальність, семіотична селективність, експліцитність/ імпліцитність репрезентації).

Виклад основного матеріалу. Поширеним є погляд [8; 10] на мовленнєвий етикет як систему поведінкових норм і правил, загальноприйнятих у межах конкретної культури, які регулюють дії індивідуумів у типових ситуаціях взаємодії (вітання, прощання, зустріч гостя тощо). Тим часом ввічливість співвідноситься з визначеною системою комунікативних стратегій і тактик [7; 16; 21], спрямованих на гармонійне, безконфліктне спілкування, відповідне очікуванням комунікантів.

Дехто з науковців поняття мовленнєвого етикету й увічливості наближують або й зовсім ототожнюють через їх системний [1; 3; 7] та регулятивний характер [12; 23]. Узагальнимо їх міркування.

І мовленнєвий етикет, і ввічливість є системами, кожний виражальний елемент яких взаємодіє злагоджено в межах своєї структури. Кінцевою метою успішного функціонування системи є кооперація, прагнення комунікантів досягти спільної мети (налагодити й підтримувати контакт). Усі дії в обох системах чітко відрепетирувані та доведені до автоматизму – над їх виконанням немає необхідності замислюватися. До того ж їх можна назвати «системами взаємовключних елементів» [3], тобто в кожній стандартній ситуації може бути обраний конкретний елемент. Проте якщо конкретний структурний елемент не працюватиме, або вживатиметься комунікантами некоректно, система вийде з ладу, а отже, комунікація не відбудеться, або призведе до конфлікту комунікантів. Наприклад, на практиці в Японії професор К. Преображенський, який володів мовою на високому рівні, зазнав невдачі в етикетній ситуації в громадському транспорті [12]. Вчений стояв в автобусі в черзі на вихід і запитав японця, який був попереду, його ж мовою: «*Ви виходите на наступній зупинці?*». На своє буденне питання отримав гнівну відповідь: «*А вам яке діло? Хочу виходжу, а хочу – ні*». Японець розцінив питання як грубе вторгнення у власний простір і комунікація перервалася. У цьому випадку слід погодитися з думкою [3; 7], що системи мовленнєвого етикету та ввічливості віддзеркалюють єдність понять «культура», «мова», «комунікація».

Існує думка [12; 23], що серед завдань обох феноменів є управління соціальною взаємодією. Мовленнєвий етикет моделює взаємодію комунікантів не лише в культурному, а й у соціальному контексті, прогнозує спосіб інтерпретації їх мотивів та цілей, а також ступінь взаємовпливу. Ввічливість також є засобом впливу, інтерпретації, підтримки та зміни соціальних взаємин. Формановська Н. І. [12, с. 50] підкреслює, що етикетні знаки та засоби ввічливості вказують на ставлення комунікантів одне до одного, відведення партнера певної соціальної ролі, оцінку партнера та оцінку себе відносно нього. Отже, і мовленнєвий етикет, і ввічливість сприяють адаптації комунікантів до соціального середовища.

Розглянемо на прикладі реалізацію регулятивного характеру мовленнєвого етикету. «— **Вікторе Анатолійовичу, вітаю!** — **Добрий вечір, Іване Артуровичу! Дуже радий вас чути!** Як поживаєте? Ви за прокуратуру не хвилюєтеся, у них своїх боржників вистачає. У крайньому випадку я заплачу той ремонт. — **Дякую, Іване Артуровичу, ви завжди за нас стіною...** — Вікторе Анатолійовичу, чому дзвоню. Знову потребую вашої допомоги. — **Так-так, я уважно слухаю, кажіть. Для хорошої людини мені не шкода, як у нас кажуть, ані часу, ані сил, ані засобів.** — Дякую, Вікторе Анатолійовичу! **Я знаю, що ви завжди допоможете, тому і звертаюся.** — Слухаю... <...> — **Якщо у нас є, сьогодні матимете результат.** — Дякую, Вікторе Анатолійовичу! **З вами завжди приємно мати справу.** — **І вам дякую! Радий був чути вас, Іване Артуровичу. Звертайтеся. На все добре!**». [9, с. 102].

Модель взаємодії двох комунікантів формують соціальні відносини (у наведеному прикладі – начальник поліції й шанована людина міста) і піклування про власні мотиви та інтереси (матеріальна допомога заможної людини в обмін на послугу поліцейського). Демонстрація поваги до статусу й ролі в суспільстві реалізована комунікантами на рівні офіційних форм звертання й увічливості (*Вікторе Анатолійовичу; Іване Артуровичу*) та формальними формулами вітання (*добрий вечір; вітаю; дуже радий вас чути; я уважно слухаю*). Як засоби впливу один на одного вживаються компліменти, що демонструють високу оцінку можливостей комунікантів (*ви завжди за нас стіною; Для хорошої людини мені не шкода, як у нас кажуть, ані часу, ані сил, ані засобів; ви завжди допоможете; З вами завжди приємно мати справу*).

Наведений приклад доводить справедливості твердження, що ввічливість є частиною мовленнєвого етикету, його обов'язковою складовою.

У китайській культурі, наприклад, взагалі не розрізняють поняття «(мовленнєвий) етикет» та «ввічливість» і вважають тісно пов'язаними [18; 22], адже вони не можуть функціонувати нарізно. Китайський термін «лімао» демонструє цю єдність злиттям слова «лі» («порядок», «церемонія», «етикет») та «мао» («зовнішність»). «Лі» – керівний принцип порядку, покликаний визначити соціальну ієрархію через узвичаєні приписи та ритуали, а також встановлювати гармонійні відносини між людьми. «Мао» – це реалізація моральних принципів життя в обрядовій формі. Тому китайський феномен «лімао», який поєднує в

собі риси етикету та ввічливості тлумачиться як соціальний кодекс поведінки, що передбачає виконання комунікантами певних дій вербально чи невербально в конкретній етикетній ситуації.

Ввічливість як елементарна вимога мовленнєвого етикету [1] передбачає: уважність, зовнішній прояв доброзичливості до оточуючих, готовність надати послугу кожному, хто цього потребує, делікатність.

Наведені пояснення, здається, уможливають з'ясування тенденції до ототожнення понять «мовленнєвий етикет» та «ввічливість», водночас очевидним є їх розмежування відносно наступних критеріїв: універсальність, регламентованість, вмотивованість вибору знаку/ формули, форма репрезентації.

Однією з основних рис ввічливості є універсальність, тобто можливість застосовувати усталені формули ввічливості на будь-якому рівні комунікації (від побутового спілкування до міжнародного). Незалежно від культурної приналежності, комуніканти уживають необхідну формулу привітання, вибачення, подяки тощо. Основу ввічливого спілкування складають принципи ввічливості за Дж. Лічем [21]: такт, щедрість, схвалення, скромність, згода та співчуття. Культурна універсальність цих принципів неспростовна: якщо порушити хоча б один із них – комунікація вважатиметься невдалою.

На відміну від увічливості, мовленнєвий етикет є національно-специфічним. «Етикетне спілкування підтримує традиційні форми міжособистісних відносин, тобто є однією з підстав культурної традиції мовного колективу. Етикет є відбиттям культурних цінностей суспільства» [4, с. 107] у правилах поведінки. Дотримання етикетних норм та ритуалів – це сигнал поділу спільних цінностей і загальної культури, або готовність дотримуватися значимих культурних домовленостей. Наприклад, однією з важливих цінностей французької культури є принцип рівності, який реалізується в різних ситуаціях. Незалежно від культурної та соціальної приналежності комуніканта обов'язковим є уживання формули вітання в різних ситуаціях спілкування (продавець – покупець, водій громадського транспорту – пасажир, керівник – підлеглий). Наступні приклади демонструють обов'язковість дотримання цього принципу в контексті міжкультурного (француз – американець) та внутрішньокультурного (дивізійний комісар – офіцер, нижчий за рангом) спілкування:

➤ «*Je réussis à dire: «Vous êtes??» «Tu t'attendais à qui ou quoi?... Mais pour commencer, bonjour Jack.» « Euh... Oh... Euh, vous êtes qui ? Lequel des deux?» «Je constate que l'humain n'est toujours pas bien éduqué. Hum... » «Euh, pardon, bonjour, et à qui je m'adresse?... S'il vous plaît?»* [19, с. 38].

➤ «*Alors Workan, ça donne quoi ? – Bonjour, monsieur le divisionnaire. — Oui, pardon. Bonjour.*» [17, с. 119].

У наведених ситуаціях той, хто розпочинає розмову (американець, комісар-начальник) має привітатися, але порушує етикетну норму і, відповідно, принцип рівності. Можливо, це відбувається з причин недостатнього рівня культурної компетенції (при міжкультурному спілкуванні) або через заклопотаність керівни-

ка й терміновість справи (при внутрішньокультурно-спілкуванні).

При відхиленні від норм етикетної комунікації, комуніканти з конкретного культурного простору не можуть успішно адаптуватися в новому оточенні. Людина має виявити ритуальний набір загальноприйнятих у конкретній культурі засобів вираження симпатії, поваги тощо, які є важливими складовими етикету й символізують ядерні культурні цінності.

Наприклад, для носіїв башкирської культури вітання має бути обов'язково вербалізоване, оскільки кожне побажання, згідно з вірою, здатне до матеріалізації: «Салам бирзек», «Салам!» («Миру Вам!»), «Хаумыһығыз!» («Доброго здоров'я!»), «Хәйерле көн!» («Доброго дня!»), «Хәйерле иртә!» («Хәйерле кис!») [13]. Різні побажання в окремих етикетних ситуаціях (зустріч, проводи, привітання, співчуття, подяка тощо) виявляють щирість адресанта та викликають довіру адресата. Представник української культури має пам'ятати про ці особливості, якщо він прагне вступити в етикетну взаємодію з представником башкирської культури. В українській культурі вербальне вітання можна легко замінити невербальним, у той час як в башкирській культурі це буде сприйнято як вияв ворожості та лицемірства.

М. О. Кронгауз [6] наголошує, що незнання етикету, мовленнєвого чи немовленнєвого, вибачається учасниками комунікації, а неввічливість – ні. Комунікація продовжиться, навіть якщо виявиться, що один із комунікантів не належить до культури, у межах якої відбувається спілкування, і з цієї причини не знає національно-сценіфічних норм етикету. Проте якщо комунікант проігнорує універсальні принципи ввічливості, це буде інтерпретовано як небажання продовжувати комунікацію, ворожість та неповагу.

Окремі дослідники [8] вважають, що одним із параметрів етикету є регламентованість, яка передбачає, що форма етикетного спілкування не може змінюватися чи підмінюватися формами, невластивими для конкретної етикетної ситуації.

Ввічливість, навпаки, не обов'язково має бути регламентована. Сфера ввічливості залучає до комунікації всі варіанти поведінки, які не суперечать нормам. Тобто залежно від мети комунікації, ставлення до партнера, можна дотримуватися манери спілкування від підкреслено ввічливої (англ. *I appreciate!, I am grateful for you!, I am so deeply indebted for you!*) до нейтральної (англ. *Thank you!, I hope you didn't have any difficulties with it!*), і навіть до «зниженої» (англ. *Thanks!*).

Проте комунікант не може діяти, орієнтуючись лише на власну мету, він також має дотримуватися стратегій ввічливості, мовленнєвих засобів їх реалізації, ступеня допустимого відхилення від норм.

Мовленнєвий етикет та ввічливість є системними явищами, проте наповнення цих систем неоднакове й пов'язане з мотивацією вибору виражальних засобів. Доречність і послідовність вживання етикетних знаків та адекватність їх форми й змісту засвідчує достатній рівень культурної компетенції комунікантів на шкалі «свій – чужий». Вибір доречних знаків умотивований прагненням відповідати культурним традиціям та поведінковим вимогам етикетної комунікації: “G'-

day,” he says, stretching across to open a passenger door that limps off a rusty hinge. “How the hell are ya?” “Good thanks mate,” I reply, using the Australian standard response to the question, rather than the British “not bad”. [24, с.189] У цьому прикладі представник британської культури демонструє обізнаність з австралійськими етикетними нормами і виявляє повагу до представника австралійської культури.

Вибір засобів вираження ввічливості прагматично вмотивований – відповідати комунікативному контексту та демонструвати доброзичливе й шанобливе ставлення до партнера. За порушення норм ввічливості комунікант буде оцінюватися за шкалою «вихований – невихований» (а не «свій – чужий»). Скажімо, у ситуації пропозиції допомоги етикетні правила розігруються учасниками взаємодії правильно (хлопець бажає допомогти жінці літнього віку), проте шанобливе ставлення до партнера з комунікації втрачається через невдалий вибір засобів вираження ввічливості: «– **Так вже тому і бути.** Донесу вам сумку до під'їзду. Тут зовсім близьенько. **Давайте її, чи що.** А то **пихтите, як маневровий паровоз.** – Ой, який **грубий, який невихований хлопчик.** І чого тільки в школі вчать? – **Це я невихований? Та ви що, сліпі?** Я ж тільки що... На ваших очах... Ну, ні, вже більше нізащо нікому не допоможу! **Нізащо! Досить з мене!**» [2, с. 14-15]. Отже, у цій ситуації етикету дотримано, а ввічливість порушено.

Комунікант, який демонструє хороші манери, не обов'язково відчуває прихильність до свого партнера, то ж його ввічливі висловлювання не матимуть цінного змісту. Спираючись на цю думку, поділяємо концепцію існування двох типів ввічливості: «етикетна ввічливість» (формальність, прояв лицемірства, нав'язаного соціальною роллю) та «неетикетна ввічливість» (прояв чеснот людини, не обумовлений зовнішнім примусом і викликаний прагненням до відкритості) [15]. Зовнішній вияв ввічливості тісно пов'язаний з мовленнєвим етикетом, що формалізує комунікативну ситуацію, тим часом внутрішній потяг до виявлення ввічливості є незалежним від стандартних вимог етикету й зданий впливати на тон спілкування.

Мовленнєвий етикет та ввічливість мають експліцитну та імпліцитну форми репрезентації. Проте і в цьому аспекті їх природа неоднакова.

На імпліцитному рівні (мовленнєвий) етикет існує як частина коду культури, одиницями якого здійснюється трансмісія, кодування, декодування, інтерпретація етикетної поведінки. Культурний код співвідноситься зі смисловим рівнем національної культури, цінностями, що культивуються в ній. На переконання Л. С. Ліхачової, етикет є не тільки сукупністю норм, а й системою символів [8], у яких розкриваються найважливіші цінності культури.

Експліцитно етикет виражається через символічні практики й ритуали, безпосередньо пов'язані з актуалізацією кодів, які реалізують у вербальних виразах чи невербально. Ритуал вимагає неухильного підпорядкування визначеній структурі. Офіційні представники держав особливого значення надають виконання етикетних ритуалів. Кожна церемоніальна дія (зустріч, рукостискання, розміщення за круглим столом, надання слова) набуває етикетного значення, яке

має демонструвати рівність усіх учасників комунікації: *“All visitors entered a certain door, and passed – as they came in a single file to the President, to whom a marshal called out names. The President shook hands with everyone, saying, at least, “How do you do?” if not having occasion for a few words more”* [25, с. 47]. У цій церемоніальній дії застосовуються як невербальні (*come in a single file, shake hands*), так і вербальні ритуальні знаки (*How do you do?*) і демонструється чіткий порядок дійства.

Щодо ввічливості, то імпліцитно та експліцитно вона репрезентується через формули, вибір яких зумовлений реалізацією стратегій ввічливості: негативною чи позитивною [16]. Хоча перша стратегія заснована на дистанціюванні, а друга - на зближенні, обидві орієнтовані на демонстрацію шанобливого ставлення до партнера по комунікації та встановленні адекватної для конкретної культури дистанції, а також відповідають сталим правилам увічливості [20]: не бути нав'язливим, залишати іншому право вибору, допомогти партнеру відчувати себе комфортно. У межах негативною ввічливості прагнення комунікантів імплікуються в різних граматичних формах: непряме питання, опосередковане питання, вирази з модальним дієсловом. Наприклад, формула англ. *I was just wondering if you were interested in coming to my birthday on Sunday* виражає намагання не обмежувати свободу вибору адресата; формула англ. *Isn't it stuffy here?* – бажання не нав'язувати йому дій у ситуації непрямого прохання відчинити вікно; не посягати на особисту зону – англ. *I normally wouldn't bother you, but....* Засоби позитивною ввічливості експлікують прагнення виявити дружнє ставлення до адресата (англ. *I can't wait to join you! That sounds perfect!*), інтерес до його думки (*It's a pleasure to talk to you. I appreciate your opinion.*), залу-

чити його до дії (*Let's go to the stadium on Sunday!*). Завдання комунікантів полягає в оптимальному виборі стратегій ввічливості відповідно до комунікативної мети, соціально-культурних норм і очікувань співрозмовника, постійному коригуванні власної поведінки з тим, щоб не виявитися надмірно офіційним чи надмірно фамільярним. Слушною є думка [26] про те, що особливості вживання мовленнєвих стратегій ввічливості визначаються цінностями суспільства, у межах якого відбувається спілкування.

Висновки. Отже, мовленнєвий етикет та ввічливість – явища співвідносні, хоч і характеризуються низкою особливостей. Ввічливість – це характеристика дискурсу, система комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на злагоджене й безконфліктне спілкування. Універсальність цього феномену закорінена у структурі та загальнокультурних принципах уживання сталих формул, вибір яких є прагматично й культурно зумовленим. Нерегламентований характер ввічливості виявляється у варіюванні манери спілкування в залежності від ставлення до партнера з комунікації. Мовленнєвий етикет визначає суворо регламентовану форму комунікативної поведінки, співвідносну з культурним простором, у якому знаходяться комуніканти. Тому він національно-специфічний, адже є частиною коду культури, і реалізується у символічних практиках і ритуалах. Дотримання етикетних норм є свідченням визнання комунікантами важливих культурних цінностей, а прагнення комуніканта відповідати культурним традиціям мотивує вибір етикетних знаків.

Перспектива подальших студій полягає у комплексному аналізі та актуалізації мовленнєвого етикету й увічливості в конкретних лінгвокультурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбурин А.К. У истоков этикета: этнографические очерки. – Ленинград : Наука, Ленинградское отделение, 1990. – 165 с.
2. Будна Н.О. Українська мова: уроки розвитку зв'язного мовлення 2 кл. : посібник для вчителя / Н.О. Будна, Н.Б. Митохір, С.В. Янусь. — Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2013.— 64 с.
3. Гольдин В.Е. Речь и этикет : Кн. для внекл. чтения уч-ся 7-8 кл. – Москва : “Просвещение”, 1983. – 109 с.
4. Карасик В.И. Язык социального статуса. – М. : Институт языкознания АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991. – 495 с.
5. Костомаров В.Г. Русский речевой этикет // Русский язык за рубежом. – 1967. – № 1. – С.56-62.
6. Кронгауз М.А. Русский речевой этикет на рубеже эпох // Russian linguistics. – 2004. – Vol. 28, №2. – С. 163-187.
7. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. — М. : Языки славянских культур, 2009. – 512 с.
8. Лихачева Л.С. Этикет как культурная универсалия : сб. ст. по материалам конгресса “Фундаментальные проблемы культурологии” / Д.Л. Спивак. – М. : Новый хронограф: Эйдос. Т.6: Культурное наследие: от прошлого к будущему, 2009. – С. 146-156.
9. Лоскучерявий І. Експеримент Каменєва. Книга І. Демон всередині: роман / Ілля Володимирович Лоскучерявий. — К. : Видавництво «БукРі», 2017. — 226 с.
10. Проценко О.П. Мовленнєвий етикет як аксіологічний вимір культури поведінки і спілкування: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.07. – Харків, 2004. – 369 с.
11. Стошкус К. Этикет в развитии общества // Этическая мысль: Научно-публицистические чтения. – М. : Политиздат, 1988. – С. 240-258.
12. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения. – Москва : Высшая школа, 1989. – 159 с.
13. Хисамова Г.Г., Латыпова Л.М. Речевой этикет: национально-культурная специфика и методический аспект исследования // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1 (часть 1). – С. 121-124.
14. Arendholz, J. (In)Appropriate Online Behavior: A Pragmatic Analysis of Message Board Relations. – John Benjamins Publishing, 2013 – 285 p.
15. Barthes, R. Empire of signs. – London: Jonathan Cape, 1982. – 128 p.
16. Brown, P., Levinson, S.C. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
17. Buan, H. Requiem pour l'Ankou: Une enquête du commissaire Workan / Hugo Buan. – Editions du Paléon, 2018. – 288 p.
18. Gu, Y. Politeness phenomena in modern Chinese // Journal of pragmatics. – 1990. – Vol. 14. – Issue 2. – P. 145-178.
19. Jefferesson. Perte de contrôle dans l'au-delà. – Broché - Grands caractères, 2014. – 138 p.
20. Lakoff, R.T., Sachiko Ide. Broadening the Horizon of Linguistic Politeness. – Amsterdam : John Benjamins Pub, 2005.

– 342 p.

21. Leech, G. The Pragmatics of Politeness. – Oxford University Press, 2014 – 343 p.
22. Lee-Wong, S.M. Politeness and Face in Chinese Culture. – Frankfurt am Main, Germany: Peter Lang, 2000. – 344 p.
23. Miller, C. Computational Approach to Etiquette and Politeness: Validation Experiments / C. Miller, P. Wu, H.A. Funk // IEEE Intelligent systems. – 2008. – Vol. 23. – Issue 4. – P.

28-35.

24. Parry, T. Thumbs Up Australia: Hitchhiking the Outback / Tom Parry. – Nicholas Brealey Publishing, 2006. – 228 p.
25. Princess Felix Salm-Salm. An American Princess in the Civil War. – BIG BYTE BOOKS, 2016. – 389 p.
26. Wierzbicka, A. Different cultures, different languages, different speech acts. Polish vs. English // Journal of pragmatics. – 1985. – Vol. 9. – P. 145–178.

REFERENCES

1. Baiburin, A.K. Origins of Etiquette. Ethnological Essays. – Leningrad: Nauka, 1990. – 165 p.
2. Budna, N.O. Ukrainian language: lessons of coherent speech development 2 form: Teacher's Guide / N.O. Budna, N.B. Mitohir, S.V. Yanus' – Ternopil' : Educational book. – Bogdan, 2013. – 64 p.
3. Goldin, V.E. Speech and Etiquette: the book for extracurricular reading. – M. : "Education", 1983. - 182 p.
4. Karasik, V.I. Language of social status. – M. : Institute of Linguistics of the USSR Academy of Sciences, Volgograd Pedagogical Institute, 1991. – 495 p.
5. Khisamova, G.G., Latypova, L.M. The speech etiquette: national-cultural specificity and methodological aspect of research // Modern problems of Science and Education, 2015, Is. 1 (part 1), P.121-124.
6. Kostomarov V. G. Russian speech etiquette // Russkiy yazyk za rubezhom, 1967, Is. 1, P.56-62.
7. Krongauz, M.A. Russian speech etiquette at the turn of the ages // Russian linguistics, 2004, Vol. 28, Is. 2, P. 163-187.
8. Larina, T.V. The category of politeness and style of communication: a comparison of English and Russian linguocultural traditions. - M.: Yazyki slavianskih kul'tur, 2009. – 512 p.
9. Likhacheva, L. S. Etiquette as a cultural universal : Sb. st. po materialam kongressa "Fundamental'nye problemy kul'turologii" / D. L. Spivak. – M.: Noviy Chronograf : Eidos. Vol.6, 2009, P.146-156.
10. Loskucheriavy, I. Kamenev's Experiment. The book I. Demon inside : a novel. – K. : "BukRi", 2017 – 225p.
11. Prozenko, O.P. Speech etiquette as an axiological dimension of culture of behavior and communication: diss. ...PhD : 09.00.07. – Kharkiv, 2004. – 369 p.
12. Stoshkus, K. Etiquette in the development of society // Ethical thought – M.: Politizdat, 1988. – 159p.
13. Formanovskaya, N.I. Speech Etiquette and Communication Culture. -M. : Higher School, 1989. – 156 p.

Speech Etiquette and Politeness: conceptual differentiation

Y. N. Derevianko

Abstract. The concept of etiquette is the key to understanding the culture of society. Linguistics focuses on the concepts "speech etiquette" and "politeness", taking into account the norms of behavior and the rules of communication. The article analyzes the relation parameters of the concepts "speech etiquette" and "politeness". It also proposes the criteria for differentiation of these phenomena.

Keywords: *linguistic etiquette, politeness, etiquette formula, cultural code, communication, cooperation.*

Функційно-семантичні і структурні характеристики прислівникових часових індикаторів співвіднесення події з установленим моментом (на матеріалі українських, італійських та англійських публіцистичних текстів)

А. В. Грачова

Маріупольський державний університет, Маріуполь, Україна
Corresponding author. E-mail: avg285@ukr.net

Paper received 20.08.18; Accepted for publication 25.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-08>

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз українських, італійських та англійських темпоральних прислівників, функційно налаштованих на маркування часових взаємовідношень між конкретним процесом та установленим моментом. Окрену увагу зацентровано на систематизації цих частиномовних елементів у межах конституйованого ними класифікаційного комплексу, а також на всебічному висвітленні базових відмінностей застосування окресленого різновиду адвербативних часових вказівників у лінгвістично спеціалізованих публіцистичних текстах.

Ключові слова: прислівник, адвербатив, установлений момент, часова корелятивність, орієнтаційний пункт.

Вступ. Одним із найбільш спеціалізованих лексичних деталізаторів загального часового плану, відображеного морфологічними актуалізаторами, справедливо номінований темпоральний адвербатив. Науковий розгляд цього лінгвістичного елемента в межах дійсного за змістовою категорійною першоосновою функційно-семантичного поля «Темпоральність» зумовлений наявністю в окресленій частиномовній одиниці потенції до конкретизації часових показників процесу, скоординованого відповідно до мовленнєвого епізоду або іншої точки відліку: зокрема, відносно встановленого моменту. Цей схарактеризований на сторінках теоретичної розвідки Ф. І. Панкова своєрідний пункт часової орієнтації набув статусу умовного, але домисленого (раніше встановленого відповідно до об'єктивних або суб'єктивних ситуативних чинників) центру темпоральної координації події [0].

Стилий огляд публікацій з теми. Варто зауважити, що прислівниковий хрономім, кваліфікований як периферійний конституент темпоральної функційно-семантичної польової сукупності і як повноправний індикатор різномірних варіацій часової корелятивності процесу із установленим моментом, становить предмет кількісних різноаспектних вітчизняних та іноземних лінгвістичних студій. У фокусі наукової зацікавленості вчених фігурують проблеми оцінювання лексико-граматичної своєрідності аналізованого мовного елемента (в цьому контексті доцільно наголосити на безсумнівній значущості постатей І. Р. Вихованця, І. К. Білодіда, Д. Крістала, М. Дардано, П. Тріфоне, Дж. Салві і М. Хаспелмата); визначення семантично-рольової специфіки темпоральності в лінгвістичному ракурсі її виявлення (у цій тематиці представлені роботи О. В. Бондарка, О. І. Бондара, Ф. І. Панкова і В. М. Барчука); диференціації часових відлікових центрів (згаданий теоретичний аспект був опрацьований Ф. І. Панковим) і глибокого дослідження ключових особливостей застосування темпоральних адвербативів в інформаційних та публіцистичних текстах (цій проблемі була присвячена дисертаційна розвідка І. О. Талаш). Втім, незважаючи на чисельність та ґрунтовність зафіксованих лінгвістично спеціалізованих студій, видається очевидною необхідність у розробці чітко структурованого комплексу прислівникових конкретизаторів

часового взаємовідношення події із установленим моментом на базі трьох різносистемних мов (української, італійської та англійської) із акцентом на особливостях фігурування зазначених частиномовних одиниць у відповідних друкованих джерелах суспільно-політичного тематичного налаштування.

Метою роботи є всебічний аналіз і категоризація українських, італійських та англійських темпоральних адвербативів, які характеризують процес відносно встановленого моменту. Задля втілення визначеної мети ставимо перед собою вирішення низки конкретних завдань:

1) розробити на базі трьох різносистемних мов авторську класифікаційну систему, компонентами якої є часові прислівникові маркери окресленого функційно-семантичного навантаження;

2) сфокусувати увагу на рольових, змістових і формальних властивостях складових компонентів упорядкованої адвербативної єдності в її українськомовній, італійськомовній та англійськомовній варіаціях;

3) виявити специфіку функційної реалізації аналізованих прислівникових хрономімів у публіцистичних текстах, репрезентованих в українській, італійській та англійській мовах.

Матеріали і методи. Мета і завдання запропонованої праці визначили відповідну методику роботи. Зокрема, ядерним чинником звернення автора до описових дослідницьких прийомів була його націленість на реалізацію різноаспектного аналізу українських, італійських та англійських адвербативних часових деталізаторів співвіднесення події із установленим моментом; необхідність оперування зіставним методом була зумовлена лінгвістичним спрямуванням наукової розвідки; активне застосування інтегрованих теоретико-дедуктивних та індуктивних методичних механізмів уможливило конкретизацію вузькограматичного, функційного і загально-лінгвістичного статусу окреслених темпоральних прислівників у трьох мовах, а, враховуючи невід'ємність класифікаційного етапу представленого дослідження, особлива роль в ньому була справедливо відведена таксономічним інтерпретаційним стратегіям. Джерельну базу наукової роботи становлять наступні українські, італійські та англійські національні газети і журнали: «Кореспондент», «Сьогодні», «Дзеркало тижня»,

«Український тиждень», «Гордон», «Газета по-українськи»; «La Repubblica», «24 Ore Sole», «Il Giornale», «La Stampa», «Il Messaggero», «Corriere della sera»; «Financial Times», «Sun», «The Telegraph», «The Guardian», «The Independent» і «Daily Mirror» (період їх випуску – з 01.01.2000 р. до сьогодні).

Результати та їх обговорення. На початковій стадії систематизації адвербативних актуалізаторів часового співвіднесення події із установленим моментом варто наголосити на першорядності дихотомічного прислівникового розподілу на групи вказівників часового збігу і незбігу. Концептуальним базисом подальшого членування останньої адвербативної сукупності є науковий розгляд її компонентів у межах часової площини минулого або майбутнього: відповідно до цього класифікаційного підходу видається логічною диференціація прислівникових індикаторів передування установленому моменту і слідування за точкою відліку. Окрему позицію на цьому етапі систематизації посідає група маркерів загального незбігу, репрезентована адвербативними елементами із неоднорідною функційно-змістовою значущістю. Слід зауважити, що безсумнівної акцентуації в межах авторської схеми розподілу потребує опозиція прислівникових одиниць на позначення «позитивної» і «негативної» форм незбігу часових параметрів події із установленим моментом.

Порушуючи питання українськомовної адвербативної об'єктивації семантичного насичення «збіг із відліковим центром», вважаємо доцільним звернути увагу на факт репрезентації окресленого класифікаційного фрагменту чотирма прислівниковими хронімами, серед яких ядерні фігуранти *своєчасно*, *часно*, *впору* (*впору*) характеризуються практичною ідентичною змістовою сутністю, натомість факультативна за функційно-семантичним статусом лексема *доречно* диференціюється за ускладненістю своєї значеннєвої природи, а *сезонно* – за зниженим рівнем дейктичності і тенденційною роллю конкретизатора частотності. Відповідний італійськомовний адвербативний комплекс вміщує лише три невід'ємні компоненти: лексему *tempestivamente* (стрижневий системний конститuent та еквівалент *своєчасно*), а також другорядні мовні одиниці *stagionalmente* (італійський відповідник *сезонно*) та *opportunamente* (носії змістового відтінку «доречно: відповідає слушному моменту, ситуації, необхідності»). Варто зазначити, що ключовими англійськими прислівниковими відобразниками аналізованої семантичної варіації є синонімічні слова *duly* і *opportunely* (вказівники сприятливих, слушних часових характеристик корелятивного із установленим моментом процесу), а також часовий індикатор *seasonably* (англійськомовний аналог *сезонно* і *stagionalmente*), справедливо номінований факультативним елементом системи членування. Звернімося до прикладів, вилучених із публіцистичних друкованих джерел.

1. «Цей хлопчик пройшов важкі роки мук, хоча якби з маленького віку йому зробили цю трансплантацію *своєчасно*, то все могло б обійтись, – пише мама. – Але, на жаль, наша медицина в Україні ще далеко, далеко не досконала». (Газета по-українськи. – 18.05.2018)

2. *Va risarcito il cliente di una banca che, non opportunamente informato dall'istituto di credito, decise di investire in obbligazioni Lehman Brothers e che, a seguito del default del gruppo, perse gran parte del capitale investito.* (La Repubblica. – 18.06.2018)

3. *The next day a confirmation letter from Downing Street duly arrived by special delivery.* (The Guardian. – 22.06.2002)

У контексті глибинного дослідження специфіки адвербативної актуалізації «позитивного / негативного» передування події згаданому відліковому пункту слід підкреслити, що фундаментальним чинником визначення межі між цими двома опозитивними формами часового співвіднесення є занурення до контекстуальної своєрідності лексико-семантичної реалізації їх лексичних конкретизаторів. Зокрема, застосування в мовленнєвій ситуації прислівникового хроніма *рано* за умови вираження ним семантичного відтінку «раніше, ніж належить» сигналізує про незаплановано передчасне виконання суб'єктом певної дії, в чому виявлений негативний аспект темпоральної організації процесу. На противагу *рано* адвербатив *завдалегідь*, що є носієм змістового навантаження «за якийсь час до чого-небудь», наділений потенцією до ілюстрації тієї варіації часового регулювання, коли реалізація дії до установленого моменту є чітко запрограмованою акцією, яка не тільки не становить жодної проблеми, але й у перспективі є корисною. Окрім контрастивних *рано* і *завдалегідь*, дихотомічно роздвіблена українськомовна єдність прислівникових вказівників передування вміщує такі часові маркери «негативності», як *передчасно*, *зарано*, *дочасно*, а також лексемні відобразники «позитивності» *наперед*, *попередньо* (ядерні) і *загодя* (факультативний). Неможливо оминути увагою і семантично біполярний темпорально-ий адвербатив *завчасно*, синонімічний як часовому специфікатору *передчасно*, так і лінгвістичним компонентам *наперед* і *завдалегідь*. Аналогічною гетерогенністю змістового налаштування характеризується й італійська прислівникова форма *anticipatamente*, що є фігурантом обидвох згаданих протиставлених адвербативних груп. Перша з них репрезентована такими італійськомовними часовими індикаторами «негативного» передування, як *presto*, *prematuramente*, *precocemente* та *anzitempo*, а друга – ядерними прислівниковими системними компонентами *preventivamente* і *previamente*, а також факультативним часовим деталізатором «позитивності» *precedentemente* (рішення щодо відповідного кваліфікування цієї лексеми зумовлено тим фактом, що аналізований значеннєвий відтінок посідає другорядні позиції у її семантичній першооснові). Безсумнівно, необхідно наголосити на переважній структурній ідентичності схарактеризованих вище адвербативних часових форм, абсолютна більшість з яких (за винятком *presto* та *anzitempo*) являють собою фактичний результат морфологічних трансформацій прикметникової «базис», інтегрованої із типовим прислівниковим закінченням – *mente*. Вбачаючи у цій своєрідності скоріше ознаки збігу, аніж системності, вважаємо доцільним виявити специфіку ролі реалізації зазначених темпоральних адвербативів в італійських публіцистичних текстах (на прикладі семантично біполярної лексеми *anticipatamente* –

див. нижче). У складі чотирикомпонентної англійськомовної лінгвістичної сукупності прислівникових часових деталізаторів «негативного» незбігу події із установленим моментом порівняно із стрижневими адвербативними вказівниками *early* і *prematurely*, а також із факультативним часовим специфікатором *short* безперечною семантично-контекстуальною своєрідністю відрізняється ядерний прислівниковий системний фігурант *precociously* – носій змістового навантаження «неприродно досконало, розвинуто» і частковий аналог української лексемної комбінації «надто... як на свій вік». Англійська адвербативна об'єктивація «позитивної» варіації незбігу уможливлена за рахунок оперування лексемою *beforehand* і темпоральним прислівником *preliminarily*. Звернімося до ілюстративних прикладів.

1. *Так як я прибув надто рано, я вирішив скоротити час в найближчому кафе.* (Сьогодні. – 20.04.2016)

2. *Постраждали співробітники безпеки прибули в Південний Ланао заздалегідь, щоб підготувати візит президента в місто Мараві.* (Український тиждень. – 29.09.2016)

3. *Appena arrivato in clinica Paideia per sostenere gli esami, il giocatore – rientrato anticipatamente dalle vacanze alle Bahamas – ha detto alcune parole: «Sono felice di essere qui, ora sosterrò le visite. Forza Lazio».* (La Repubblica. – 21.06.2018)

4. *Gli ulema dovrebbero visionare anticipatamente i programmi a rischio per controllare «se sono in linea con i valori superiori della cultura islamica».* (Il Giornale. – 01.02.2008)

5. *In the study the researchers used blood samples from 38 American women – 13 of whom delivered prematurely and the rest went to term.* (Daily Mirror. – 07.06.2018)

6. *Another clinic offers the injections for £100 and recommends a GP consultation beforehand as this treatment is not suited for everyone.* (The Sun. – 27.06.2018)

Менш значним складовим наповненням (порівняно із адвербативним об'єднанням лексичних часових відобразників передування) характеризується прислівникова лінгвістична сукупність на позначення слідування процесу за орієнтаційним центром. Зокрема, українськими репрезентантами цього класифікаційного сегменту необхідно номінувати лише дві семантично і формально подібні адвербативні одиниці *пізно* і *запізно*; італійськими носіями відповідного змістового відтінку є темпоральні прислівники *tardi* і *tardivamente*; натомість, група англійських адвербативних часових конкретизаторів слідування вміщує три ключові компоненти: лексеми *late*, *belatedly* і *tardily*. Сфокусуємося на прикладах, наведених нижче.

1. *У Запоріжжі вагітну жінку з пневмонією вбив пізно поставлений діагноз.* (Сьогодні. – 16.11.2017)

2. *Purtroppo sia nel 2007 che a distanza di 10 anni nel 2017, l'epidemia è stata identificata tardivamente e questo ha portato a registrare un numero elevato di casi.* (La Repubblica. – 29.06.2018)

3. *Some also tardily recognise that «negotiation» with an entity as large as the EU is a one-sided affair, and would rather let Mrs May make the concessions they told us were unnecessary in the first place.* (Financial Times. – 18.12.2017)

Звертаючись до об'єктивного дефініювання поняття «загальний незбіг», вважаємо необхідним наголосити на функційно-семантичній відокремленості прислівникових актуалізаторів цього специфічного типу часового співвіднесення, який однаковою мірою підлягає науковому розгляду як в межах часової площини минулого, так і майбутнього. Ключовими українськими адвербативними маркерами аналізованого різновиду часового зв'язку між процесом та установленим моментом є синонімічні лінгвістичні одиниці *невчасно* і *несвоєчасно* (стрижневі), а також факультативний системний елемент *недоречно*, який, подібно до своєї семантично контрастивної пари *доречно* відзначений ускладненістю змістового насичення. Відповідна італійська прислівникова група вміщує лише два лексемні компоненти: *intempestivamente* (ядерний) і *inopportunamente* (факультативний). В англійській мові адвербативне вираження «загального незбігу» уможливлене за рахунок оперування такими лексичними одиницями, як *inopportunistically* і *unseasonably* (застосування останньої регламентоване тематичними параметрами тексту, присвяченого метеоумовам). Закцентуємося на прикладах застосування згаданих прислівникових часових специфікаторів у суспільно-політичній літературі.

1. *Визнаю, що згадувати в цьому контексті заїкання не тільки недоречно, а й не точно.* (Газета по-українськи. – 14.10.2010)

2. *Si sono così improvvidamente e intempestivamente esposti, scommettendo sul nostro fallimento.* (Il Giornale. – 05.01.2011)

3. *Carey's first album for EMI's Virgin label, Glitter, sold only 2m copies after being inopportunistically released on September 11.* (The Guardian. – 24.01.2004)

Висновки. Отже, розроблений на різносистемній лінгвістичній базі комплекс темпоральних адвербативів, які характеризують подію відносно установленого моменту, інтерпретований як своєрідне за рольовими, семантичними і формальними параметрами цілісне мовне утворення. В його українськомовному системному різновиді автором було зафіксовано 20 компонентів, в італійськомовному – 16, а в англійськомовному – 14. Результатом деталізованого дослідження функційно-змістової сутності класифікаційних репрезентантів стало визначення квантитативної значущості аналізованих прислівників із факультативним статусом: в українській та італійській мовах їх кількість складає чотири одиниці (на кожен мову), натомість в англійській – лише дві. Ядерною диференційною ознакою представленої в науковій розвідці лексичної єдності є структурна однорідність її адвербативних конститuentів, абсолютна більшість з яких являє собою часові специфікатори із типовою прислівниковою формальною організацією: зокрема, в українській мові 80% від загальної кількості фігурантів групи складають лексеми із морфемою *-o*, в італійській мові 81% адвербативних елементів мають суфікс *-mente*, а в англійській – 79% – відповідну морфему *-ly*. У загальному експлікаційному ракурсі неможливо проігнорувати і таку композиційну ознаку авторського прислівникового комплексу, як компонентна пропорційність, в більшій мірі зафіксована на базі германської англійської та романської італійської мов. В окресле-

ному контексті видається логічним кваліфікувати цю властивість як значеннєву та структурну (нерідко, етимологічно-зумовлену) ідентичність лінгвістично-спеціалізованих системних репрезентантів (у нашому випадку – темпоральних адвербативів). Окремо варто

наголосити на безперечній науковій перспективності висвітленого у запропонованій роботі аспекту прислівникової проблематики, який потребує подальшого ґрунтовного вивчення на матеріалі різносистемних української, італійської та англійської мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук В. М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. 416 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988. 256 с.
3. Панков Ф. И. Функционально-коммуникативная грамматика русского наречия: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / Московск. гос. ун-т. им. Ломоносова. М., 2009. 844 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / під заг. ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1969. 588 с.
5. Талаш І. О. Функціонально-семантичне поле темпоральності в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2007. 23 с.
6. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / отв. ред. А. В. Бондарко. Л.: Наука, 1990. 264 с.
7. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language. London, New York, Sydney, Toronto: BCA, 1998. 491 p.
8. Dardano M., Trifone P. Grammatica italiana con nozioni di linguistica. Bologna: Zanichelli Editore S. p. A., 1995. 825 p.
9. Haspelmath M. Word classes/parts of speech. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* / Editors-in-Chief: N. J. Smelser, P. B. Baltes. New York, 2001. P. 16538-16545
10. Salvi G. La classificazione delle parti del discorso. *Cultura e costruzione del culturale. Fabbriche dei pensieri in Italia nel Novecento e verso il terzo Millennio*. 2014. P. 55-74.

REFERENCES

1. Barchuk V. M. Grammatical temporality. Interval. Tense. Taxis. Ivano-Frankivsk: Simyk, 2011. 416 p.
2. Vukhovanec" I. R. Parts of speech in semantic and grammatical aspects. K.: Naukova dumka, 1988. 256 p.
3. Modern Ukrainian literary language. Morphology / ed. by I. K. Bilodid. K.: Naukova dumka, 1969. 588 p.
4. Pankov F. I. Functional-communicative grammar of russian adverb: dissertation for a degree of Doctor of Philological Sciences: 10.02.01 / Lomonosov Moscow State University. M., 2009. 844 p.
5. Talash I. O. Functional and semantic field of temporality in publicistic and informative texts: abstract of a dissertation for a degree of Candidate of Philological Sciences: 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2007. 23 p.
6. Theory of functional grammar. Temporality. Modality / ed. by Bondarko A. V. L.: Nauka, 1990. 264 p.

Functional-semantic and structural characteristics of the adverbial time indicators of correlation of the event with the set point (on the material of Ukrainian, Italian and English journalistic texts)

A. V. Grachova

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of Ukrainian, Italian and English temporal adverbs, functionally disposed to mark time relations between a particular process and the set point. Special attention is paid to the systematization of these part-of-speech elements within the classification complex, established by them, as well as to the thorough elucidation of the basic differences of the use of the defined variety of adverbial time pointers in linguistically specialized journalistic texts.

Keywords: *adverb, set point, temporal correlation, orientation point.*

Особливості відтворення мовного портрета кіногероя як однієї зі складових образу персонажа в аудіовізуальному перекладі

Б. М. Колодій, І. П. Кожанова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: danah13ua@gmail.com

Paper received 31.07.18; Accepted for publication 27.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-09>

Анотація. стаття присвячена дослідженню відтворення індивідуальних характеристик мовлення персонажа аудіовізуального твору на матеріалі українського перекладу американського політичного веб-серіалу “Картковий будинок” (“House of Cards”). Авторами статті з’ясовані найхарактерніші для мовлення головного персонажа серіалу лексико-стилістичні засоби; проведено аналіз перекладацьких стратегій і помилок.

Ключові слова: мовний портрет, персонаж, аудіовізуальний переклад (АВП), серіал.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу індивідуальних характеристик мовлення персонажа аудіовізуального твору є віддзеркаленням актуальної на сьогодні теми взаємозв’язку перекладу та лінгвостилістики.

Варто зазначити, що питання мовної складової образу персонажа в сфері аудіовізуального перекладу (надалі АВП) є відносно маловивченим як іноземними, так і вітчизняними науковцями. Здебільшого дослідників цікавило вивчення особливостей відтворення індивідуальних характеристик мовлення персонажів у художньо-мовній творі [1], [2], [3], [10], [13] та ін.

Проте впродовж останніх десятиліть обрана нами тема привертає увагу все більшої кількості наковців як в Україні, так і за кордоном. Це пов’язано з попитом на переклади іноземної АВ продукції українською мовою, що постійно зростає, та необхідністю розробки теоретичних засад і практичних порад для укладання методології адекватного кіноперекладу. Так, зокрема, особливості відтворення мовленнєвих портретів іноземців в українських перекладах АВ творів проаналізовано у статті І. Софієнко [8]; дисертаційне дослідження Н. Бухольц присвячено питанню відтворення ідіолектів героїв анімаційних фільмів [4]. В обох працях висвітлюються стратегії відтворення особливостей мовлення персонажів у контексті АВП; проведено аналіз передачі вербальних елементів АВ твору та викликів, що ставить перед перекладачем природа і специфіка такого типу перекладу.

Метою нашого дослідження є встановлення особливостей відтворення індивідуальних характеристик мовлення персонажа АВ твору – Френка Андервуда – на прикладі українського перекладу американського політичного веб-серіалу “Картковий будинок” (“House of Cards”).

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугували перші 3 сезони американського політичного веб-серіалу “Картковий будинок” (“House of Cards”) та їхній переклад українською мовою у формі субтитрів, виконаний Федором Сидорчуком на замовлення інтернет-порталу “Туртом”. Методика дослідження має комплексний міждисциплінарний характер і включає як загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння та узагальнення), так і лінгвістичні та перекладознавчі методи. Основою для дослідження слугував контрастивно-перекладознавчий метод, застосований для аналізу англомовних АВ текстів та їхнього перекладу українською мовою. Дослідження особливостей перекладу лексико-стилістичних складових мовного портрета персо-

нажа також передбачало застосування лінгвокультурного, стилістичного та контекстуального аналізу.

Результати дослідження та їхнє обговорення. Як уже зазначалося вище, здебільшого в центрі уваги дослідників – відтворення індивідуальних мовленнєвих характеристик персонажа через призму перекладу художнього твору. Серед вітчизняних праць є роботи, що стосуються проблем відтворення в перекладі соціолекту героїв художнього твору [2], гендерлекту [3], просторіччя головних героїв [1], сленгу в ідіолекті персонажів [7] та ін. Таким чином, можна зробити висновок, що в більшості випадків у рамках аналізу перекладу досліджуються індивідуальні характеристики використання одиниць лексичного рівня, адже найвиразніше ідіолект утілюється в лексиконі. Якщо лексика наукової, офіційно-ділової, розмовної мови відносно обмежена тематично та стилістично, лексика художнього стилю є принципово необмеженою, адже вона передбачає використання засобів інших стилів – термінів, офіційних виразів, розмовних слів і зворотів, що є характерними, наприклад, для публіцистики. Безперечно, всі ці різноманітні засоби підлягають естетичній трансформації, адже вони виконують певні художні завдання і використовуються у своєрідних комбінаціях. Саме на лексичному рівні, як стверджують дослідники [5, с. 51], зв’язок різних рівнів мови зі стилістичним забарвленням є найвищим.

Зважаючи на вище сказане, варто наголосити на особливості природи нашого дослідження: американський серіал “Картковий будинок” був знятий за мотивами однойменного роману М. Доббса про інтриги в Парламенті Великої Британії. Окрім адаптації роману до потреб виробництва телевізійного серіалу, сценаристам необхідно було “підлаштувати” твір під реалії американського політичного життя та культуру країни. В цьому випадку можна говорити про подвійний адаптивний переклад у межах однієї мови: внутрішньомовний (Британія – Америка) і міжсеміотичний (роман – сценарій – серіал). Ми ж надалі зосередимо свою увагу на міжмовному перекладі цього АВ твору – з англійської на українську.

Аналізуючи особливості відтворення мовного портрета головного героя в перекладі АВ твору, неможливо оминати увагою і питання останніх тенденцій розвитку АВП. Загальновідомим є той факт, що каталізаторами нового періоду і розвитку не лише вітчизняної, а й світової практики АВП стали інформаційний і технологічний бум, а також швидка глобалізація за допомогою всесвітньої мережі. З розвитком інтернету в нашій країні поширилася культура фанатського перекладу АВ продукції

(фансаб, тобто аматорські субтитри (fansub) та фандаб, тобто аматорське дублювання (fandub) [9, с. 109-116]). Найчастіше в цьому контексті мова йде про серіали, мультсеріали та деякі стрічки, офіційного релізу котрих українською мовою зазвичай доводиться чекати роками. І хоча не всі переклади виконуються професіоналами, все ж важко назвати ці версії аматорськими. Варто зазначити, що такі варіанти перекладів доволі часто сприймаються глядачами навіть краще за офіційні релізи, адже не обмежуються цензурою і свободою творчості перекладача та команди, задіяної в процесі адаптації. Саме ця тенденція розвитку АВП в Україні й спонукала до створення інтернет-порталу “Гуртом”, що на основі громадського фінансування (або краудфандингу) виконує озвучення популярних фільмів і серіалів. На розгляд пропонується перелік стрічок і проектів, які глядачі хотіли б переглянути українською. Шляхом голосування обираються один чи кілька переможців, після чого розпочинається процес збору коштів на озвучення, до якого може долучитися кожен, хто бажає. У процесі озвучення беруть участь професійні перекладачі й актори, результатом якого стає доволі якісний україномовний продукт. Саме таким чином порталом “Гуртом” було озвучено всі п’ять сезонів серіалу “Картковий будинок”, переклад якого ми розглядаємо в цій статті.

Як вже зазначалося вище, у нашому дослідженні ми аналізуватимемо особливості відтворення в перекладі мовного портрета персонажа Френка Андервуда, роль якого виконав актор Кевін Спейсі. Андервуд – головний герой американського серіалу “Картковий будинок”. Стрічку було знято за мотивами однойменного роману британського письменника та політика Майкла Доббса про інтриги в Парламенті Великої Британії. Прототипом персонажа Андервуда є Френсіс Уркхарт – протагоніст британських роману і британської версії телесеріалу. Безумовно, обидва персонажі дуже схожі між собою, проте головна відмінність між ними полягає в тому, що персонаж Кевіна Спейсі створювався і адаптувався спеціально для американської аудиторії. Зокрема, найкращим прикладом цього є відмінність у походженні двох героїв: один – представник британської аристократії, інший – хлопчина-селяк із бідної родини. Таким чином, Андервуд втілює так звану “американську мрію”, згідно з якою кожен може досягти успіху завдяки наполегливості та важкій праці. На своєму шляху до влади він використовує мову як інструмент для досягнення поставлених цілей, вмів маніпулює іншими, вмів переконувати і майстерно веде політичну гру, де красномовство відіграє чи не найважливішу роль.

Важливо зауважити, що особливість створення персонажа Френка Андервуда полягає в тому, що над сценарієм “Карткового будинку” працювало кілька різних авторів, які дотримувалися певного, вже усталеного шаблону і лише розвивали й адаптували основний образ до конкретної ситуації, заданого сюжету. Тобто, протягом усього серіалу існує центральний образ головного героя, який наділений низкою характерних рис, у тому числі певних звичок у мовленні, що простежуються в кожній серії.

Проаналізувавши вибірку реплік згаданого персонажа, ми виділили дві основні групи лексико-стилістичних засобів, найбільш характерних для його мовлення: художні засоби (метафори, порівняння, ідіоми та фразеологізми) та суспільно-політична лексика (політичні терміни та суспільно-політичні реалії). Зазначені категорії є

важливою складовою мовного портрету такого політичного діяча як Френк Андервуд, адже вони найкраще апелюють до емоційної складової повідомлення і справляють особливий вплив на співрозмовника/глядача завдяки своїй образності. Окрім того, вони імпліцитно вказують на фактори, що вплинули на формування особистості, мовної поведінки та мовленнєвих звичок персонажа.

Художні засоби. Френк Андервуд уміло оперує образами і використовує метафори, порівняння, ідіоматичні вирази та фразеологізми в усіх аспектах своєї політичної діяльності та приватного життя. Це пояснюється тим, що такі стилістичні прийоми є ефективними засобами переконання, адже їм притаманна глибока образність. Аналізуючи цю складову мовного портрета Ф. Андервуда, можна визначити, які саме фактори вплинули на формування його світосприйняття та мовної картини світу зокрема. Остання є антропоцентричною за своєю суттю і відбиває не лише образ світу, а й фіксує правила орієнтації людини в ньому, задає стереотипи сприйняття [6, с. 369].

Наприклад, завдяки аналізу використання героєм певного типу метафор, характерних для його мовлення, можна зрозуміти, які чинники позначилися на розвитку і створенні механізмів концептуалізації світу, простежити логіку його мислення. Так, одним із визначальних факторів, що вплинув на формування світогляду Френка Андервуда, стала його освіта. За сюжетом, перед вступом у Гарвард, герой навчається в престижній військовій академії “Страж” (*the Sentinel – тут і далі переклад Ф. Сидорчука*). В одному зі своїх монологів сам Андервуд розповідає, що “*they taught me the values of honor, duty, and respect. They also hazed me, tried to break me, and, senior year, nearly expelled me when I volunteered for a Senate Race and my studies suffered*” (S.1. E.8., 03.,06). – “*Вони навчили мене, що таке честь, обов’язок і повага. А ще тут з мене знущалися, ламали, а в останній рік мало не вигнали, коли я пішов у політику і закинув навчання*” (С.1. E.8., 03.,06). Аналізуючи особливості мовлення персонажа, можна дійти висновку, що і військова підготовка, і знущання та негативне ставлення до нього, спричинили повстання всередині головного героя і безумовно вплинули і на формування його ідеології, і на способи концептуалізації світу. Зокрема, мова йде про концепт війни, на якому будуються метафори майже в кожній серії серіалу. Андервуд сприймає політику як поле битви, переможець якої отримає всю владу; всіх, хто стає на його шляху до крісла президента, – як ворогів, а кожну зустріч із ними – як чергову битву. Наприклад, розробляючи свою стратегію сходження шаблями влади, герой аналізує можливості і надає таку характеристику своїм “суперникам”:

I can't compete with SanCorp's war chest. My only option is asymmetrical. To pick off the opposition one by one like a sniper in the woods. There will come a time to put Remy in my crosshairs, but not right now (S.1. E.9., 11.,53). *Я не здатен конкурувати з грішми “СанКорп”. Звідси – асиметрична відповідь. Суперників треба прибирати по одному – як снайпер у лісі. Ми з Ремі це схрестимо мечі, але не зараз* (С.1. E.9., 11.,53).

У наведеному прикладі в одному уривку герой використовує одразу кілька метафор, які ґрунтуються на єдиній концепції боротьби. Так, у першому реченні Андервуд застосовує метафору “*war chest*”, яка, згідно з

визначенням лексикографічного джерела, означає “a reserve of funds used for fighting a war” або ж “a sum of money used for conducting a campaign or business” [15]. Як бачимо з українського варіанту, перекладач вирішив не відтворювати імпліковану войовничу сему цієї метафори, переклавши її нейтральним “гроші”. Окрім того, в даному уривку для підсилення образу воєнних дій головний герой вдається до використання порівняння, де він себе, як і будь-якого політика, порівнює зі снайпером, якому доводиться прибирати своїх політичних суперників. Ф. Сидорчук відтворює це порівняння дослівно, тим самим зберігши і оригінальний образ, і проведену аналогію. Доволі цікавим є випадок перекладу ідіоми “to be in crosshairs”. У “The Free Dictionary” наводиться наступне тлумачення: “in the cross hairs – in a position in which other people are eager to criticize or attack” [12]. На нашу думку, цей вираз можна було б відтворити словосполученням “бути під прицілом”. Переклавши згаданий вираз фразеологізмом “схрестити мечі”, перекладач, на нашу думку, тим самим нівелював компонент зверхності, домінування одного героя над іншим, що простежується в оригінальному виразі. Андервуд, таким чином, говорить, що він – мисливець, а Ремі – його мішень, у той час як вираз “схрестити мечі” викликає асоціацію поєдинку між рівними. Таким чином, у даному випадку перекладачем було застосовано прийом субституції.

Проаналізований епізод дозволяє стверджувати, що Френк Андервуд схильний до категоризації людей за певним принципом. Це свідчить про його прагматизм і послідовний підхід до всього, що він робить. Так, наприклад, персонаж Кевіна Спейсі використовує протиставлення ворог – союзник чи суперник (рівня) – помічник (прислуга).

Окрім того, можна чітко виокремити групу метафор, що відображають одну узагальнену модель класифікації людей: для цього в переважній більшості випадків Френк Андервуд використовує анімалістичні метафори. Ми дійшли висновку, що герой поділяє людей на дві великі категорії – *хижаків і зодбич*. Протягом перекладацького аналізу нами була виявлена низка прикладів, у дослідженні ми ж подаємо лише декілька найяскравіших із них.

David Rasmussen is the majority leader, which means he's one step above me and one below Birch, which is akin to being between a very hungry wolf and a very quarrelsome sheep. Let's see if he stays with the herd or joins the pack (S.1. E.4., 11.,37).

Дейвід Расмусен – лідер парламентської більшості. Це на сходику вище за мене і на сходику нижче за Бірча, тобто між дуже голодним левом і сварливим вівцею. Цікаво, він залишиться в отарі чи приєднається до зграї? (С.1. Е.4., 11.,37).

Then the DCCC will pour everything it's got into your primary opponent's campaign next cycle. We'll cleave you from the herd and watch you die in the wilderness (S.1. E.4., 43.,03).

Тоді на наступних виборах усе фінансування піде твоєму головному конкуренту. Ми виженемо тебе з отари, і ти помреш самотній (С.1. Е.4., 43.,03).

And just think, he could have been a wolf (S.1. E.4., 43.,28).

Чули? А він міг стати вовком (С.1. Е.4., 43.,28).

Необхідно наголосити на тому, що всі наведені цита-

ти були використані Френком Андервудом упродовж однієї серії. Це становить особливий інтерес, адже в цьому випадку на єдиному образі-протиставленні будується розгорнута метафора, елементи якої повторюються протягом усієї серії. Таким чином, створюється особливий зв'язок між різними епізодами серії, цілісний сюжет, який поєднується одним і тим самим образом чи концепцією. Якщо цьому не приділити достатню увагу під час перекладу, можна втратити зв'язок між складовими метафори. Власне, так і відбулося вже під час відтворення першого компонента метафори. Ф. Сидорчук використав і субституцію (*wolf – лев*), і точний переклад (*sheep – вівця*). За такого перекладу втрачається зв'язок із наступним компонентом метафори, який перекладач знову вирішив відтворити дослівно “*stays with the herd or joins the pack – залишиться в отарі чи приєднається до зграї*”. В українському перекладі між двома компонентами відсутнє співвідношення *вовк – зграя, вівця – отара*, адже при використанні слова “лев” логічніше було б використати назву його сімейної групи – “прайд”.

Наступні компоненти розгорнутої метафори в цій серії Ф. Сидорчук відтворює дослівно, в тому числі переклавши слово “*wolf*” як “*вовк*”, тим самим повністю розірвавши зв'язок цієї метафори в перекладі з використаною на початку серії. На нашу думку, такий варіант перекладу є невмотивованим і свідчить про те, що перекладач, можливо, не приділив достатньої уваги даному прийому побудови розгорнутої метафори, тим самим, частково зруйнувавши зв'язок між її компонентами. Необхідно було, на нашу думку, або підібрати всі компоненти даного прийому на єдиному співвідношенні *лев – вівця*, або зберегти оригінальні образи, щоб уникнути подібної плутанини.

Продовжуючи тему використання художніх засобів, які є невід'ємною характерною рисою мовлення Френка Андервуда, варто зазначити ще одну складову мовного портрета героя – його уявлення про гроші.

У другій серії першого сезону Френк Андервуд наводить власне бачення концепції влади і її становище відносно грошей:

Money is the McMansion in Sarasota that starts falling apart after 10 years. Power is the old stone building that stands for centuries (S.1. E.2., 05.,08).

Гроші – це новобудова, яка розвалюється за декілька років. А влада – це давній кам'яний будинок, який витримує століття (С.1. Е.2., 05.,08).

Одним із компонентів наведених порівнянь є реалія McMansion – це глузлива назва, що використовується американцями на позначення однотипних, дешевих маєтків, котрі можна звести за лічені тижні, проте які є неякісними та недовговічними [14]. Сарасота (Sarasota) – це місто на узбережжі Флориди, відоме величезною кількістю таких будинків. Вони зводяться і руйнуються там із періодичністю в кілька років, що ще раз підкреслює обмежений термін їхньої експлуатації. Перекладач вдається до застосування комплексного прийому, котрий включає модуляцію та генералізацію, і скорочує цілий вираз до одного слова “новобудова”. Така значна редуція зумовлена неможливістю пояснити глядачеві значення даної фрази в разі, якщо перекладач відтворив би її дослівно. Тим не менш, у перекладі зберігається семантика повідомлення, хоч і втрачається культурний елемент і посилення на американську реалію. Друге порівняння (“*power is the old stone building that stands for*”

centuries”) Ф. Сидорчук перекладає дослівно (“*влада – це давній кам’яний будинок, який витримує століття*”).

Наступний випадок використання яскравої метафори в мовленні головного героя серіалу свідчить про високу освіченість Ф. Андервуда та його глибоку обізнаність із політичною ситуацією в країні:

Entitlement is the Пільги – це білий кит
Republicans' white whale республіканців (С.2. Е.3.,
(S.2. Е.3., 36.,47). 36.,47).

Метафору “*white whale*” зазвичай використовують для передачі певної одержимості ідеєю чи самої ідеї, що стає мало не сенсом життя людини/людей. Словосполучення є алюзією на відомий роман Германа Мелвілла “Мобі Дік”, в якому герой одержимий ідеєю вбити білого кита настільки, що не зупиняється ні перед чим і врешті-решт гине. Безумовно, рішення перекладача вдатися до калькування є виправданим з огляду на можливість зберегти алюзивну основу виразу. Однак, для пересічного українського глядача, який, можливо, не настільки глибоко обізнаний із літературою США, такий образ ні про що не говоритиме. Перекладаючи дослівно, варто пам’ятати, що образ повинен бути зрозумілим, а метафоричне значення має виходити з прямого. На нашу думку, більш вдалим способом перекладу міг би бути фразеологічний аналог “*ідея фікс*”, значення якої є ідентичним значенню оригінальної метафори. І хоча в цьому разі втрачається оригінальний образ та алюзія на класичний американський роман, такий переклад можна назвати легшим для сприйняття, особливо в швидкому потоці мовлення героя АВ твору.

Варто зауважити, що мовлення Френка Андервуда насичене різноманітними фразеологізмами, які, як вже зазначалося вище, використовуються цим персонажем з метою справити враження на своїх співрозмовників, опонентів або переконати їх у чомусь; для досягнення тієї чи іншої мети, як у політичній, так і в особистій сфері. Наприклад:

We have two things we want the American people to hear, she lacks experience, and she was born with a silver spoon in her mouth *Американці мають почувати дві речі – їй бракує досвіду і вона народилася в сороці* (С.3. Е.11., 11.,01).
(S.3. Е.11., 11.,01).

Походження виразу “*to be born with a silver spoon in one’s mouth*” пов’язують із традицією аристократів дарувати дитині на хрестини срібну ложку або з тим фактом, що простий люд їв дерев’яними ложками, і лише багатії могли собі дозволити срібло. Беручи до уваги таку етимологію, можна зрозуміти, що в даному фразеологічному виразі мова йде про людину, котра народилася в заможній родині, не мала проблем із достатком, освітою і т. ін. Часто цей вираз має негативну конотацію і в досліджуваному нами випадку вживається в контексті президентських дебатів. Використовуючи цей фразеологізм, Френк Андервуд намагався скомпрометувати свою опонентку на виборах, кандидатку від Республіканців Хезер Данбар, апелюючи до її походження й імпліцитно вказуючи на те, що він, на відміну від неї, є вихідцем з простого народу, тому краще розуміє, що потрібно американцям. Своєю чергою, використовуючи вираз “*народитися в сороці*” в українській мові, зазвичай кажуть про тих, кому пощастило уникнути загибелі чи великої біди, кому таланить у житті. Тобто, цей вираз має підкреслено позитивну конотацію. Хоча значення порівнюваних виразів є неоднаковим, в обох є спільний елемент:

народження в заможній родині можна теж назвати вдачею. Ще один спільний компонент – використання слова “*народитися*”. На цьому схожість зазначених виразів закінчується. Зважаючи на контекст уживання фразеологізму в оригіналі, негативний ефект, котрий він має справляти на аудиторію і значну дистанцію між семантикою двох виразів, можемо зробити висновок, що даний переклад не можна назвати ні еквівалентним, ні достовірним. Оскільки в українській мові немає ні еквіваленту, ні аналогу даній фразі, найефективнішим способом перекладу в цьому разі може слугувати описовий переклад, тобто відтворення фразеологізму необразними засобами: “*вона зростала в достатку*”, “*вона із заможної родини*” тощо.

Ще однією характерною рисою мовлення Френка Андервуда є те, що він доволі часто переінакшує фразеологізми, підлаштовуючи їх під конкретну ситуацію та свої потреби, наприклад:

It's so refreshing to work with someone who will throw a saddle on a gift horse rather than look it in the mouth *Приємно працювати з людиною, яка накидає на дарованого коня сідло, а не зазирає йому в зуби* (С.1. Е.4., Е.4., 22.,37).
22.,37).

У даному випадку процес відтворення модифікованого фразеологізму не викликав труднощів, адже в українській мові є еквівалентний відповідник. Таким чином, перекладачу вдалося повністю відтворити форму, образність, функцію та ефект оригінального виразу в перекладі.

Проаналізувавши деякі з використаних Френком Андервудом метафори, порівняння, ідіоми та фразеологізми, можна дійти висновку, що окрім функції художнього увиразнення й експресивного впливу на глядача, вони імпліцитно вказують на його освіту, розумові здібності, демонструють його світобачення, логіку мислення та приналежність до американської культури.

Суспільно-політична лексика. Одним із визначальних факторів формування образу Френка Андервуда і, відповідно, особливостей використання ним лексичних і стилістичних засобів є його професійна діяльність. Слід наголосити на тому, що мовленню більшості політиків, у тому числі й герою досліджуваного серіалу, притаманні певні спільні риси, найвизраźнішою з яких є вживання лексики та термінології суспільно-політичного спрямування. Зазначену категорію лексики можна назвати елементом соціолекту політичного діяча.

Ми виокремлюємо дві категорії суспільно-політичної лексики, вживаної Френком Андервудом: *політичні терміни* та *суспільно-політичні реалії*. Головна відмінність двох категорій полягає в тому, що для першої характерна універсальність, а друга є притаманною саме американській культурі.

Головний герой уміло оперує політичними термінами, що демонструє його компетентність у цій галузі, наприклад:

Mr. President, we stand losing control of an important swing state, our majority in the House, and quite possibly your second term in office *Пане Президенте, ми ризикуємо втратити важливий штат, нашу більшість у Сенаті і, можливо, ваш другий термін* (С.1. Е.11., 09.,59).
09.,59).

У наведеному прикладі використано кілька політичних термінів (*majority, second term in office*), а також терміни, що репрезентують політичні реалії США (*swing*

state, the House). У випадку з перекладом термінів проблем не виникає, адже для них існують чіткі відповідники, зафіксовані в словниках: (*парламентська*) *більшість* та *другий термін* (на посаді) відповідно.

Більш цікавими є випадки відтворення культурноспецифічних фахових термінів, зокрема назви “the House”. Герой має на увазі Палату представників (the House of Representatives) – одну з двох палат Конгресу США. У перекладі Ф. Сидорчук використовує термін Сенат – назву другої палати Конгресу – таким чином, не відтворюючи зміст оригіналу, а змінюючи його. Цей варіант не можна назвати ні еквівалентним, ні достовірним. Можливо, перекладач намагався таким чином уникнути невірної тлумачення слова, якби він переклав його як “Палата”, адже у даному випадку немає можливості відтворити повну назву установи, оскільки існують певні часові обмеження репліки персонажа. На нашу думку, для перекладу даної реальії можна було вдаватися до генералізації і використати слово “Конгрес” (федеральний законодавчий орган США, що складається із двох палат – Палати представників і Сенату).

Поняття “swing state” типове для американської політики і стосується тих штатів, у яких напередодні виборів спостерігається майже однаковий рівень популярності кандидатів як від демократів, так і від республіканців. Часто розподілення голосів у цих штатах стає вирішальним для перемоги на виборах. Ф. Сидорчук вирішив не перекладати термін, адже в українському варіанті його повну форму можливо відтворити лише за допомогою підрядного речення: “штат, що не визначився” або “штат, що коливається”. Ф. Сидорчук, тим не менш, відтворив сему важливості, таким чином, не заплутавши глядача і передавши в узагальненій формі зміст словосполучення “important swing state” як “важливий штат”.

Ще одним непротим терміном для перекладу є назва посади головного героя. На початку серіалу Френк Андервуд відреккомендується:

As for me, I'm just the lowly House Majority Whip (S.1. E.1., 03.,04). *А я – лише координатор більшої в Палаті представників* (С.1. Е.1., 03.,04).

Назва посади походить від слова “whipper-in” – псар (вижлятник), котрий під час полювання слідкував за тим, щоб собаки не розбіглися і не відбивалися від зграї, зганяючи їх батою. Уперше термін було використано під час обговорення в британському Парламенті в 1772 році [11, с.2]. У сучасній політиці термін “whip” тлумачиться як посадова особа в політичних партіях низки країн (Австрія, Канада, Греція, Нова Зеландія, США тощо), що забезпечує партійну дисципліну в органах законодавчої влади. Він змушує членів партії голосувати відповідно до позиції партії, а також стежить за особистою присутністю депутатів під час засідань законодавчих органів [16]. Оскільки принцип організації парламенту в Україні та США відрізняється, не можна стверджувати, що в українському Парламенті є ідентична посада. Таким чином, традиційного усталеного відповідника для цього терміна в українській мові не існує. Можна стверджувати, що перекладач відтворив усі компоненти назви завдяки комплексній трансформації:

- House – Палата представників (експлікація);
- Majority – більшість (дослівний переклад);
- Whip – координатор (субституція).

На нашу думку, окремим пунктом необхідно розглянути стратегію відтворення перекладачем назв держав-

них і громадських установ у формі аббревіатур. Френк Андервуд протягом усього серіалу оперує цілою низкою аббревіатур, звичних для розмовної мови політичного діяча і зрозумілих у кулуарах, проте іноді незнайомих навіть американським глядачам. Наприклад:

You set up the training, and I'll speak to the AFL. Are the AARP here? (S.3. E.7., 20.,23). *Ти домовся про стажування, а я домовлюся з профспілками. Спілка пенсіонерів уже тут?* (С.3. Е.7., 20.,23).

У наведеному прикладі аббревіатура AFL розшифровується як “American Federation of Labor” (Американська федерація праці). Аббревіатура AARP репрезентує скорочену назву “American Association of Retired Persons” (Американська асоціація пенсіонерів). Оскільки природа АВ твору передбачає фіксовані часові рамки для кожної репліки, у перекладача немає можливості відтворювати назви установ у повній формі, а аббревіатури будуть незрозумілими глядачеві, що заважатиме повному та цілісному сприйняттю як діалогу персонажів, так і того, що відбувається на екрані. В такій ситуації перед перекладачем постає непроте завдання, для розв’язання якого Ф. Сидорчук виробив власну стратегію, котру використовує для перекладу майже всіх аббревіатур серіалу.

Американська федерація праці – одна з перших федерацій профспілок у Сполучених Штатах. Перекладач вдається до редукції і використовує лише одне слово, щоб відтворити ключовий компонент назви. Він замінює аббревіатуру спрощеним варіантом “профспілки”. Ту ж стратегію Ф. Сидорчук використовує і для відтворення аббревіатури AARP, проте цього разу додає ще й слово “спілка”, замінюючи інтернаціоналізм “асоціація” українським відповідником. Розглянута стратегія перекладу аббревіатур, на нашу думку, є вдалою, адже подані варіанти перекладу коротко та зрозуміло відтворюють зміст назв, дозволяючи глядачеві вловити суть понять, провівши паралелі з українськими суспільно-політичними реальіями. В даному випадку відтворення аббревіатури транскодуванням чи запозиченням не розкрило б змісту згадуваних понять і лише заплутало б аудиторію. Більш того, з точки зору функціональної еквівалентності такий переклад відтворює необхідний стилістичний ефект живої, розмовної мови, що є важливим фактором в АВП.

Таким чином, можна підсумувати, що ще однією яскравою та частовживаною групою лексико-стилістичних засобів, які формують мовний портрет Френка Андервуда є суспільно-політична лексика, а саме: політичні терміни та суспільно-політичні реальії. Використання персонажем зазначених груп слів демонструє його соціальний стан і приналежність до групи політичних діячів, а також репрезентує його національність, що виражається в культурній специфіці та використанні понять, які стосуються власне американських культури та народу.

Висновки. На основі проведеного дослідження й аналізу особливостей відтворення мовного портрета головного героя серіалу “House of Cards” Френка Андервуда нами було встановлено, що для мовлення цього персонажа найхарактернішими лексико-стилістичними засобами є 2 найбільш чисельно представлені групи: художні засоби (метафори, порівняння, ідіоми та фразеологізми) та суспільно-політична лексика (політичні терміни та суспільно-політичні реальії). Аналіз перекладацьких стратегій, що були застосовані Ф. Сидорчуком для відтворення образних засобів першої групи дає нам змогу стверджувати, що переклад метафор, порівнянь,

ідіом і фразеологізмів передбачає розв'язання цілої низки лінгвістичних, літературознавчих і філософських питань, а також врахування культурного та образного факторів. Важливою умовою також є збереження образу або передача семантики оригінальних метафори, порівняння та фразеологізму необразними засобами мови, адже, таким чином, можливим є досягнення принаймні смислової еквівалентності виразів у двох мовах. Переда-

ча одиниць, що належать до суспільно-політичної лексики, безумовно, передбачає бездоганне знання політичної термінології, реалій і т.ін. Однак, їхнє відтворення в АВП (так само, як і випадку передачі іноземною мовою художніх засобів) також передбачає врахування часових рамок і візуального ряду, що унеможливило, наприклад, прийом експлікації чи застосування перекладацької примітки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ангерчик Є. Відтворення українського просторіччя в англійськомуперекладі (на матеріалі художніх творів) / Є. Ангерчик // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46(1). – С. 25–33.
2. Андриєнко Т. П. Стратегії відтворення іншомовних елементів у мовленні персонажів художнього твору / Т. П. Андриєнко // Філологічні трактати. – 2012. – Т. 4, № 1. – С. 11–16.
3. Бідна Т. О. Лексичні особливості вторинних текстів (на матеріалі перекладів романів М. Мітчел «Gone with the Wind» та Дж. Голсуорсі «The Forsyte Saga») / Т. О. Бідна // Наукові записки. – Вип. 95 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград, 2011. – Ч. 1. – С. 472–475.
4. Бухольц Н. А. Відтворення ідіолекту персонажів анімаційних фільмів у перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Н. А. Бухольц. – Херсон, 2016. – 20 с.
5. Городенська К. Г. Прислівник / К. Г. Городенська // Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 247–258.
6. Іваненко Н. В. Національна мовна картина світу засобами вираження моральних цінностей (на матеріалі англійської та української мов) / Н. В. Іваненко // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ, 2009. – № 26. – С. 369 – 373.
7. Радецька С. В. Відтворення ідіолекту підлітка у повісті Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті»: особливості передачі сленгізмів / С. В. Радецька // Наукові записки. Філологічні науки. – 2016. – Кн. 2. – С. 76–80.
8. Софієнко І. В. Відтворення мовленнєвих портретів іноземців в українських перекладах кінофільмів / І. В. Софієнко // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ, 2015. – Вип. 2 (53). – С. 238–245.
9. Chaume F. The turn of audiovisual translation. New audiences and new technologies [E. pecypcy] / Frederic Chaume. – Режим доступу до pecypcy: https://www.researchgate.net/profile/Frederic_Chaume/publication/262946400_The_turn_of_audiovisual_translation_New_audiences_and_new_technologies/links/54be8e310cf2e4062674fe83/The-turn-of-audiovisual-translation-New-audiences-and-new-technologies.pdf.
10. Formici D. Translating idiolects: Natalia Ginzburg's Lessico familiare [E. pecypcy] / D. Formici, M. Cicioni. – Режим доступу до pecypcy: <https://core.ac.uk/download/pdf/36963690.pdf>.
11. House of Commons briefing note: The Whip's Office Doc ref. SN/PC/02829 [E. pecypcy]. – Режим доступу: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN02829/SN02829.pdf>.
12. In the cross hairs [E. pecypcy]. – Режим доступу до pecypcy: <https://idioms.thefreedictionary.com/in+the+cross+hairs>.
13. Lopez Rua P. The translation of idiolects in The Catcher in the Rye : an approach through lexicalized structures [E. pecypcy] / Paula Lopez Rua. – Режим доступу до pecypcy: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=193768>.
14. McMansion [E. pecypcy]. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/McMansion>.
15. Oxford Dictionary [E. pecypcy]. – Режим доступу: https://en.oxforddictionaries.com/definition/war_chest.
16. Whip [E. pecypcy]. – Режим доступу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Whip_\(politics\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Whip_(politics)).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Картковий будинок. Субтитри українською [E. pecypcy]. – Режим доступу до pecypcy: <http://dorizhky.hurtom.com/index.php?folder=U1VCVEIUTEVTIFVLUI9Ib3VzZSBPZiBDYXJkeyAoMjAxMy0pIEJEUmlw>.
2. House of Cards. English subtitles [E. pecypcy]. – Retrieved from: <https://www.opensubtitles.org/en/search/sublanguageid-eng/idmovie-145250>.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

C.1. E.1. – Сезон 1 Епізод 1.	C.1. E.11. – Сезон 1 Епізод 11.	S.1. E.1. – Season 1 Episode 1.	S.1. E.12. – Season 1 Episode 12.
C.1. E.2. – Сезон 1 Епізод 2.	C.1. E.12. – Сезон 1 Епізод 12.	S.1. E.2. – Season 1 Episode 2.	S.2. E.3. – Season 2 Episode 3.
C.1. E.4. – Сезон 1 Епізод 4.	C.2. E.3. – Сезон 2. Епізод 3.	S.1. E.4. – Season 1 Episode 4.	S.3. E.5. – Season 3 Episode 5.
C.1. E.4. – Сезон 1 Епізод 4.	C.3. E.5. – Сезон 3. Епізод 5.	S.1. E.8. – Season 1 Episode 8.	S.3. E.7. – Season 3 Episode 7.
C.1. E.8. – Сезон 1 Епізод 8.	C.3. E.7. – Сезон 3. Епізод 7.	S.1. E.9. – Season 1 Episode 9.	S.3. E.11. – Season 3 Episode 11.
C.1. E.9. – Сезон 1 Епізод 9.	C.3. E.11. – Сезон 3. Епізод 11.	S.1. E.11. – Season 1 Episode 11.	

REFERENCES

1. Angerchik E. The major problems of rendering of Ukrainian colloquialisms into English / E. Angerchik // Movni i kontseptual'ni kartyny svitu. – 2013. – Vol. 46(1). – P. 25–33.
2. Andrienko T.P. Strategies of translating foreign inclusions in character speech in belles-lettres / T.P. Andrienko // Philologichni traktaty. – 2012. – Vol. 4, № 1. – P. 11–16.
3. Bidna T.O. Lexical particularities of secondary texts (on the basis of translations of novels “Gone with the Wind” by M. Mitchel and “The Forsyte Saga” by J. Galsworthy) / T. O. Bidna // Naukovi zapysky. – Issue 95 (1). – Ser.: Philological sciences: (linguistics): In 2 parts. – Kirovograd, 2011. – Part 1. – P. 472–475.
4. Bucholtz N. Reproduction of idiolect in the translation of animated films: Extended abstract of candidate's thesis / N. Bucholts. – Kherson, 2016. – 20 p.
5. Gorodens'ka K.H. Adverb / K.H. Gorodens'ka // Grammar of the Ukrainian language. Morphology. –K.: Lybid', 1993. – P. 247–258.
6. Ivanenko N. V. National picture of the linguistic situation with the help of ways of expression of moral values (on the basis of English and Ukrainian) / N. V. Ivanenko // Movni i kontseptual'ni kartyny svitu. – Kyiv, 2009. – № 26. – P. 369 – 373.
7. Radets'ka S.V. Rendering of idiolect of підлітка in the novel of D.J Selinger “The Catcher in the Rye”: peculiarities of slang words translation / S.V. Radets'ka // Naukovi zapysky. Philological sciences. – Nizhyn, 2016. – Vol. 2. – P. 76–80.
8. Sofiienko I. rendering of foreigners' speech portraits in Ukrainian film translation / I. Sofiienko // Movni i kontseptual'ni kartyny svitu. – Kyiv, 2015. – Vol. 2 (53). – P. 238–245.

Specifics of Rendering Movie Character's Linguistic Portrait as an Image-Creating Element in Audiovisual Translation

B. Kolodii, I. Kozhanova

Abstract. Certain individual language characteristics of a movie character in audiovisual translation are being studied in the article based on the American web-series 'House of Cards'. The authors offer their insight into lexical and stylistic means most widely used by the main character of the series; attention is riveted to the translator's strategies and mistakes.

Keywords: linguistic portrait, character, audiovisual translation (AVT), series.

Лексична матриця англійськомовного твору “Гаррі Поттер” Дж. К. Роулінг

О. В. Марчук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна
Corresponding author. E-mail: sarmanoksana@gmail.com

Paper received 11.07.18; Accepted for publication 19.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-10>

Анотація. У статті проаналізовано лексико-семантичний склад тексту „Гаррі Поттер”, динаміку використання лексичних одиниць, задля побудови чарівного світу. Мета опису поєднання денотативного і конотативного компонентів ТПЛ “Добрий світ / Злий світ” – виявлення в лексичній семантиці цього мовного явища наших знань про організацію світу. Денотативна структура слугує основою для аналізу “добра/зла”, адже створює цілісну структурну модель, дозволяє говорити про ставлення автора до художнього твору, тоді як конотативна характеристика “добра/зла” відтворює ставлення автора до світу, який він зображає і стає доступним кожному читачеві.

Ключові слова: фентезі, текстпростір, денотація, конотація, добро, зло, оцінність, експресивність, емоційність.

Постановка проблеми. Фентезійний дискурс – це сукупність гетерогенних текстів, що є одним із способів бачення, осмислення і зображення світу, коли світ пізнається через перетворення на умовну реальність, яка, своєю чергою, є своєрідним відображенням цього світу. Книги про Гаррі Поттера Дж. К. Роулінг завоювали всесвітнє визнання і любов читачів, тому що цей твір побудований на архетипних символах і сюжетах. Головні персонажі “поттеріани” стикаються з епічними викликами (*miserable existence in the Muggle world, challenges through the Sorting Hat, instructions through Dumbledore's welcome, Harry Potter realizes his duty to sacrifice his own life*), подорожами (*quest, Harry Potter journey in mind, Harry's journey from childhood to adult, a travel while hiding from Voldemort*) та битвами (*main battle good vs evil, the battle of seven Potters, the battle of Hogwarts, duelling in the Ministry Atrium*) у вигаданому світі, якому надається велике значення. Лексичні номінанти художнього тексту фентезі, що утворюють лексико-семантичну систему твору, пов'язані відносинами тотожності, подібності, протилежності тощо. Суть лексичної системи фентезійного твору полягає в ієрархічних зв'язках і відносинах, з яких складаються мовні елементи і їх сукупності.

Гібридний світ фентезі розглядається як одночасна реалізація поняття “Добра” (Добрий світ) і поняття “Зла” (Злий світ). Об'єднавчою архісемою для обох цих понять є архісема “Світ”, відповідно виділяємо дві лексико-семантичні групи, які протиставляються одна одній за семантичною ознакою “позитивне/негативне” – “добро” і “зло” (*to kill, to torture, to scream, defender, innocent, admire, to send curse, darkness etc*).

За своїм змістом *добро і зло* являють собою дві сторони однієї медалі. Людина дізнається, що таке *зло*, оскільки має певне уявлення про *добро*: вона цінує добро, відчувши на власному досвіді, що таке *зло*. *Добро і зло* пов'язані тим, що взаємно заперечують одне одного, протилежність *добра і зла* абсолютна. В Оксфордському словнику зазначено, що негативний (*negative*) означає відсутність позитивних (*positive*) якостей та характеристик, а також позитивних засобів, що мають певні якості [10]. Ця протилежність реалізується через людину: через її рішення, дії та оцінки [5, с. 86]. Бінарність понять “добра” і “зла” підтверджують і загальні семантичні процеси. Особливостями аномального художнього світу фентезі є: суто

лінгвістична природа його сутностей, які не мають аналогів у реальному світі, тісний взаємозв'язок між реальністю і вигадкою, тому авторка використовує об'ємний пласт лексичних номінантів з позитивним/негативним конотативним забарвленням задля реалізації *добра і зла*. Як і в будь-якому іншому творі жанру фентезі, у книгах про Гаррі Поттера існує чимало представників тваринного і рослинного світу, тому ми зацікавлені дослідити зображення *добра і зла* через триаду антропоморфності, зооморфності і флороморфності.

Метою цієї статті є виявлення специфіки взаємодії денотативного і конотативного компонентів тематичних груп лексики “Добрий світ / Злий світ” у фентезійному творі Дж. К. Роулінг “Гаррі Поттер”, адже протистояння *добра і зла* є однією із жанроутворювальних характеристик англійськомовного твору фентезі. Означена мета зумовлює вирішення таких **завдань**: 1) визначити природу конотації і денотації, а також проаналізувати їх відмінності; 2) з'ясувати, які компоненти охоплює філософсько-моральне поняття “добро/зло” в семантичній канві фентезійного твору; 3) проаналізувати особливості функціонування конотативного і денотативного компонентів у тематичних групах лексики “Добрий світ і Злий світ”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці немає єдиного погляду щодо виділення компонентів лексичного значення слова, науковці по-різному їх інтерпретують. Це питання досліджували, зокрема, І. В. Арнольд, В. М. Телія, Е. Фініган та інші. Традиційно в лексичному значенні слова виділяють такі основні компоненти: 1) денотативний; 2) конотативний; 3) селективний; 4) емпіричний. Е. Фініган у своїй книзі “Мова, її структура і використання” виділяє три типи значення. “Лінгвістичне значення охоплює як зміст, так і означення. Соціальне значення – це те, на що ми покладаємося, коли визначаємо певні соціальні характеристики мовців та ситуацій залежно від характеру мови, яку вони використовують. Афективне значення є емоційною конотацією, яка додається до слів і висловлювань. [8, р. 189]. Лінгвістичне значення вислову часто називають його денотацією, на відміну від конотації, що охоплює і соціальне, і афективне значення [8, р. 192]. У традиційній семантиці стандартним або основним значенням слова є денотативне значення, а конотативне є вторинною ознакою, яку слово може мати

разом із первинною ознакою. У семіотичі денотація і конотація – це терміни, що описують відносини між символом і його означуваням, а також аналітичну відмінність між двома типами позначення [10, р. 102]. Денотація розглядається як цифровий код, а конотація – як аналоговий код [16, р. 224]. Л. Блумфілд визначає конотацію як “додаткові значення”. Він наводить приклади особистої, соціальної, місцевої, архаїчної, технічної, навчальної, іноземної і жаргонної конотацій, відзначаючи, що „конотації незліченні і не підлягають чіткому визначенню” [3, с. 151–155]. Тож відповідно до позиції В. М. Телі виділено два інформаційні блоки семантичного простору багатозначного слова: денотативний блок інформації і конотативний блок інформації [7, с. 106].

Питання розмежування і визначення, а також виділення основних компонентів конотативного і денотативного значення слова висвітлювали М. М. Бахтін, Л. Блумфілд, Т. А. Воронцова, О. І. Селіверстова, І. А. Стернін, W. Nöth, A. Wilden та ін. Як можна відрізнити конотацію від “основного” значення – питання суперечливе. Для російського мовознавця-філософа М. Бахтіна немає нейтральних слів: „кожне слово пахне контекстом і контекстами, в яких воно жило своїм соціально напруженим життям; всі слова і форми населені інтенціями. У слові неминучі контекстуальні обертони (жанрові, скеровані, індивідуальні)” [1, с.106]. Т. А. Воронцова зазначає, що „крім понятійно-логічної інформації, в складі мовної одиниці може бути присутня додаткова інформація, пов’язана з характеристикою ситуації спілкування, учасників акту спілкування, ставлення мовця до предмета мовлення. Це додаткове значення називається конотацією” [4, с. 27]. Також дослідниця уточнює, що конотацією є „елементи змісту висловлення, що виникають із взаємодії вихідних значень і слів з фоновими знаннями під впливом контексту і мовних ситуацій, а також додатковий зміст лексичної одиниці, що накладається на її основне значення і висловлює емоційно-оціночні відтінки” [4, с. 28]. Поняття *референт* часто використовують як синонім *денотата*. Під референтом розуміють “об’єкт”, що „охоплює абстракції, такі як любов і ненависть, “зовнішній світ” охоплює світ фантастики та фентезі, де існують єдинокорі і магія” [15, р. 107].

У семантиці та літературознавстві „конотація та конотативне значення зазвичай використовують на позначення всіх видів асоціацій, які можуть викликати слова: емоційні, ситуаційні тощо, а особливо в певних контекстах і над основним денотативним або концептуальним значенням” [15, р. 81]. На думку лінгвістів, конотація – це сукупність емоційного, оцінного, експресивного та функціонально-стилістичного компонентів, які часто переплітаються і взаємодіють у значенні слова. Н. Г. Іщенко каже, що „оцінне значення може формуватися у структурі конотації як мовної категорії, залежно від змістовного наповнення лексичних одиниць, так і мовленнєвої категорії, залежно від комунікативних ситуацій. Підбір слів з оцінним компонентом у семантиці, створення контекстуальних умов для актуалізації цього компоненту, висування його на перший план зумовлює породження насиченого тексту, глибоко оцінного твору” [6, с. 5]. Під оцінністю розуміють компонент конотації, що закріплює

у значенні слова інформацію про схвальне або несхвальне (позитивне або негативне) ставлення до позначуваного предмета або явища. Емоційна оцінка також виражає ставлення мовця до предмета, проте визначення шкали “добре – погано” ґрунтується не на загальнологічних критеріях, а на тих емоціях, які викликає позначуваний предмет, процес або явище. Оцінка денотативного значення слова може бути правильною (позитивною) або неправильною (негативною). „Негативні та позитивні конотації слів не є абсолютними, а являють собою поступовий зв’язок між двома крайнощами” [9, р. 117] це твердження П. Ханс висловлює у своїй праці про лексичний аналіз.

Так, для експлікації способів і засобів вираження авторської оцінки в реалізації лексичних компонентів із значенням *добро* і *зло* необхідно розглянути саме поняття оцінки і пов’язаних із ним явищ семантики (емоційності, експресивності тощо). Своєю чергою, компонент групи лексики “Добрий світ / Злий світ” – це ті оцінки, емоційно забарвлені й експресивно виражені асоціації денотативного простору Доброго світу / Злого світу, які Дж. К. Роулінг активізує і використовує задля побудови чарівного світу і досягнення реалістичності у текстовому просторі “Гаррі Поттер”.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дж. К. Роулінг активно використовує протистояння між *добрим* і *злом*, щоб показати проблему моральних і культурних цінностей, які впливають на формування світогляду читача. У нашому дослідженні ми вибрали такі слова-ідентифікатори, які найбільш об’єктивно і повно виражають зміст, є спільними для вказаних тематичних груп лексики та найширше розкривають семантичний простір досліджуваного жанру – це *добро* і *зло* (ГЛ “*добра*”, ім’ям якої є іменник *good* ‘добро’, і ГЛ “*зла*”, ім’ям якої є іменник *evil* ‘зло’).

Поняття “добро” і “зло” є дуже абстрактними і філософськими, тому аналіз засобів реалізації лексичних номінантів “добра” і “зла” передбачає вивчення даних сучасних філософських енциклопедій, тлумачних й етимологічних словників. Це стане підґрунтям, щоб краще зрозуміти і розпізнати конотативне забарвлення лексичних номінантів, які виражають поняття *добро* і *зло* у фентезійному тексті. Аналізуючи текст, І. А. Бехта зазначає, що „дослідження мови рекомендує шлях семантичного аналізу мови – від смислу тексту до значення слова, а не навпаки, як це було властиво в цілому у дескриптивній лінгвістиці, яка йшла від слова до тексту. Семантичний аналіз тексту складніший, аніж аналіз значень слів та речень. Він не обмежується описом денотативного змісту мовних одиниць (номінації), а виходить за ці межі в галузь комунікації як складного явища інформації” [2, с. 101].

За своїм змістом *добро* і *зло* являють собою дві сторони однієї медалі. Вони взаємно заперечують одне одного. Протилежність „добра і зла є абсолютною і реалізується через людину: її рішення, дії та оцінки” [5, с. 86]. Тому ми можемо сказати, що є “функціональне” значення добра/зла і ‘моральне’ значення добра/зла. ‘Функціональне’ значення набагато простіше зрозуміти, оскільки не так і складно розпізнати в тексті конкретні приклади вчинків, рішень у сукупності з основною частиною різних відтінків значення добрий/злий. Набагато складніше визначити, що є

моральним/етичним змістом добра/зла. У канві фентезійного твору це означає здатність співпереживати іншим людям, відчувати співчуття і за потреби жертвувати своїм добробутом заради інших, тобто йдеться про самопожертву на користь благої справи. Тому, *добро* / *зло* – це літературні значення, які отримано в процесі розвитку людства і суспільства із врахуванням соціальних змін. „Ці зміни є таким самим фактором зміни значень слів, як зміни в технологіях. Не тільки денотативний зміст терміна змінюється, але також його конотація, яка ґрунтується на соціальних відносинах відповідно до того, що добре, а що погано” [9, p. 166].

У нашому дослідженні лексичні номінанти тематичної групи “Добрий світ / Злий світ” ми визначатимемо за допомогою вчинків героїв, адже *людина* виступає центральним елементом світу не тільки реального, а й ірреального, хоча фентезійний твір істотно відрізняється від звичайного художнього твору. Оскільки мова іде про фентезійну роботу, на нашу думку, доцільно розглядати реалізацію *добра/зла* крізь призму *тваринного і рослинного світів*, тому що тварини і рослини оживають і живуть своїм життям, повністю реальним з погляду світу фентезії. Тож проаналізувавши роман “Гаррі Поттер” Дж. К. Роулінг, денотативний простір досліджуваного твору, на нашу думку, доцільно розділити на такі лексико-семантичні групи:

Добро, здійснюване людьми

Добро, здійснюване тваринами

Добро, здійснюване рослинами

Розглянемо докладно кожну з представлених лексико-семантичних груп. Найбільш яскраво зображено ЛСГ *добро/зло*, здійснюване людьми, у семантичному просторі романів Дж. К. Роулінг, адже лексичні одиниці, що формують цю ЛСГ, витлумачують композиційно-мовленнєве ристування семантичної домінанти *ЛЮДИНА*, оскільки наше дослідження проводиться в руслі антропоцентричної парадигми. Ця ЛСГ слугує втіленню в життя вектора деталізації в процесі семантичної прогресії значення і реалізації потенціалу художньо-емоційної оцінки, з позитивною або негативною сукупністю емоційного, оцінного, експресивного значення слів. Структура досліджуваної ЛСГ “добро”, вираженого людьми у творі фентезії, має такі напрямки деталізації: *емоції, колір, магія, влада* тощо.

Емоції висвітлюють позитивні/негативні характерні особистісні риси і якості у світлі властивого психоемоційного стану чи суб’єктивної оцінки. Почуття концентрують смислову сутність описуваних ознак і викарбовують помітну рельєфність різних емоцій, які описані в семантичному ландшафті фентезійного твору. Словесний ряд *емоції* в семантичній канві семантичного простору досліджуваних романів представлено таким лексемами із позитивним конотативним компонентом: *love* (affection, loyalty, devotion, desire to protect the a person), *interest*, *joy*, *surprise*, *friendship*. “*Your mother died to save you. If there is one thing Voldemort cannot understand, it is love. He didn't realize that love as powerful as your mother's for you leaves its own mark. Not a scar, no visible sign... to have been loved so deeply, even though the person who loved us is gone, will give us some protection forever. It is in your very skin. Quirrell, full of hatred, greed, and ambition,*

sharing his soul with Voldemort, could not touch you for this reason. It was agony to touch a person marked by something so good” [14, p.152]. У наведеному прикладі ми спостерігаємо, що лексема *love* використовується, щоб зобразити материнську любов, яка настільки сильна, що захищає головного героя навіть після смерті його матері, що підсилюється такими лексемами: *deeply, powerful, good* (глибока і могутня), а також словами-інтенсифікаторами *so, too, very, such*. Негативні емоції, знайшли своє відображення за допомогою лексем із негативним конотативним компонентом значення: *grief* (activators are separation, death, disappointment, failure), *anger*, *disgust*, *contempt* (the cold emotion itself), *fear* (anxiety), *shame* (embarrassment), *guilt*.

Морально-етичні характеристики героїв і їхні основні якості у творі про Гаррі Поттера репрезентуються за допомогою таких лексичних номінантів: *courage, responsibility, duty, respect, help: Yes, boy, your parents were brave* [14, p. 237]. “*Unless you get out now,*” said Harry, *more bravely than he felt, because Crabbe and Goyle were a lot bigger than him or Ron* [14, p. 87].

Деталізація кольором. Один з важливих казкових елементів, який відіграє важливу роль у Чарівному світі Дж. К. Роулінг, – це деталізація кольором суперечливих сил. Пари, як день і ніч, істина і брехня, добро і зло тощо, рясно представлені в зображеному авторкою світі. У своїй роботі ми також розглядаємо лексичні одиниці, у яких наявні позначення кольором, що визначають межі між добром і злом сторін конфлікту. Традиційно у творі фентезії світлі кольори – *white, silver, green, golden, purple, pink, blue* – характеризують *добро*, хоча, як показало наше дослідження, не завжди.

Передусім, описуючи фізичний вигляд персонажа (*a character's physical appearance*), особливо активно в текстах “поттеріани” представлено *опис зовнішності героїв*, для цього використано лексеми *face* і колір, дієслова з негативною оцінкою, а також прикметники і прислівники: *Mrs. Weasley's lower lip was trembling, Sirius sank slowly back into his chair, his face white*. [order of phoenix, p.118]. “*For your health,*” repeated Professor Umbridge. *Her eyes travelled over Hagrid's discoloured and swollen face; dragon blood dripped gently and silently onto his waistcoat. “I see.”* [13, p. 561].

Знання, діяльність (використання магії, влада) – цей лексичний ряд дуже широко представлений у романі “Гаррі Поттер”, адже у світі фентезії діє магія, те, що там відбувається, складно раціонально пояснити. Загалом використання магії є загальноприйнятим у світі чарівництва, у такий спосіб логічно пояснюють можливості магійних явищ, наявність чарівних предметів. Світ фентезії постає як набір незалежних площин існування, у яких діють різні сили природи. Магія – це надприродна сила, яку використовують чарівники, практикуючи чаклунство і чарівність за допомогою чарівних паличок і заклять. Ця ознака відрізняє магів від звичайних людей. Згідно з експериментальними даними, магія акумулює як позитивну, так і негативну оцінку, тому ми поділяємо її на: *White magic* і *Dark magic*. У текстовому просторі твору можемо чітко побачити використання магії з позитивною оцінкою, підтверджуючи наведеним прикладом: “*Ofcourse not,*” said Lupin, “*but the Death Eaters – frankly, most people! – would have expected you to attack back!*

Expelliarmus is a useful spell, Harry, but the Death Eaters seem to think it is your signature move, and I urge you not to let it become so!' [12, p. 64]. У цьому прикладі прикметник *useful* виражає позитивну оцінку, тому що магія використовується для захисту головного героя твору. Магія відіграє ключову роль, коли відбувається протистояння між позитивними і негативними героями, тому ми виокремлюємо окремий лексичний ряд, у якому наведено лексичні номінанти, які використовуються для опису магичних прийомів, зокрема самозахисту і нападу. *Harry sent Stunning Spell after Stunning Spell back at their pursuers, barely holding them off. He shot another blocking jinx at them: The closest Death Eater swerved to avoid it and his hood slipped, and by the red light of his next Stunning Spell, Harry saw the strangely blank face of Stanley Shunpike—Stan—* [12, p. 55].

Влада. Лексичні номінанти, які вживаються в тексті твору "Гаррі Поттер", щоб виразити поняття влади з позитивною чи негативною оцінкою, є невід'ємною частиною нашого дослідження, адже йдеться про протистояння добрих і злих сил за владу і вплив у чарівному світі. *"You've got to go into hiding and the Order wants to help. You're being offered serious protection, the best there is."* [12, p. 33]. Світ чарівників чітко впорядкований, має власну ієрархію влади, як і в реальному світі, в ірреальному точиться війна за владу і сфери впливу в урядових органах. Тому лексичні номінанти, які авторка використала, щоб імплементувати поняття влади та її похідних, також несуть позитивну/негативну конотативну оцінку. Ця група лексики може бути поділена на такі лексико-тематичні ряди: знання, мудрість. Знання: *"Ah, now, I'm glad you asked me that. It was one of my more brilliant ideas, and between you and me, that's saying something. You see, only one who wanted to find the Stone – find it, but not use it would be able to get it, otherwise they'd just see themselves making gold or drinking Elixir of Life. My brain surprises even me sometimes..."* [14, p. 152]. Мудрість: *"To one as young as you, I'm sure it seems incredible, but to Nicolas and Perenelle, it really is like going to bed after a very, very long day. After all, to the well organized mind, death is but the next great adventure. You know, the Stone was really not such a wonderful thing. As much money and life as you could want! The two things most human beings would choose above all – the trouble is, humans do have a knack of choosing precisely those things that are worst for them."* [14, p. 91].

Добро/зло, здійснюване тваринами. Ця ЛСГ є другою за кількістю лексичних номінантів, які використовує авторка у своєму романі. Тварини займають важливе місце у творі фентезі, адже вони є помічниками, друзями, які приходять на допомогу головним героям. Хоча тварини також є важливим компонентом «злого світу» у тексті роману і виступають активаторами негативних емоцій і відчуттів. Тому, якщо звернути увагу на «добрий світ», то тварини виступають друзями, помічниками, захисниками (*friends, helpers, defenders*) і характеризуються позитивною оцінкою заборвленістю.

The realization crashed over him: He felt ashamed of himself as the tears stung his eyes. The owl had been his companion, his one great link with the magical world whenever he had been forced to return to the Dursleys. [12, p. 61]. У наведеному прикладі авторка застосувала лексему *companion*, щоб зобразити, що сова (*the owl*) була другом головного героя і зв'язком з чарівним світом, коли Гаррі Поттер повертався у звичний реальний світ, і втрата свого друга у боротьбі із злими силами дуже засмутила його.

Добро/зло, здійснюване рослинами. Коли йдеться про добро/зло, здійснюване тваринами, можемо зазначити, що ця характеристика здебільшого вербалізується, коли авторка описує навколишнє середовище: *The rusty cauldrons and old Wellington boots that usually littered the steps by the back door were gone, replaced by two new Flutterby bushes standing either side of the door in large pots; though there was no breeze, the leaves waved lazily, giving an attractive rippling effect.* [12, p. 92]. У цьому прикладі показано, що шум листя має позитивний заспокійливий ефект, який викликає щирі емоції. Дж. К. Роулінг використовує лексичні номінанти, які відносяться до світу природи, при описах оточуючого середовища, ситуацій, де знаходяться герої. Таким способом вона доповнює чарівну картину світу «поттеріани», наділивши природу, природні явища, або безпосередньо рослин позитивними чи негативними характеристиками.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. У статті визначено природу понять "добро" і "зло" і здійснено аналіз та ідентифікацію усіх сутностей, які називають добром та злом. Узагальнено набутий досвід попередніх поколінь щодо понять добра і зла, а також висвітлено лексичні засоби, які Дж. К. Роулінг використовує для їх розкриття.

Отож, основою аналізу лексичних номінантів тематичних груп лексики "Добрий світ / Злий світ" у фентезійному тексті твору "Гаррі Поттер" слугує денотативна структура тексту, адже для її реконструкції було зроблено низку процедур. А конотативна характеристика добра/зла, так би мовити, „займає верхній шар” тексту роману Дж. К. Роулінг, що робить художній світ фентезі доступним будь-якому читачеві. Тому дослідження добра/зла має здійснюватися, опираючись насамперед на денотативний аналіз, поєднуючи із системним розглядом конотативного компонента втілення добра/зла. Денотація і конотація пояснюються як два види значення, які є умовними на різних рівнях культурних знань. Обидва види значення потребують культурних знань або належності до певної групи, хоча конотація більш затребувана, ніж денотація.

На наш погляд, ситуація, коли заява, зроблена автором, не має прямого підтвердження в художньому тексті, залишає простір для тлумачень: одні читачі шукають у тексті підтвердження сказаного, інші залишають слова автора за рамками тлумачень, припускаючи, що художній твір тісно чи іншою мірою починає жити відносно незалежним від свого творця життям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Москва, 1975. 504 с.
2. Бехта І. А. Функційно-прагматична дієвість тексту у світли

когніції й дискурсу / Людина. Комп'ютер. Комунікація: зб. наук. праць / [за ред. О. П. Левченко]. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. С. 99–103.

3. Блумфилд Л. Язык. 2-е изд-е, стереотип. М.: Едиториал УРСС. Москва, 2002. 608 с.
4. Воронцова Т. А. Элементарная стилистика: учеб.-метод. пособие. Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2008. 130 с.
5. Гусейнов А. А., Апресян Ю. Д. Этика. Москва: Наука, 1998. 178 с.
6. Іщенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення. Науковий вісник. Суми: Вид-во Сум. держ. ун-ту, 2010. С. 14–20.
7. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Шк. «Языки рус. культуры», 1996. 288 с.
8. Finegan E. Language: Its Structure and Use, Seventh Edition. Wadsworth Boston, USA, 2014. 608 p.
9. Hanks P. Lexical analysis: norms and exploitations. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England, 2013. 462 p.
10. Nöth W. Handbook of Semiotics: Indiana University Press Bloomington and Indianapolis. USA, 1995. 576 p.
11. Oxford Dictionary online [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 11.06.2018).
12. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows. London: Bloomsbury, 2007. 607 p.
13. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix. London: Bloomsbury, 2003. 766 p.
14. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. London: Bloomsbury, 1997. 223 p.
15. Wales K. A dictionary of stylistics. – 3rd ed. Routledge NY, USA, 2014. 478 p.
16. Wilden A. The Rules Are No Game: The Strategy of Communication. Routledge & Kegan Paul. London, 1987. 368 p.

REFERENCES

1. Bakhtin M. M. Voprosy literatury i estetiki. Moskva, 1975. 504 s.
2. Bekhta I. A. Funkcijno-pragmatychna diyevist` tekstu u svitli kogniciji j dyskursu / Lyudyna. Kompyuter. Komunikaciya: zb. nauk. pracz. / [za red. O. P. Levchenko]. L`viv: Vyd-vo L`vivs`koyi politexniki, 2013. P. 99–103.
3. Bloomfield L. Yazyk. 2-e izd-e, stereotip. M.: Yeditorial URSS. Moskva, 2002. 608 p.
4. Vorontsova T. A. Elementarnaya stilistika. Izhevsk: Izd-vo «Udmurtskiy universitet», 2008. 130 p.
5. Guseynov A. A., Apresyan Yu. D. Etika. Moskva: Nauka, 1998. 178 p.
6. Ishhenko N. G. Ocinni komponent leksychnogo znachennya. Naukovyi visnyk. Sumy: Vyd-vo Sum. derzh. un-tu, 2010. P. 14–20.
7. Teliya V. N. Russkaya frazeologiya. Semanticheskiy, pragmaticheskiy i lingvokulturologicheskiy aspekty. Moskva: Shk. «Yazyki rus. kultury», 1996. 288 p.

Lexical matrix of the English-language novel "Harry Potter" by J. K. Rowling

O. V. Marchuk

Abstract. This paper deals with lexical-semantic composition of the text "Harry Potter", the dynamics of the lexical units use, in order to build a magical world. The study describes the combination of the denotative and connotative components of the lexical units thematical group "Good world / Evil world". The results show this linguistic phenomenon of our knowledge in the world organization. The denotative structure serves as the basis for the analysis of "good / evil", since it creates an integral structural model, which allows one to speak about the author's attitude to the literary text, while the connotative characteristic of "good / evil" reproduces the author's attitude toward the world, which he depicts and makes accessible to each reader.

Keywords: *fantasy; textosphere, denotation, connotation, good, evil, lexical units.*

Варіанти мікротопонімів Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX століття

О. С. Мосур

Львівський національний університет імені Івана Франка
Corresponding author. E-mail: oksana_kunanets@ukr.net

Paper received 27.06.18; Accepted for publication 05.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-11>

Анотація. У статті проаналізовано фонетичні, словотвірні, лексичні, морфологічні та синтаксичні варіанти історичних мікротопонімів Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX ст., зафіксовані у Йосифінській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках. Виокремлено дві групи чинників варіювання номінації денотата: екстралінгвальні та лінгвальні. З'ясовано, що тенденція паралельного називання – протилежний процес до явища трансмікротопонімізації, сприяє оновленню і збагаченню мікротопонімної системи.

Ключові слова: мікротопонім, варіант, Йосифінська (1785–1788) метрика, Францисканська (1819–1820) метрика, Самбірський циркул.

Вступ. Назва географічного об'єкта найчастіше відображає його особливості: форму, розмір, розташування щодо інших реалій навколишнього середовища. Зазвичай один локус має одну назву, проте трапляються випадки множинного (подвійного, паралельного, варіантного) називання одного об'єкта.

Короткий огляд публікацій, що стосуються теми. Варіант як мовне явище досліджували З. Богословська [1], О. Тараненко [12] та ін. Топонімну (і мікротопонімну) варіантність розглядали Ю. Карпенко [4], Т. Поляруш [10], Л. Маршева [7], О. Заїнчовська [2], В. Лучик [6], Н. Сокіл-Клепар [11] та ін. Варіант географічної назви – це «видозміна його фонетичної, морфемної, морфологічної, синтаксичної і лексичної структури при збереженні денотативної тотожності» [7, с. 31]. Мікротопоніми – одиниці системи ргоргіа, найбільшою базою творення яких є апеллятивна лексика. Варіантність у мікротопонімній системі зумовлена передусім усною формою побутування онімів. «Подвійні назви географічних об'єктів – цікаве явище в ономастиці, яке свідчить про те, що назвотворення залежить від суспільно-історичних умов» [5, с. 267]. Екстралінгвальними мотивами паралельної номінації вважають «велику кількість географічних назв (зокрема мікротопонімів), різну обізнаність носіїв діалекту з назвами, неоднакове їх сприйняття, необхідність у точнішій характеристиці об'єкта тощо» [7, с. 24–25]. Лінгвальними факторами є «точний розподіл і перерозподіл функцій власних назв, необхідність оновлення топонімної системи, тенденцію економії мовних засобів, загальну формальну нестійкість і ін.» [7, с. 25]. Паралельні назви «дозволяють чіткіше визначити джерела формування та можливі шляхи розвитку онімної лексики» [6].

Мета статті: проаналізувати фонетичні, словотвірні, лексичні і морфологічні варіанти назв мікроб'єктів Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX ст., зафіксованих у Йосифінській (1785–1788) та Францисканській (1819–1820) метриках; з'ясувати мотиви видозміни структури оніма (тобто подвійної номінації) того ж денотата.

Матеріали і методи. У статті основними є метод аналізу писемних джерел (метрик) та описовий метод. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики (зберігаються у ЦДДА Львова, фонд 19

і 20 відповідно) укладені за часів правління австрійських імператорів Йосифа II (1780–1790) та Франца I (1804–1835). Пам'ятки містять оцінку економічної вартості галицьких земель і «крім докладних даних про земельні ресурси маєтків і громад, детально аналізують стан і використання сільськогосподарських угідь» [3, с. 5], тому і містять багато назв малих географічних об'єктів. З-поміж комплексу кадастрових документів, – сумаріїв, консигнацій, аднотаций, специфікацій, описів земельних границь населеного пункту, правил фасювання нив та ін., – найціннішим документом пам'яток є ґрунтові метрики поземельного прибутку, у яких «поєдновано перелічуються всі земельні угіддя, розташовані в межах даної громади» [3, с. 11]. Францисканська метрика – це «виправлення Йосифінського кадастру» у 1819–1820 рр. У ній «відображені зміни у приналежності ділянок, розмірах і якості земель, що сталися за час після виготовлення Йосифінських кадастрів» [3, с. 13]. Аналіз і зіставлення мікротопонімів, зафіксованих в обидвох кадастрах, дає змогу простежити тенденції розвитку і зміни історичної онімії кінця XVIII – початку XIX ст. Опис здійснюємо на матеріалі найменувань Самбірського циркулу – адміністративно-територіальної одиниці тогочасної Галичини (опис XIV фонд 19 і опис XIV фонд 20 у ЦДДА м. Львова). Сьогодні це значна площа Львівської області (частково територія Самбірського, Старосамбірського, Дрогобицького, Турківського, Городоцького, Мостиського, Пустомитівського, Миколаївського, Стрийського та Сколівського районів).

Появу фонетичних варіантів мікротопонімів Самбірського циркулу найчастіше зумовлювала варіантність антропооснов, від яких вони творились. Кінець XVIII – початок XIX ст. – період становлення, кодифікації антропосистеми у Галичині. Це спричинило паралелізм найменувань мікроб'єктів: Potok Szyszczatczat, пот. (Мита, ЙМ, 5зв) // Potok Szyszczaszczat, пот. (Мита, ЙМ, 6зв) // Potok Szyszczat, пот. (Мита, ЙМ, 5зв) (Мита, ФМ, 85зв) // Potok Syszalczat, пот. (Мита, ЙМ, 7зв) (Мита, ФМ, 4зв) // Potok Szczyszalczat, пот. (Мита, ЙМ, 7зв); Czetwertyny Czuczukowiat, ґр. (Молд, ФМ, 54зв) // Czetwertyny Czywczukowiat, ґр. (Молд, ФМ, 55зв); Wierzch Szolobczat, п. (Михн, ЙМ, 87зв) // Wierzch Sołopczat, п. (Михн, ЙМ, 89зв); Pole Łubinskie, п. (Михн, ЙМ,

166зв) // Pole Łabinskie, п. (Михн, ЙМ, 168зв); Iwankuwka, пуст. (Сливн, ЙМ, 41зв) // Iwanoukowka, пуст. (Сливн, ЙМ, 67зв); Piniszkowka, пуст. (Рак, ЙМ, 6зв) // Piniczkowka, п. (Рак, ЙМ, 7зв); Razyncowina, пуст. (Рос, ЙМ, 71зв) // Razyniowina, пуст. (Рос, ЙМ, 72зв); Las Artynski, л. (Снят, ЙМ, 1) // Las Hartynski, л. (Снят, ЙМ, 28зв) (Снят, ФМ, 27зв); Maciowa Niwa, н. (Татарин, ЙМ, 54зв) // Muciowa Niwa, н. (Татарин, ЙМ, 54зв); Na Szemaczkowiat, п. (Топ, ЙМ, 21) // Na Symaczkowiat, п. (Топ, ЙМ, 21) (Топ, ФМ, 60зв). Діалектні особливості регіону (протеза, чергування приголосних л-в, голосних и-і-у) відображено в онімах: Huberesz, н. (Радел, ЙМ, 14зв) (Радел, ФМ, 24зв) // Uberesz, н. (Радел, ЙМ, 136); Kolbania, п. (Прус, ЙМ, 101зв) // Kowbania, п. (Прус, ЙМ, 116зв) (Прус, ФМ, 98зв); Hurawka, л. (СтСел, ЙМ, 11зв) (СтСел, ФМ, 13зв) // Hirawka, л. (СтСел, ЙМ, 16зв) // Hurawka, л. (СтСел, ЙМ, 16зв).

Словотвірні варіанти – це наслідок протиставлення / наявності / відсутності словотворчих афіксів: префіксів (Woznica, пот. (ЛяшкМур, ЙМ, 50зв) // Zwoznica, пот. (ЛяшкМур, ЙМ, 50зв)) чи суфіксів (Na Ostrowie, н. (Майн, ЙМ, 28зв) // Na Ostrowku, н. (Майн, ЙМ, 29зв); Gura Nauducka, н. (Медин, ЙМ, 109зв) // Gura Naidukowa, н. (Медин, ЙМ, 82зв); Spalina, л. (Ольш, ЙМ, 123зв) (Ольш, ФМ, 158зв) // Spalinina, л. (Ольш, ЙМ, 151зв); Zielonkowka, пуст. (ПосФельшт, ЙМ, 6зв) // Zielonka, пуст. (ПосФельшт, ЙМ, 6зв); Potok Kałuniat, пот. (Рип, ЙМ, 128зв) // Potok Kałunow, пот. (Рип, ЙМ, 129зв) // Potok Kałuniany, пот. (Рип, ЙМ, 130зв); Gora Zywkowiat, н. (Ор, ЙМ, 60зв) (Ор, ФМ, 97зв) // Gora Zywkowa, н. (Ор, ЙМ, 65зв) (Ор, ФМ, 105зв); Na Glinkach, н. (Солон, ЙМ, 13зв) // Na Gliniskach, н. (Солон, ЙМ, 14зв); Pod Lipkami, п. (СтСел, ЙМ, 7зв) // Pod Lipami, п. (СтСел, ЙМ, 7зв); Krzemianowiska, в. (Стрілки, ЙМ, 173зв) (Стрілки, ФМ, 171зв) // Krzemianowyszczca, в. (Стрілки, ФМ, 165зв); Garb Łukaczow, гр. (СухПот, ЙМ, 39зв) // Łukaczat Garb, п. (СухПот, ЙМ, 40зв); Potok Sianowy, пот. (Сянк, ФМ, 8зв) // Sianski Potok, пот. (Сянк, ФМ, 11зв)).

Лексичні варіанти найменувань – одна із особливостей мікротопонімії Самбірського циркулу [8, с. 63–64]. Мотиви подвійної номінації діахронної онімії важко з'ясувати, можемо робити припущення. До прикладу, лука має дві назви: U gniłego Potoka, лук. (Годв, ЙМ, 66зв) (Годв, ФМ, 33зв) і U Swittoj Werby, лук. (Годв, ЙМ, 66зв) (Годв, ФМ, 33зв). Другий онім виник, напевно, для диференціації однойменних об'єктів, оскільки фіксуємо назву поля, однойменну із першим варіантом мікротопоніма (пор.: поле U Gniłego Potoka, п. (Годв, ЙМ, 68зв) (Годв, ФМ, 34зв)). Явище трансмікротопонімізації та поява паралельних назв – взаємопов'язані полярно протилежні мовні процеси. У мікротопонімії кінця XVIII – поч. XIX ст. існує тенденція до усунення омонімії у назвах мікроб'єктів, «прагнення» до розрізнення денотатів, їх уніфікації [9, с. 181]. Пор. ще контекст: Łąka Pastewnik czyli Grząski Moczar zwana (Сусід, ЙМ, 1зв), проте у Францисканській метриці фіксуємо тільки Grząski Moczar, лук. (Сусід, ФМ, 50зв), а найменування ниви зберігається в обидвох кадастрах: Pastewnik, н. (Сусід, ЙМ, 1зв) (Сусід, ФМ, 48зв); з'являються два

варіанти найменувань потоку (Młynyszcze, пот. // Pochodyna, пот. (Завадк, ЙМ, 3зв)), оскільки є поле з омонімною назвою Młynyszcze, п. (Завадк, ЙМ, 2зв); аналогічно: Nauczyna, лук. // Za Mostem, лук. (Зарайс, ЙМ, 29зв), бо є Nauczyna, п. (Зарайс, ЙМ, 10зв) (Зарайс, ФМ, 15зв), н. (Зарайс, ЙМ, 51зв); Perchawszczyzna, луки // Za Włotem, луки (КонКор, ЙМ, 22зв), оскільки фіксуємо однойменну назву поля і ниви Perchawszczyzna, п. (КонКор, ЙМ, 4зв), н. (КонКор, ЙМ, 43зв). Цікавим прикладом є найменування потоку, який протікає по границях сіл Летні (із присілкою Монастир Летнянський), Опар і Ріпчич. Жителі трьох населених пунктів іменують його П'ятий Сніп (Piąty snop, пот. (Летн і МонЛетн, ФМ, 104зв); Pietysnop, пот. (Опар, ЙМ, 69зв) (Опар, ФМ, 22зв); Pietysnop, пот. (Ріпч, ЙМ, 4)), однак у с. Ріпчичах уже побутує дві назви (пор. контекст: Potok Federkow czyli Pietysnip zwany (Ріпч, ЙМ, 7)). Множинність називання – наслідок одночасного побутування нового і старого / давнішого / попереднього найменування денотата: Góra Wrotna, г. // Topiła, г. (пор. контекст: Góra Wrotna a teraz Topiła twana (Лавр, ЙМ, 42)), Kiczera, г. // Gora Wołochowa, г. (пор. контекст: Gora Kiczera ..., teraz Wołochowa zwana (НанчВел, ЙМ, 4)), Pohibliska, поля // Szeremetowy Kąt, поля (пор. контекст: Kontrowersję z Horodyszczca podług Dawnych granicznych Dokumentow Wies Łuzek w Polach przed tym nazwanych Pohibliska teraz Szeremetowy Kąt ... (ЛужДол, ЙМ, 117)), причому у метриці с. Городище Шляхетське також фіксуються ці оніми, тобто варіанти відомі мешканцям обох населених пунктів, пор.: Pola Pohibliska teraz Szeremetoski Kont (ГорШл, ЙМ, 6)), Patelniczka, л. // Gayki, л. (Кавськ, ФМ, 171зв) (Йосифінська метрика засвідчує тільки назву Patelniczka, л. (Кавськ, ЙМ, 21зв). Лексичне варіювання може залежати від місця розташування номінатора. Село Гаї Вижні (тепер Верхні Гаї) знаходиться на шляху Стрий–Дрогобич і залежно від того, який напрям є пріоритетнішим, шлях номінують або Стрийським, або Дрогобицьким (пор. контекст: Gosciniec Stryjski czyli Drohobycski (Гаївиж, ЙМ, 22)).

Морфологічні паралелі мікротопоназв кінця XVIII – початку XIX ст. – це числові варіювання (Horby, л. (Мита, ЙМ, 94зв) (Мита, ФМ, 96зв) // Horb, л. (Мита, ЙМ, 117зв); Glinka, н. (ПосФельшт, ЙМ, 51зв) // Glinki, н. (ПосФельшт, ЙМ, 66зв); Na Iwaszkowcu, п. (Сокол, ЙМ, 34зв) // Na Iwaszkowcach, п. (Сокол, ЙМ, 35зв); Wierzbisko, л. (Сусул, ЙМ, 4зв) // Wierzbiska, л. (Сусул, ЙМ, 50зв); Na Zasuwie, п. (СушРик, ФМ, 20зв) // Na Zasuwach, п. (СушРик, ФМ, 21зв); W Szereninach, п. (СушРик, ФМ, 46зв) // W Szereninie, п. (СушРик, ФМ, 47зв); Zaboty, л. (Терл, ЙМ, 33зв) // Zabota, л. (Терл, ЙМ, 45зв)) та зміна родової приналежності (Terpłuc, пот. (Ор, ЙМ, 557зв) (Ор, ФМ, 677зв) // Terpłucia, пот. (Ор, ЙМ, 574зв) (Ор, ФМ, 691зв)). Паралельно вживаються новіші і давніші форми мікротопонімів у називному відмінку однини середнього роду (закінчення -a та -e): Pmiwia, н. (Опак, ЙМ, 107зв) (Опак, ФМ, 116зв) // Pmywie, л. (Опак, ФМ, 124зв); Zaberdia, п. (Терш, ЙМ, 195зв) (Терш, ФМ, 220зв) // Zaberdie, п. (Терш, ЙМ, 196зв).

Синтаксичні варіанти мікротопонімів з'явилися унаслідок спрощення іменниково-прийменникових

конструкцій (W Kromalczalczat w Rosticznym, гр. (Мита, ЙМ, 14зв) // W Rosticznym Skromalczat, гр. (Мита, ЙМ, 15зв); Na Toszowcach, н. (Тур'є, ФМ, 288зв) // Na Toszowcu za Potokim, н. (Тур'є, ФМ, 290зв)) та вживання однослівних назв поряд із назвами-словосполученнями для одного і того ж денотата (Badykowies, н. (Смер, ЙМ, 116зв) // Niwa Badykowa, н. (Смер, ЙМ, 141зв); Potok Trepetnikowaty, пот. (Стор, ЙМ, 208зв) (Стор, ФМ, 187зв) // Trepetnik, пот. (Стор, ФМ, 182зв); Ogrody, н. (Сянк, ЙМ, 8зв) // Ogrody Domowe, н. (Сянк, ЙМ, 9зв); Pustka Kupkoska, пуст. (ТурНиж, ЙМ, 16зв) // Kupkostwo, пуст. (ТурНиж, ЙМ, 35зв); Myndykowka, пуст. (Хлпл, ФМ, 83зв) // Myndykowa Pustka, пуст. (Хлпл, ФМ, 85зв)).

В історичній мікротопонімії, зафіксованій у Йосифинській і Францисканській метриках, трапляються комбіновані варіанти – фонетично-словотвірні (Mała guga, зар. (Макс, ЙМ, 19зв) (Макс, ФМ, 33зв) // Mala Hurka, зар. (Макс, ЙМ, 43зв); Gora Korolikowa, г. (Нед, ЙМ, 4зв) // Gora Krolikowska, г. (Нед, ЙМ, 4зв); Potok Kubrow, пот. (Рип, ЙМ, 87зв) // Potok Korbiwski, пот. (Рип, ЙМ, 105зв)) та словотвірно-морфологічні (Na Perekopice, н. (Труск, ЙМ, 57зв) // Na Perekopu, н. (Труск, ЙМ, 96зв); Doliniec, п. (Мокр, ЙМ, 134зв) (Мокр, ФМ, 119зв) // Dolina, п. (Мокр, ФМ, 118зв); Badykowka, пуст. (Смер, ЙМ, 57зв) // Badykowies, пуст. (Смер, ЙМ, 57зв)).

Результати і їх обговорення. По-перше, варіювання відбувається на усіх структурних рівнях мови: фонетичному (Wierzch Szolobczat, п. // Wierzch Sołopcztat, п.), словотвірному (Gura Hayducka, н. // Gura Haidukowa, н.), лексичному (Potok Federkow, пот. // Pietysnip, пот.), морфологічному (Wierzbisko, л. // Wierzbiska, л.) і синтаксичному (Pustka Kupkoska, пуст. // Kupkostwo, пуст.), а внаслідок контамінації варіацій найменування виділяємо комбіновані варіанти – фонетично-словотвірні (Gora Korolikowa, г. // Gora Krolikowska, г.) та словотвірно-морфологічні (Doliniec, п. // Dolina, п.). Це свідчить про те, що мікротопонімія – відкрита динамічна система: одні пропріативи зникають з ужитку, інші – активно поповнюють онімний фонд.

По-друге, екстралінгвальними чинниками варіювання мікротопонімів, зокрема лексичного, у називанні є:

1) «прагнення» до усунення омонімії у найменуваннях мікрооб'єктів, необхідність номінативної уні-

фікації денотата і, як наслідок, 2) співіснування попереднього / давнішого і нового варіантів назви та 3) місце розташування номінатора щодо номінованого локусу.

Лінгвальними мотивами виникнення паралельних назв є:

1) «мода» у назвотворенні. До прикладу, кінець XVIII ст. – період активного творення мікротопонімів із суфіксом -ат, який уже до поч. XIX ст. «згасає», замінюючись новими лексичними (Pustka Zubalczat, пуст. // Motuczyna, пуст. (Рад, ЙМ, 77), Kobylicie, н. // Kąt Weciat, н. (Залок, ЙМ, 122), Na Hudyia, п. // Pole Tokarczat, п. (Жд, ЙМ, 56зв)) або словотвірними варіантами (Potok Kałyniat, пот. (Рип, ЙМ, 128зв) // Potok Kałynow, пот. (Рип, ЙМ, 129зв) // Potok Kałynianu, пот. (Рип, ЙМ, 130зв); Gora Zywkowiāt, н. (Ор, ЙМ, 60зв) (Ор, ФМ, 97зв) // Gora Zywkowa, н. (Ор, ЙМ, 65зв) (Ор, ФМ, 105зв); Garb Łukaczow, гр. (СухПот, ЙМ, 39зв) // Łukaczat Garb, п. (СухПот, ЙМ, 40зв)). Така тенденція спричиняє оновлення онімної системи, а підґрунтям такого процесу є суспільно-історичні умови – дворишна система господарювання;

2) економія мовних засобів – спрощення двокомпонентних назв до однослівного найменування (Potok Trepetnikowaty, пот. // Trepetnik, пот.).

Висновки. Історична мікротопонімія, зафіксована у Йосифинській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках, – цінний фактаж для лінгвістичних студій. Зіставлення і порівняння онімів Самбірського циркулу кінця XVIII – поч. XIX ст. дає змогу прослідкувати шляхи розвитку і динаміку змін у мікротопонімії, однією із тенденцій якої є явище паралельної номінації того ж денотата. Варіювання залежить від екстралінгвальних і лінгвальних факторів та відбувається на усіх рівнях мови у межах двох (Garb Łukaczow, гр. (СухПот, ЙМ, 39зв) // Łukaczat Garb, п. (СухПот, ЙМ, 40зв)), трьох (Lutowiszczca, гр. (СухПот, ЙМ, 31зв) // Gront Lutowski, гр. (СухПот, ЙМ, 32зв) // Lutowiska, гр. (СухПот, ЙМ, 32зв)) і п'яти (Potok Szyszczatczat, пот. (Мита, ЙМ, 5зв) // Potok Szyszczaszczat, пот. (Мита, ЙМ, 6зв) // Potok Szyszczat, пот. (Мита, ЙМ, 5зв) (Мита, ФМ, 85зв) // Potok Syszalczat, пот. (Мита, ЙМ, 7зв) (Мита, ФМ, 4зв) // Potok Szczyszalczat, пот. (Мита, ЙМ, 7зв)) найменувань.

ЛІТЕРАТУРА

- Богословская З. М. Диалектная вариантология / З. М. Богословская. – Томск: Изд-во ТПУ, 2005. – 271 с.
- Заїнчовська О. Морфологічні варіанти мікротопонімів південно-східного Поділля // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Випуск 17. – С. 261–265.
- Йосифинська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики: перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / [склали: П. Пироженко, В. Сіверська; відповідальний редактор П. Захарчишина]. – К.: Наукова думка, 1965. – 353, [2] с.
- Карпенко Ю. О. Топонімічні варіанти / Ю. О. Карпенко // Ономастика / Відп. ред. К. К. Цілуйко. – К., 1966. – С. 29–36.
- Купчинська З. О. Ойконімія України XVIII–XX ст. з родовим належності / З. О. Купчинська // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012. – Випуск 56. – Ч. 1. – С. 264–272.
- Лучик В. Мікрогідроніми і норма / В. Лучик // <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-25.pdf>
- Маршева Л. И. Вариативность географических названий как структурно-функциональный ресурс липецких говоров / Л. И. Маршева // Вестник ПСТГУ. Филология. – 2007. – Вып. 4 (10). – С. 22–49.
- Мосур О. С. Йосифинська та Францисканська метрики як джерело вивчення мікротопонімії / О. С. Мосур // Дослідження з лексикології і граматики української мови: зб. наук. пр. / за ред. проф. І. С. Попової. – Дніпропетровськ: Видавель Біла К. О., 2014. – Вип. 15. – С. 58–66.
- Мосур О. Трансонімізація як спосіб творення мікротопонімії кінця XVIII – початку XIX ст. (на матеріалі назв Самбірського циркулу) / О. С. Мосур // Вісник Львівсько-

- го університету. Серія філологічна. – 2017. – Випуск 64. – Ч. II. – С. 177–184.
10. Поляруш Т. І. Варіанти в топонімії Сумщини // Тези доп. IV Республ. ономастичної конф. – К., 1969. – С. 78–80.
11. Сокіл-Клепар Н. Варіантність мікротопонімів Карпат / Н. В. Сокіл-Клепар // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. – Вип. 1 (27). – С. 291–294.
12. Тараненко О. О. Варіанти / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енци. ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 62–63.

REFERENCES

- Bohoslovskaya, Z. M. Dialectal variantology. Tomsk, 2005. 271 p.
- Zainchkovska, O. Morphological variants of microtoponyms of southern-eastern Podillia// Linguistic studies, 2008. Is. 17. P. 261–265.
- Pyrozhenko, P., Sivers'ka, V. Josyphinska (1785–1788) and Franciscanska (1819–1820) metrics: first cadasters of Galicia. Register of settlements. Kyiv, 1965. 353, [2] p.
- Karpenko, Yu. O. Toponymic variants// Onomastics, 1966. P. 29–36.
- Kupchynska, Z. 18–20 c. place names of Ukraine in genetivus possessivus// Visnyk of the Lviv University. Series Philology, 2012.1, Is 56. P. 264–272.
- Luchyk, V. Microhydronyms and norm// <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-25.pdf>
- Marsheva, L. I. Variations in toponyms as a structural and functional resource of Russian dialects of Lipetsk region// Vestnik of STOU. Philology, 2007. Is. 4 (10). P. 22–49.
- Mosur, O. S. Josyphinska and Franciscanska metrics as a source of microtoponymic studies// Research on lexicology and grammar of Ukrainian language: collection of scientific works, 2014. Is.15. P. 58–66.
- Mosur, O. Transonimisation as a way of creation of microtoponymy of the end of XVIII – the beginning of XIX c. (on the material of onyms of Sambirskyu cyrkul)// Visnyk of Lviv University. Series Philology, 2017. II, Is. 64. P. 177–184.
- Poliarush, T. I. Variants in toponymy of Sumshchyna// Abstracts of the IV Republican Onomastic Conference, 1969. P. 78–80.
- Sokil-Klepar, N. Variability of Carpathian microtoponyms// Proceedings of TNPU. Series Philology, 2017. Is. 1 (27). P. 291–294.
- Taranenko, O. O. Variants// Ukrainian language. Encyclopedia, 2004. P. 62–63.

Умовні скорочення

Джерела: ЙМ – Йосифінська (1785–1788) метрика, фонд № 19; ФМ – Францисканська (1819–1820) метрика, фонд № 20.

Об'єкти: в. – верх, г. – гора, гр. – ґрунт, зар. – зарості, л. – ліс, лук. – лука, н. – нива, п. – поле, пуст. – пустка.

Населені пункти Самбірського циркулу: ГаїВиж – Гаї Вижні, Годв – Годвишня, ГорШл – Городище Шляхетське, Жд – Жданна, Завадк – Завадка, Залок – Залокоть, Зарайс – Зарайсько, Кавськ – Кавсько, КонКор – Конюшки Королівські, Лавр – Лаврів, Летн і МонЛетн – Летня і Монастир Летнянський, ЛужДол – Лужок Долішній, ЛяшкМур – Ляшки Муровані, Майн – Майнич, Макс – Максимовичі, Медин – Мединичі, Мита – Мита, Михн – Михновець, Мокр – Мокряни, Молд – Молдавсько, НанчВел – Нанчівка Велика, Нед – Недільна, Ольш – Ольшаник, Опак – Опака, Опар – Опарі, Ор – Орове, ПосФельшт – Посада Фельштинська, Прус – Пруси, Рад – Радич, Радел – Раделич, Рак – Ракова, Рип – Рип'яна, Ріпч – Ріпчичі, Рос – Росохач, Сливн – Сливниця, Смер – Смеречка, Снят – Снятинка, Сокол – Соколики, Солон – Солонсько, Стор – Сторонна, Стрілки – Стрілки, СтСел – Старе Село, Сусід – Сусідовичі, Сукул – Сукулів, СухПот – Сухий Потік, СушРик – Сушиця Рикова, Сянк – Сянки, Татарин – Татаринів, Терл – Терло, Терш – Тершів, Топ – Топільниця, Труск – Трускавець, Тур'є – Тур'є, ТурНиж – Турочки Нижні, Хлпл – Хлиплі.

Variants of microtoponyms of Sambirskyu cyrkul in the end of XVIII – the beginning of XIX cc.

O. S. Mosur

Abstract. It is analyzed phonetic, word-formational, lexical, morphological and syntactic variants of historical microtoponyms of Sambirskyu cyrkul in the end of XVIII – the beginning of XIX cc., fixed in Josyphinska (1785–1788) and Franciscanska (1819–1820) metrics. There are two groups of factors of denotative variation of nomination: extra lingual and lingual. It is found out that tendency of parallel nomination is the opposite process to the phenomenon of transmicrotoponimisation. It causes renewal and enrichment of the microtoponymic system.

Keywords: *microtoponym, variant, Josyphinska (1785–1788) metric, Franciscanska (1819–1820) metric, Sambirskyu cyrkul.*

Дериваційна база фразеологічних одиниць (на прикладі фразеологічних одиниць, які належать до концепту ПРОСТІР у німецькій мові)

Т. В. Наумович

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: naumovich_tv@i.ua

Paper received 17.08.18; Accepted for publication 22.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-12>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню дериваційної бази фразеологічних одиниць, які належать до концепту ПРОСТІР у німецькій мові. Розкрито особливості дериваційної бази фразеологічних одиниць у німецькій мові з огляду на взаємозалежність лексичної та фразеологічної системи мови. Охарактеризовано дериваційну базу (компонентний склад) фразеологічних одиниць з огляду на семантичну значущість компонентного складу трьох типів: заперечного, непрямого та прямого.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, дериваційна база, семантична значущість компонентів-складників, заперечний, непрямий та прямий тип семантичної значущості, цілісне значення фразеологічної одиниці, нарізнооформленість.

Вступ. На думку багатьох дослідників, розуміння процесів фразеотворення, тобто виникнення фразеологічних одиниць (далі - ФО) у процесі вторинної номінації та введення її в обіг у мові пов'язано з дериваційною, мотиваційною базою ФО та їх співвідношенням [2, 3, 7]. Введення цих термінів є не випадковим, адже співвідношення дериваційної бази як мовного матеріалу, в якому втілюється певне значення, мотиваційної бази як переосмисленого образу, який лежить в основі ФО, є ключем до розуміння як власне мовних, так і екстралінгвальних чинників виникнення того чи іншого фразеологізму, механізмів, які лежать в основі його номінації.

Короткий огляд публікацій. Розробка вчення про дериваційну (матеріальну) базу ФО час від часу ставала предметом досліджень мовознавців у різних мовах. Чотири типи лексем в якості дериваційної бази ФО, виокремлених за характером їх значення, розглядав Кунін О. В. : реальні слова, потенційні слова, "колишні слова" та псевдолексеми [7, с. 71-72]. Враховуючи той факт, що засновник однієї з найвідоміших шкіл фразеології проф. Кунін О. В., створював класифікацію типів дериваційних баз на матеріалі англійської мови, подальші розвідки у галузі фразеології ставили собі за мету розширити цю класифікацію, зробити її максимально прийнятною для інших мов. Так, дослідник у галузі фразеології української мови М. Яким окреслює, приміром, сім типів дериваційних баз ФО: "окремі слова; прийменниково-іменникові конструкції та інші сполучення слів, що містять у своєму складі повнозначне та службове слово; вільні синтаксичні словосполучення і речення; паремійні одиниці; казки, анекдоти, небилиці; інші фразеологізми; чужомовні фразеологічні засвоєння" [11, с. 142-143]. На думку Гвоздарева, існує п'ять типів дериваційних баз ФО у російській мові: окремі слова, змінні словосполучення, стійкі словосполучення нефразеологічного характеру, які вживаються в мовленні, ФО, іншомовний матеріал (фразеологічні одиниці інших мов) [3].

Метою розвідки є вивчення та систематизація дериваційної бази, семантичної значущості компонентів ФО, які вербалізують концепт ПРОСТІР у німецькій мові.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом дослідження послужили фразеологічні одиниці, виокремлені в результаті суцільної вибірки з різноманітних лексикографічних джерел (тлумачних, етимологічних, фразеологічних словників, словників електронного формату (DWDS, Redensarten-Index, Wörterbuch Wortbedeutung.info). З метою отримання чітко структурованих результатів та ґрунтовних висновків, усі зібрані ФО було умовно поділено на три ключові групи, які, на нашу думку, відповідають структурі концепту ПРОСТІР у німецькій мові: розміщення, переміщення та вимірювання простору. Основним методом дослідження є *метод фразеологічного аналізу*, який "припускає виділення суттєвих ознак плану змісту та плану вираження, що дозволяє перейти від змисланості до форми і визначає межі між різними класами фразеологізмів" [7, с. 34]. Основними процедурами цього методу є: метод фразеологічної ідентифікації, прийом установлення остаточного значення ФО, аналіз внутрішніх відношень між компонентами ФО. На всіх етапах розвідки залучено методи аналізу та синтезу.

Виклад основного матеріалу. В. М. Телія зазначала, що цілісне значення ідіоми не дорівнює окремим значенням її складників, що є наслідком зміни значень елементів у складі цілого [9]. За спостереженням інших дослідників, "реалізація систем значень полісемантичних лексем у внутрішньофразеологічному контексті є вибірковою: одні лексико-семантичні варіанти знаходять для себе фразеотвірне використання, а інші ні" [цит. за 5, с. 133]. Фразеологічні одиниці є вторинними по відношенню до лексичних одиниць [5, с. 132], які "беруть участь у фразеотворенні, виступаючи у формі своїх системних (кодіфікованих) семантичних варіантів" [5, с. 133]. Окремі семантики лексичних одиниць беруть участь у творенні загального значення ФО, піддаючись однак трансформації та переосмисленню.

Крім того, лексична та фразеологічна системи мови, всупереч численним розбіжностям між ними, перебувають у тісному взаємозв'язку. Зміни у лексичному складі мови можуть стати причинами змін у фразеологічному фонді мови. Власне, дослідження ФО як одиниць особливого статусу почалося з їх виокремлення та диференціювання з

лексичного складу мови, саме тому довгий час фразеологія як галузь лінгвістичного знання використовувала методи лексикології для дослідження ФО. Такий дисциплінарний та системний зв'язок можна пояснити тим, що слова є будівельним матеріалом ФО, і навпаки: часто слова утворюються на основі або шляхом переосмислення ФО. Подальший розвиток цієї проблематики знаходимо у працях української дослідниці С. Н. Денисенко, праця якої присвячена вивченню процесів фразеологічної деривації, умов, за яких цей процес можливий, тобто утворенню фразеологічних одиниць на основі фразеологізмів, які вже існують у мові [4]. У рамках нашого дослідження постає однак питання, які слова є мовним матеріалом, на основі якого утворюються ФО, віднесені до вербалізаторів концепту ПРОСТІР у німецькій мові.

На нашу думку, для аналізу дериваційної бази фразеологічних одиниць слід ввести поняття "семантична значущість компонентів", яку можна умовно поділити на три типи: заперечна (імплицитна), непряма (напівімплицитна), пряма (автономна) [6; 8; 10]. Заперечна (імплицитна) значущість компонентів можлива за умови відсутності спільних семантичних елементів у загальному значенні всієї ФО та її компонентів. Як правило, такі ФО є нерозкладними (монолітними), спостерігається абсолютна незалежність, нетотожність окремих компонентів ФО та сукупного значення цієї ФО взагалі. У ФО з непрямою значущістю компонентів присутній зв'язок у формі співвідношення між значенням компонента та узагальненим значенням ФО, до складу якої цей компонент входить. Це співвідношення або напівімплицитність може бути зумовлене наявністю спільних сем у значенні компонента ФО як елемента лексичної системи, які входить і до семантики ФО в цілому. Тобто значення окремого компонента може імплицитно або опосередковано вказувати на сукупний зміст всього фразеологізму. Пряма значущість компонентів притаманна для ФО, компоненти якої не зазнали повного переосмислення у складі цієї ФО, що характеризує її нарізнооформленість.

Табл. 1. Семантична значущість компонентів ФО на позначення розміщення у просторі

заперечна	непряма	пряма
<i>ein heißer Stuhl</i>	<i>wie die Heringe stehen</i>	<i>wie angewurzelt stehen bleiben</i>
<i>ein teures Pflaster</i>	<i>Kopf an Kopf stehen</i>	
<i>eine spanische Wand</i>	<i>vis-a-vis / vis-à-vis stehen / sitzen</i>	
<i>verbrannte Erde</i>	<i>mit jemandem Tür an Tür wohnen</i>	
<i>ein Garten Eden</i>	<i>keinen Fuß vor die Tür / das Haus setzen</i>	
<i>(fest) im Sattel sitzen</i>		
<i>auf der Stelle treten</i>		

Як бачимо з таблиці 1, для частини ФО на позначення розміщення у просторі (окрім зазначених вище ФО на позначення перебування у в'язниці) характерна заперечна значущість компонентів (7 ФО). Приблизно стільки ж ФО (6) мають непряму значущість компонентів. І лише у фразеологізмі *wie angewurzelt stehen bleiben* кожен компонент зберігає свою лексичне значення, тобто сума значень компонентів тотожна загальному значенню ФО, що свідчить про пряму значущість ФО.

Аналізуючи ФО з узагальненим значенням розміщення у просторі, а саме у в'язниці, *Knast schieben, bei Wasser und Brot sitzen, hinter Schloss und Riegel sitzen / sein, hinter Gittern sitzen, hinter schwedischen Gardinen sitzen, Tüten drehen / kleben, aus dem Blechnapf fressen, im Loch sitzen, gesiebte Luft atmen, auf Nummer Sicher sein / sitzen, Urlaub auf Staatskosten machen* [15], можна простежити, що лише для ФО *Knast schieben* характерним є непряма значущість компонентів, оскільки слово *Knast* має два значення: покарання та в'язниця [13]. Згідно з етимологічними даними, слово *Knast* з мови бандитів (Gauensprache) перейшло у розмовну сферу вживання. І хоча *Gefängnis* та *Knast* належать до різних сфер вживання (*Gefängnis* - більш нейтральне, *Knast* - розмовне), все ж спостерігається співвіднесеність значення компонента *Knast* та всього значення ФО *Knast schieben*. Іншими словами, на значенні компонента *Knast* базується значення ФО *Knast schieben*, тому для цього фразеологізму притаманна непряма значущість компонентів.

У інших ФО відсутні спільні семантичні елементи в словниковому значенні окремих компонентів та в цілісному загальному значенні ФО. Приміром, у сукупному значенні ФО *gesiebte Luft atmen* відсутні диференційовані семи лексем *Luft* та *atmen*. Таке саме явище спостерігаємо у інших ФО цієї групи: до загального значення ФО *Tüten drehen / kleben* не входять лексеми *Tüten* та *drehen* (або *kleben*). Узагальнене значення схожих за граматичною структурою ФО *hinter Schloss und Riegel sitzen / sein, hinter Gittern sitzen, hinter schwedischen Gardinen sitzen 'im Gefängnis sein'* також не містить спільних сем з компонентами *Schloss, Riegel, Gittern, schwedisch, Gardinen, sitzen*. Отже, для ФО *bei Wasser und Brot sitzen, hinter Schloss und Riegel sitzen / sein, hinter Gittern sitzen, hinter schwedischen Gardinen sitzen, Tüten drehen / kleben, aus dem Blechnapf fressen, im Loch sitzen, gesiebte Luft atmen, auf Nummer Sicher sein / sitzen, Urlaub auf Staatskosten machen* характерна заперечна (імплицитна) значущість компонентів.

Для зручності представимо групу ФО з узагальненим значенням "переміщення у просторі" у структурі концепту ПРОСТІР у вигляді таблиці.

Абсолютному переосмисленню піддається компонентний склад ФО на позначення переміщення у потойбічний простір: *den Holzpyjama anziehen, den Löffel abgeben, das Zeitliche segnen, ins Gras beißen, die Radieschen von unten betrachten, die Gänseblümchen von unten wachsen sehen, in die ewigen Jagdgründe eingehen, ein Zimmer im Würmerhotel mieten, über den*

Jordan gehen, in die Grube fallen, dem Schöpfer gegenüberreten, den Schöpfer treffen, den letzten Schnaufer machen, den Geist aufgeben, um die Ecke gehen, den Jordan runter gehen, dran glauben müssen, die Augen für immer schließen, das letzte Stündlein hat

geschlagen, über den Deister gehen, das Besteck in die Schublade legen, die Grätsche machen, in Abrahams Schoß sein [14; 15]. Характерною для цих ФО є заперечна (імпліцитна) значущість семантичних компонентів.

Табл. 2. Семантична значущість компонентів ФО на позначення переміщення у просторі

заперечна	непряма	пряма
Ab nach Kassel!	im Gänsemarsch gehen / laufen	auf und ab gehen/ hin und her gehen
den Gang nach Canossa / Kanossa antreten (müssen) / einen Kanossagang / Canossagang tun	wie ein vergiftter Affe rennen	mit Siebenmeilenschritten herankommen
Spießbruten laufen müssen / einen Spießbrutenlauf absolvieren	wie eine gesengte / besengte Sau rennen, laufen	
das Hasenpanier ergreifen	wie die Hasen laufen	
im Sturmschritt gehen	wie eine gestochene Sau rennen / laufen / fahren (umg.)	
immer auf Trab sein	davonlaufen wie die Sau vom Trog	
immer auf Achse sein	angefegt kommen	
Schlangenlinien fahren	wie die Feuerwehr fahren	
angelatscht kommen	Schritt fahren	
auf Schusters Rappen reiten	wie die Hasen laufen	
Fersengeld geben		
sich aus dem Staub machen		
sich auf die Socken machen		
einen langen Schuh machen		
eine / die Fliege machen		
einen / den Abgang machen / den / einen Fisch machen		
sich auf- und davonmachen		
über alle Berge sein		

Це пов'язано з тим, що перехід у потойбічний простір (смерть) належить до однієї з табуїзованих тем у суспільстві. Тому в мові присутня тенденція певною мірою евфемізувати, імпліцитно виразити засобами мови таку складну та неоднозначну для потрактування проблему буття [12]. Оскільки "семантичний об'єм фразеологічного значення набагато ширший від лексичного значення відповідного слова-синоніма" [1], можна говорити про "додатковий зміст фраземи" [1, там же]. Тому ФО цієї групи акцентують увагу на негативному ставленні до покійного: *den Löffel abgeben, ins Gras beißen, den letzten Schnaufer machen, den Geist aufgeben*; у деяких ФО *über den Jordan gehen, den Jordan runter gehen, über den Deister gehen, in Abrahams Schoß sein, dem Schöpfer gegenüberreten, den Schöpfer treffen* простежується тісний зв'язок з релігійними уявленнями, згідно з якими смерть лише знаменує собою перехід у площину іншого життя та ймовірну зустріч з деміургом (тобто Богом). Акцентуація на стані, у якому перебуває небіжчик, характерна для ФО *die Radieschen von unten betrachten, die Gänseblümchen von unten wachsen sehen, ein Zimmer im Würmerhotel mieten, die Augen für immer schließen, das Besteck in die Schublade legen*.

Не співпадає значення ФО зі значенням окремих їх компонентів і у групі ФО "вимірювання простору":

wo sich Fuchs und Hase gute / Gute Nacht sagen, nur ein Katzensprung entfernt sein (umg.), am Arsch der Welt sein / am Ende der Welt sein, weit (weg) vom Schuss, eine ganz schöne Ecke (weg) sein, etwas vor der Nase haben, (direkt) vor jemandes Nase, an allen Ecken und Enden, bei der Hand sein, Pi mal Daumen, über den Daumen gepeilt / geschätzt, nach Adam Riese. Всім ФО у цій групі, що входять до складу концепту ПРОСТІР у німецькій мові, типова заперечна (імпліцитна) значущість семантичних компонентів.

Висновки. Отже, для ФО у структурі концепту ПРОСТІР у німецькій мові характерна семантична значущість компонентного складу трьох типів: заперечна, непряма та пряма. У кількісному відношенні переважають ФО з заперечною (імпліцитною) значимістю компонентів. Їх частка сягає 79 % питомої кількості всіх ФО у структурі концепту ПРОСТІР у німецькій мові. Дещо для меншої кількості ФО характерна непряма значущість компонентів - 18 %. Найменший відсоток складають ФО з прямою значимістю - 3. Матеріальною базою ФО, які вербалізують концепт ПРОСТІР, є виключно компоненти-складники німецької мови. Виняток становить фразеологізм *vis-a-vis / vis-à-vis stehen / sitzen*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоноженко В. М. Про особливості фразеологічного значення / В. М. Білоноженко // Культура слова. – К. : Наукова думка, 1981. – Вип. 21. – С. 55–66.
2. Гавриш В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові (походження та вживання) / Володимир Іванович Гавриш. – К.: Видавництво «Радянська школа», 1971. – 247 с.
3. Гвоздарев Ю. А. Основы русского фразеобразования / Юрий Анатольевич Гвоздарев. – Монография. 2-е изд.,

- испр. и доп. / Отв. ред. проф. Л.Б. Савенкова. Ростов-на-Дону : НМЦ «Логос», 2010. – 246 с.
4. Денисенко С. Н. Фразеобразование в немецком языке : (Фразеологическая деривация как системный фактор фразеобразования) / Софья Никифоровна Денисенко. – Львов : Вища шк., Львов. ун-т, 1988. – 195 с.
 5. Єрмоленко С. С. Про взаємовідношення лексичної та фразеологічної семантики / С. С. Єрмоленко // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К.: Інститут української мови НАН України, 2011. – С. 132-137.
 6. Митина Т. В. Семантическая значимость компонентов фразеологических единиц современного немецкого языка : автореф. дис. доктора филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Т. В. Митина. – М., 1980. – 26 с.
 7. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / А. В. Кунин. – М.: Высшая школа, 1986. – 336 с.
 8. Лапініна О. Л. Національно-культурні особливості фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом у сучасній німецькій мові / О. Л. Лапініна // Наукові записки. Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 34. – С. 118–120.
 9. Телия В. Н. Фразеологизм / Вероника Николаевна Телия // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 559.
 10. Фірсова Ю. А. Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові : лінгвокультурологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Фірсова Юлія Анатоліївна. – К., 2002. – 194 с.
 11. Яким М. Деривація прикметникових фразеологізмів бойківських говірок / Мирон Яким // Вісник Львівського у-ту. – 2004. – Вип. 34. Ч. II. – С. 142–146.
 12. Piirainen, Elisabeth: Er zahlt keine Steuern mehr. Phraseologismen für ‚sterben‘ in den deutschen Umgangssprachen. In: Piirainen, Elisabeth/Ilpo Tapani Piirainen (Hgg.): Phraseologie in Raum und Zeit. Akten der 10. Tagung des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie/Parömiologie (Münster 2001). Baltmannsweiler 2002c, S. 213-238.
 13. Das digitale Wörterbuch der deutschen Sprache [Electronic resource] : [Web-Site] – Electronic data. – Berlin : Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2012 – 2015. – Mode of access : <http://www.dwds.de> (viewed on December 14, 2015). – Title from the screen.
 14. Redensarten-Index [Electronic resource] : [Web-Site] – Electronic data. – Gießen : Peter Udem Internet-Dienstleistungen, 2015. – Mode of access : <http://www.redensarten-index.de/> (viewed on December 14, 2015). – Title from the screen.
 15. Wörterbuch Wortbedeutung.info. [Electronic resource]. – Electronic data. – Dubai, 2018. – Mode of access : <https://www.wortbedeutung.info/> (viewed on May 28, 2018). – Title from the screen.

REFERENCES

1. Bilonozhenko V. M. On the peculiarities of phraseological meaning / V. M. Bilonozhenko // Culture of the word. - K.: Naukova dumka, 1981. - No. 21. - P. 55-66.
2. Havrys V. I. Fixed word combinations in the modern German language (origin and use) / Volodymyr Ivanovych Havrys. - K.: Radianska shkola, 1971. - 247 p.
3. Gvozdzarev Yu. A. Basics of Russian phrasal formation / Yuriy Anatolevich Gvozdzarev. - Monograph, 2nd ed., corrected and added / by edit. Doctor of Philology, Professor L. B. Savenkov. - Rostov-on-Don: Logos, 2010. - 246 p.
4. Denisenko S. N. Phrase formation in German: (Phrasal derivation as system aspect of phrase formation) / Sofya Nikiforovna Denisenko. - Lvov: Vishcha shk., Lvov. un-t, 1988. - 195 p.
5. Yermolenko S. S. On the relationship between lexical and phraseological semantics / S. S. Yermolenko // Ukrainian lexicography in the general Slavic context: theory, practice, typology. To Larysa Hryhorivna Skrypnyk. - K.: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2011. - P. 132-137.
6. Mitina T. V. The semantic significance of components of phraseological units in the modern German language: author's abstract. dis doctor philol. sciences: 10.02.04 "Germanic languages" / T. V. Mitina. – М., 1980. – 26 p.
7. Kunin A. V. Course of phraseology of the modern English language: / A. V. Kunin. - M.: Vysshaya shkola, 1986. - 336 p.
8. Lapinina O. L. National-cultural features of phraseological units with a gastronomic component in the modern German language / O. L. Lapinina // Scientific notes.: a collection of scientific works. - Ostroh: Publishing House of the National University of Ostroh Academy, 2013. - No. 34. - P. 118-120.
9. Teliya V. N. Phraseologism / Veronika Nikolaevna Teliya // Linguistic Encyclopedic Dictionary. - M.: Sov. Encyclopedia, 1990. - P. 559.
10. Firsova Yu. A. Phraseological units with toponymic component in German: linguocultural aspect: diss. ... candidate filol sciences: 10.02.04 / Firsova Yuliya Anatolevna. - K., 2002. – 194 p.
11. Yakym M. Derivation of adjective phraseologisms of Boyko dialects / Myron Yakym // Visnyk of Lviv University. - 2004. - No. 34. Vol. II. - P. 142-146.

The derivational base of the phraseological units (on example of the phraseological units which belong to the concept SPACE in the German language)

T. V. Naumovych

Abstract. The article is devoted to the research of the derivational base of the phraseological units that belong to the concept SPACE in the German language. The peculiarities of the derivational base of phraseological units in the German language are revealed due to the interconnection between lexical and phraseological system of the language. The derivational base (component structure) of the phraseological units is characterized due to the semantic significance of the component structure of three types: negative, indirect and direct.

Keywords: *phraseological unit, derivational base, semantic significance of components, negative, indirect and direct type of semantic significance, integral meaning of phraseological unit, variability.*

Мотив саморуйнування в поезії французького та російського символізму

А. Д. Онопрієнко

Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: anastasiia.onoprienko@gmail.com

Paper received 14.07.18; Accepted for publication 22.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-13>

Анотація. На матеріалі поезії французького та російського символізму (Ш. Бодлер, А. Рембо, В. Брюсов, Ф. Сологуб) досліджується інваріант та варіативні форми мотиву саморуйнування. Розглядаються семантика, образність, типологічні збіги та відмінності художньої реалізації мотиву саморуйнування у мотивно-образного комплексу «ennui de vivre».

Ключові слова: *ennui de vivre, мотив саморуйнування, символізм, декаданс, інваріант.*

У поезії символізму мотив саморуйнування є структурною складовою мотивно-образного комплексу «ennui de vivre». Аналіз поетичного доробку французьких та російських поетів свідчить, що він займає одне з цільних місць у складі мотивної структури, що дозволяє розглядати його як інваріант.

Саморуйнування як інваріантний мотив поезії символізму неодноразово відзначався в літературознавстві. В монографії А. Ханзен-Леве «Російський символізм» хоча саморуйнування і не виділяється як окремий мотив, але його елементи простежуються в складі значущих концептів. Так, мотив саморуйнування згадується в розділах, присвячених мотивам «безвиході», «падиння», «божевілля», «хвороби», а також в розділах про «діаволічний урбанізм» і «Танатос і Ерос» [10]. У дослідженні Ж. Батая «Література і зло» мотив саморуйнування як вираження авторської свідомості на перехресті літературознавчого та філософського підходів. Інваріантний мотив саморуйнування досліджується в контексті ідеостилу окремих поетів-символістів. Так, М. Дікман, Н. Балашов виокремлювали мотив саморуйнування переважно у соціальному контексті творчості письменників, в дослідженнях (Г. Косіков, Л. Колобаєва) мотив саморуйнування розглядається як проявлення авторського світогляду. Мотив саморуйнування в поезії символізму переважно вивчається у контексті загальної мотивної структури і не був спеціальним предметом літературознавчого дослідження.

Мета статті – дослідити у компаративному аспекті семантику та поетику варіативних форм вираження інваріантного мотиву саморуйнування в мотивно-образному комплексі «ennui de vivre» («нудьги/туги життя»). Аналіз поетичних текстів дозволяє виокремити варіативні форми соціального самоусунення (Ш. Бодлер), танатологічний варіант мотиву саморуйнування (прагнення до смерті Ф. Сологуба і мотив самогубства у В. Брюсова), мотив загибелі творчого начала (А. Рембо).

Інваріантний мотив саморуйнування до загального контексту декадентського художнього світосприйняття вперше ввів Ш. Бодлер. Процес саморуйнування в його поезії стає невід'ємною частиною мотиву «ennui de vivre» («нудьги / туги життя»). Біографи поета (А. Труайя, Ж.-Б. Баронян) стверджують, що все його життя було процесом повільного саморуйнування, що і відбилося в поетичних творах. Цей факт дозволяє розглядати лірику письменника як створення авторського міфу про себе. Акценти на явищах розкладан-

ня, тління в його творчості стають ваговою складовою образно-мотивного комплексу: «Спеша на пиршество, жужжащей тучей мухи / Над мерзкою грудю вились, / И черви ползали и копошились в брюхе, / Как черная густая слизь» [1, с. 51].

У російському перекладі акцентовано емоційно забарвлена лексика: «мерзкая грудя», «жужжащая туча». Задля порівняння звернемося до оригіналу: «Les mouches bourdonnaient sur ce ventre putride, / D'où sortaient de noirs bataillons / De larves, qui coulaient comme un épais liquide / Le long de ces vivants haillons» [11]. Тут емоційно забарвленої лексики менше, ніж у перекладі. Не «жужжащая туча», а «черные батальоны» («noirs bataillons») мух стають символом всепоглинаючого розкладання, тління, гниття мертвого тіла. У такий спосіб акцентовано мотив невблаганного фатума, який так чи інакше наздожене кожного.

Думка про невідворотність фізичного руйнування не є основною в творчості Ш. Бодлера. У вірші «Жага небуття» («Le goût du néant») автор розглядає процес саморуйнування як втечу від дійсності, що пов'язує розглянутий мотив з інваріантним мотивом ескапізму: «Et le Temps m'engloutit minute par minute, / Comme la neige immense un corps pris de roideur; / Je contemple d'en haut le globe en sa rondeur / Et je n'y cherche plus l'abri d'une cahute. / Avalanche, veux-tu m'emporter dans ta chute?» [11].

«Et je n'y cherche plus l'abri» – «Я не шукаю більше притулку» – вигукує ліричний герой. У перекладі В. Шора цей образ втрачається і остання строфа звучить так: «Тону во времени, его секунд крупю / Засыпан, заметен, как снегом хладный труп, / И безразлично мне, земля есть шар или куб, / И все равно, какой идти теперь тропюю... / Лавина, унеси меня скорей с собою!» [1, с. 51]. Очевидно, що перекладач зумів передати враження відчаю, байдужості до навколишнього життя, тієї самої домінанти «ennui», яка пронизує всю творчість Ш. Бодлера і ріднить його лірику з поезією декадансу. Але семантично ближчим є переклад Елліса: «Я в бездну Времени спускаюсь ежечасно; / В своей округлости весь мир мне виден ясно, / Но я не в нем ишу приют последний свой! / Обвал, рази меня и увлеку с собой!» [2]. Тут зберігається образ недоступного в дійсності духовного притулку, і ліричний герой, не зумівши його знайти в реальності, намагається наблизитися до «притулку» в світі іншому. Він мріє про Вічність, яку здатна подарувати йому тільки смерть – вона і притягує, і лякає своєю невідомістю.

Пошук порятунку обертається саморуйнацією, свідою або неусвідомленою жагою смерті: «Я оплеуха – и щека, / Я рана – и удар булатом, / Рука, раздробленная катом, / И я же – катова рука! // Мне к людям больше не вернуться, / Я — сердца своего вампир, / Глядящий с хохотом на мир / И сам бессильный улыбнуться» [1, с. 133]. Цей вірш («L'héautontimoréanos») найбільш яскраво утілює мотив саморуйнування. Оксюморонний образ ліричного героя, що поєднує в собі полярні крайності, розглядається як альтер-его самого автора [5]. Звернемося до оригіналу: «Je suis la plaie et le couteau! / Je suis le soufflet et la joue! / Je suis les membres et la roue, / Et la victime et le bourreau! // Je suis de mon cœur le vampire, / – Un de ces grands abandonnés / Au rire éternel condamnés, / Et qui ne peuvent plus sourire!» [11]. Персонаж не просто «с хохотом глядит на мир», він один з «condamnés» – «засуджених» на вічний сміх. Множина вказує на глобальність явища. Саморуйнування набуває масового характеру, що надає образу ліричного героя двоплановості: він розглядається як індивідуальність, так і представник суспільства. Його можна назвати «сином хворого покоління», подібно до ліричного героя І. Анненського. Однак на відміну від лірики Ш. Бодлера та інших письменників-символістів, мотив саморуйнування не є домінуючим для І. Анненського.

Як і в поезії Ш. Бодлера, інваріантний мотив саморуйнування спостерігається в творчості А. Рембо, зокрема в поетичній сповіді «Сезон у Пеклі»: «Ah çà! l'horloge de la vie s'est arrêtée tout à l'heure. Je ne suis plus au monde. – La théologie est sérieuse, l'enfer est certainement en bas – et le ciel en haut. – Extase, cauchemar, sommeil dans un nid de flammes ... Je vais dévoiler tous les mystères: mystères religieux ou naturels, mort, naissance, avenir, passé, cosmogonie, néant. Je suis maître en fantasmagories» («Ах, вот оно что! Часы жизни только что остановились. Я уже вне мира. – Теология – штука серьезная, преисподняя и впрямь находится в самом низу, а небо – вверху. – Исступление, кошмар, сон в огненном гнездышке ... Сейчас я раскрою все тайны: тайны природы и религии, тайны смерти и рождения, будущего и прошлого, тайны сотворения мира и небытия. Я ведь мастак по части фантазмагорий») [6, с. 310 – 311]. В оригіналі іронічне позначення «maître», перекладене словом «мастак», має також значення «учитель». У цьому випадку проводиться чітка паралель між ліричним героєм і автором. А. Рембо іронізує над усіма своїми колишніми прагненнями і експериментами. Поезію він називає «словесами в маренні».

Головний об'єкт його іронії – ідея пошуку одкровення у власній душі. Тепер А. Рембо називає це егоцентризмом, гординою: «Depuis longtemps je me vantais de posséder tous les paysages possibles, et trouvais dérisoires les célébrités de la peinture et de la poésie moderne» («Я издавна похвалялся, что в самом себе ношу любые пейзажи, и смехотворными мне казались знаменитые творения живописи и поэзии») [6, с. 320 – 321]. На відміну від творчості Ш. Бодлера, тут мова йде не тільки про самознищення особистості, а й про самознищення творця, поета.

Поет для А. Рембо – «не тільки мудрець, але і хворий, не тільки пророк, але і безумець, злочинець» [9]. В «Сезоні у Пеклі» формулювання А. Рембо позбавлені амбівалентності: яснобачення – це одержимість, мана, ходіння по муках, що обертаються на самознищення, духовне падіння, втрату душі, деградацію духовну та фізичну. Відмовляючись від розпливчастого терміна «невідоме», А. Рембо визначає метафоричне джерело власних містичних видінь та екстазу за допомогою образу Сатани: «Ah! j'en ai trop pris: – Mais, cher Satan, je vous en conjure, une prunelle moins irritée! et en attendant les quelques petites lâchetés en retard, vous qui aimez dans l'écrivain l'absence des facultés descriptives ou instructives, je vous détache ces quelques hideux feuillets de mon carnet de damné» («Да, много же я взял на себя! Но не раздражайтесь так, любезный Сатана, умоляю Вас!.. позвольте поднести вам эти мерзкие листки из записной книжки проклятого — вам, кому по душе писатели, начисто лишены писательских способностей») [6, с. 294 – 295].

У цьому висловлюванні сформульований вирок собі як поетові. Для А. Рембо невдача у створенні нової мови мистецтва, що змінить світ – свідоцтво творчої безпорадності, сама спроба досягнення творчого прозріння – підказана йому Сатаною, а творча частина власного «я» обертається на прокляття. У результаті, за визначенням А. Рембо, практика яснобачення звелася до двох різновидів, так само непереконалих. Це або сконструйований текст, що при всій асоціативності, емоційності, еліптичності реконструюється в своїй споконвічній цілісності текст, в якому логічність і раціональність змістовних структур замасковані під спонтанне письмо: «Puis j'expliquai mes sophismes magiques avec l'hallucination des mots!» («А потом разъяснял волшебные свои софизмы при помощи словесных наваждений») [6, с. 324 – 325]. Або це беззмістовне марення, що не має естетичної цінності, не підлягає дешифруванню, незрозуміле для оточуючих і до того ж швидко перетворюється на повторення одних і тих самих поетичних прийомів: «Moi, je ne puis pas plus m'expliquer que le mendiant avec ses continuels Pater et Ave Maria. Je ne sais plus parler!» («Сам-то я ведь не смогу объясниться: стал чем-то вроде нищего, что знает только свои Pater и Ave Maria. Я разучился говорить») [6, с. 340 – 341]. Таким чином, мотив самознищення А. Рембо тісно пов'язаний з глибокою творчою кризою, вийти з якої поетові так і не вдалося.

Цей мотив з'являється у ліриці А. Рембо ще до написання «Сезону в Пеклі»: «Le loup criait sous les feuilles / En crachant les belles plumes / De son repas de volailles / Comme lui je me consume» («Как волк хрипит под кустом, / Добычи пестрые перья / Отрыгивая с трудом, – / Так сам себя жру теперь я») [6, с. 222 – 223]. У наведеному фрагменті знову з'являються відсилання до вже згаданого мотиву руйнування свого творчого начала. Птах – символ творчості, яка піддається метафоричному «з'їденню», отже, творча особистість знищує себе зсередини. Виникає паралель з ліричним героєм Ш. Бодлера, «який катує сам себе» (вірш «Гетонтиморуменос», назва якого використана як екзотизм). Свідоме самознищення ліричного героя А. Рембо у прагненні за будь яку ціну досягти ясноба-

чення призводить до спустошення, відчаю та врешті-решт завершується метафоричним творчим самогубством – варіативна форма мотиву саморуйнування, що відсутня у Ш. Бодлера, який натомість розглядав творчість як можливий шлях порятунку.

В поезії російського символізму мотиви ескапізму, притаманні Ш. Бодлеру та знищення в собі творчого начала у А. Рембо, синтезуються з танатологічними, створюючи нові семантичні структури у мотивно-образному комплексі «*enqui de vivre*» («нудьги/туги життя»). На відміну від французьких символістів мотив смерті, пов'язаний з інваріантним мотивом ескапізму, у російських символістів домінує, а його варіативною формою стає тема самогубства, яка відкрито не декларувалася ні у Ш. Бодлера, ні у А. Рембо. Зокрема, у вірші В. Брюсова «Демон самогубства» відбувається персоніфікація цього мотиву в образі звабливого юнака: «Своей улыбкой, странно-длительной, / Глубокой тенью черных глаз / Он часто, юноша пленительный, / Обворожает, скорбных, нас» [3, с. 16].

«Демон самогубства», подібно до «чорної людини» Ссеніна, постійно супроводжує особистість, спокушає її своєю привабливістю і має намір відвести охопленого горем або змученого нещасливим коханням «підопічного» з собою, в потойбічний світ, «как врач искусный в нашей комнате, / Нам подает в стакане яд» [3, с. 16]. Порівняння з лікарем типологічно сходиться з концепцією Ф. Сологуба про «смерть-рятівницю», яка лікує душевні рани, нанесені людськими пристрастями і самим буттям: «Он верный друг, он — принца датского / Твердит бессмертный монолог, / С упорностью участья братского, / Спокойно-нежен, тих и строг» [3, с.17]. Він називає речі своїми іменами, слова його «диявольськи-логічні» змушують ліричного героя стати на шлях саморуйнування. Демон зовсім поруч, він «шепчет фатальные доводы» про неминучість зробити саме цей вибір, і «в руку всовывает нож». В. Брюсов у художній формі демонструє внутрішній стан особистості, яка нав'язливо думає про самогубство: в кафе, будинку, на мосту, в лісі «шесть тонких гильз с бездымным порохом кладет он молча в барабан». Самогубство – трагічний фінал процесу самознищення, результат «туги життя».

У російському символізмі на відміну від французького яскраво проявляються риси міфотворчості. Утворюються нові сутності – «вірний друг», демон са-

могубства у В. Брюсова і Смерть-подруга, і навіть Смерть-наречена у Ф. Сологуба: «Была милее дев лобзальных / Ты, Смерть отрадная моя...» [8, с.57]. Процес саморуйнування набуває метафізичного характеру – ліричний герой всіма силами прагне до них, намагаючись знайти спокій в злитті з ними. Ця риса одночасно і пов'язує мотив саморуйнування з ескапістськими тенденціями французької лірики, і привносить в нього нові особливості, властиві саме міфопоетичній свідомості російських символістів.

У віршах Ф. Сологуба 1880 – 1890-х років виявляється психологічний комплекс, породжений свідомістю людини соціально неповноцінної, самотньої, «приниженої і ображеної». Його складають суперечливі почуття: образа і злість, мстивість і заздрість до сильних світу цього, покірність і гордість, смиренність і бунтарство. Навіть коли ліричне переживання особистого поневолення і приниження розширюється і поет бачить страждання собі подібних, то прагнення допомогти тільки посилює почуття власного безсилля: «Сам я и беден и мал, / Сам я смертельно устал, / Как помогу?» [7, с. 393], У ліриці Ф. Сологуба виявляються властиві декадансу риси – суб'єктивізм, тяжке переживання втоми, естетизована еротика, відрив до життя, яка переростає у мотив саморуйнування та прагнення до Смерті-рятівниці. «З надзвичайною ширістю змальований у віршах Сологуба психологічний та інтелектуальний світ «людини останнього відчаю»» [4], яка постійно відчуває «*enqui de vivre*» («нудьги/туги життя»).

Таким чином, проведене дослідження дозволяє констатувати типологічні збіги та відмінності в реалізації мотиву саморуйнування у французьких і російських поетів-символістів. Виявлено, що і для французького, і для російського символізму характерно прагнення ліричного героя до саморуйнування, але апогею воно досягає в творах російськомовних авторів, які прямо заговорили про самогубство як про крайню точку саморуйнування. Типологічна подібність проявляється у зв'язку мотиву саморуйнування з ескапістською тенденцією лірики декадансу, але в російському символізмі більш тісним є зв'язок з танатологічними мотивами. Крім цього, інваріантний мотив саморуйнування в ліриці російських авторів набуває невластивих французькому символізму міфопоетичних рис через персоналізацію руйнівних сил, які супроводжують людину на її життєвому шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодлер Ш. Цветы зла / под ред. Н. И. Балашова / Ш. Бодлер. – М.: Наука, 1970. – 480 с.
2. Бодлер Ш. Цветы зла [Электронный ресурс] / Ш. Бодлер. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.stihi-xix-xx-vek.ru/bodler.html>.
3. Брюсов В. Собрание сочинений в 7 томах. Т. II. Стихотворения 1909 – 1917 / В. Брюсов. – М.: Художественная литература, 1973. – 496 с.
4. Дикман М. Поэтическое творчество Федора Сологуба // Сологуб Ф. Стихотворения / М. Дикман. – Л.: Советский писатель, 1979. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.fsologub.ru/about/articles/articles_221.html.
5. Косиков Г. Шарль Бодлер между «восторгом жизни» и «ужасом жизни» // Бодлер Ш. Цветы зла. Стихотворения в прозе. Дневники. Жан-Поль Сартр. Бодлер / Г. Косиков. – М., 1993. – С. 5 – 40 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://philology.ru/literature3/kosikov-93.htm>.
6. Рембо А. Поэтические произведения в стихах и прозе: Сборник / На франц. яз. с параллельным русским текстом / А. Рембо. – М.: Радуга, 1988. – 544 с.
7. Сологуб Ф. Полное собрание стихотворений и поэм в 3 томах. Т. II. Кн. 1. Стихотворения и поэмы 1893 – 1899 / Ф. Сологуб. – СПб.: Наука, 2014. – 992 с.
8. Сологуб Ф. Полное собрание стихотворений и поэм в 3 томах. Т. II. Кн. 2. Стихотворения и поэмы 1900 – 1913 / Ф. Сологуб. – СПб.: Наука, 2014. – 806 с.
9. Сухова Ю. Артюрь Рембо: «Алхимия слова» // Сквозь шесть столетий: Метаморфозы литературного сознания.

- Сб. в честь семидесятилетия Леонида Григорьевича Андреева / Ю. Сурова. – М.: Диалог-МГУ, 1997. – С. 172 – 190 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://danefae.org/pprs/andreev/surova.htm>.
10. Ханзен-Лёве А. Русский символизм. Система поэтических мотивов. Ранний символизм / Пер. с нем. С. Броммерло, А. Масевича и А. Барзаха / А. Ханзен-Лёве. – СПб.: Академический проект, 1999. – 512 с.
11. Baudelaire Ch. Les Fleurs du Mal [Электронный ресурс] / Ch. Baudelaire. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.gutenberg.org/files/6099/6099-h/6099-h.htm>.

REFERENCES

1. Baudelaire Ch. The flowers of Evil / under the editorship of N. I. Balashov / Ch. Baudelaire. – М.: Nauka, 1970. – 480 p
2. Baudelaire Ch. The flowers of Evil [Electronic resource] / Ch. Baudelaire. – Mode of access: <http://www.stihi-xix-xx-vekov.ru/bodler.html>.
3. Bryusov V. Collected works in 7 volumes. V. II. Poems 1909 – 1917 / V. Bryusov. – М.: Khudozhestvennaya literatura, 1973. – 496 p.
4. Dikman M. The poetic creativity of Fedor Sologub // Sologub F. Poems / M. Dikman. – L.: Sovetskiy pisatel, 1979 [Electronic resource] / Mode of access: http://www.fsologub.ru/about/articles/articles_221.html.
5. Kosikov G. Charles Baudelaire between “delight of life” and “horror of life” // Baudelaire Ch. Evil flowers. Poems in prose. Diaries. Jean Paul Sartre. Baudelaire / G. Kosikov. – М., 1993. – P. 5 – 40 [Electronic resource] / Mode of access: <http://philology.ru/literature3/kosikov-93.htm>.
6. Rimbaud A. Poetic works in poetry and prose: The collection / Into fr. language with the parallel Russian text / A. Rimbaud. – М.: Raduga, 1988. – 544 p.
7. Sologub F. Complete collection of poems in 3 volumes. V. II. B. 1. Poems 1893 – 1899 / F. Sologub. – СПб.: Nauka, 2014. – 992 p.
8. Sologub F. Complete collection of poems in 3 volumes. V. II. B. 2. Poems 1900 – 1913 / F. Sologub. – СПб.: Nauka, 2014. – 806 p.
9. Surova Yu. Arthur Rimbaud: “Word alchemy” // Through six centuries: Metamorphoses of literary consciousness. Collection in honor of Leonid Grigoryevich Andreyev’s seventy-fifth anniversary / Yu. Surova. – М.: Dialog-MGU, 1997. – P. 172 – 190 [Electronic resource] / Mode of access: <http://danefae.org/pprs/andreev/surova.htm>.
10. Hanzen-Loewe A. Russian symbolism. System of poetic motives. Early symbolism / Tr. from German S. Bromerlo, A. Masevich and A. Barzakh / A. Hanzen-Loewe. – СПб.: Akademicheskij proekt, 1999. – 512 p.

Motive of self-damage in the poetry of French and Russian symbolism

A. D. Onoprienko

Abstract. The paper studies the invariant and variants of the motive of self-damage in the poetry of French and Russian symbolism (Ch. Baudelaire, A. Rimbaud, V. Bryusov, F. Sologub). Some semantic and image peculiarities, typological similarities and differences of the artistic usage of the motive of self-damage in motive and image complex «ennui de vivre» are also discovered.

Keywords: *ennui de vivre, motive of self-damage, symbolism, decadence, invariant.*

Провідні характеристики термінології та терміносистеми

О. С. Петрина

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
Corresponding author. E-mail: petrynaoxana@meta.ua

Paper received 06.07.18; Accepted for publication 12.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-14>

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «термінологія» і «терміносистема» та визначено їх основні характеристики. Досліджено напрямки розвитку термінології, а також розглянуто етапи формування і функціонування терміносистеми. Встановлено чітке розмежування понять «термінологія», «терміносистема». Визначено, що терміносистема є результатом впорядкування термінології термінознавцями та фахівцями відповідних наукових галузей.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема, системність.

Вступ. Дослідження термінів у сучасному вітчизняному та зарубіжному мовознавстві має системний характер. Свідченням цього є те, що термінологія стає не тільки об'єктом дослідження, а й об'єктом викладання, з'являються термінологічні центри та асоціації термінологічних досліджень (TLS, ASTER, CRIM), які діють у Європейському парламенті, у Берліні, Люксембурзі та країнах Європи. Метою їх створення є координування роботи щодо упорядкування надмірного припливу запозичень, урегулювання процесів термінотворення, удосконалення термінологій на власній мовній основі. Кожна мовна спільнота, не бажаючи розчинитися у глобальному просторі під тиском інших мов і культур, має право на захист власної мови [25, с. 17]. Попри стандартизацію та однакові вимоги до термінів кожна галузева терміносистема вирізняється низкою специфічних ознак.

Мета дослідження полягає у розкритті змісту поняття «термінологія», «терміносистема» та у визначенні їх характеристик.

Методи дослідження. Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на застосуванні загальнонаукових методів, а саме: *описового методу, методу спостереження, узагальнення, індукції та дедукції*, що забезпечило виділення найсуттєвіших теоретичних відомостей щодо обраної проблематики з метою їх детального аналізу та опису, а також встановлення певних гіпотез, закономірностей, правил та визначень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження термінології та терміносистеми постають висновки Л. П. Білозерської, Л. А. Васенко, Б. Н. Головіна, Р. І. Дудка, Я. В. Житіна, М. С. Зарицького, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Л. А. Манерко, Т. І. Панько, О. О. Романової та ін.

Результати та їх обговорення. Формування термінології охоплює тривалий проміжок часу і не є одноразовим і єдиним процесом. Термінологія виникає у визначений історичний проміжок часу, після того як певна сфера людської діяльності, яку обслуговуватиме термінологія, набирає системних ознак. Типовим для періоду формування термінології певної галузі є запозичення термінів або всієї термінології [3, с. 85]. Завдання термінології полягає саме у процесі формування термінологічної системи [12, с. 282], тобто термінологія є «інструментом організації та репрезентації спеціальних знань у відповідній науково-професійній галузі» [4, с. 67], який зумовлений внутрішньомовними (розвитком термінології як частини національної мови) та позамовними факторами (упорядкування, стандартизація тощо).

Коли розглядають термінологію, то зазвичай розрізняють: а) науку про терміни (у цьому значенні все більш популярним стає термін «термінознавство»); б) спеціальну

лексику у складі всіх слів певної мови; в) лексику, яка обслуговує певну галузь науки чи техніки [14, с. 7].

І. С. Квитко, В. М. Лейчик та Г. Г. Кабанцев розглядають термінологію як «сукупність термінів, які виражають історично сформовані поняття будь-якої галузі науки чи техніки – спеціальної сфери людських знань чи діяльності» [13, с. 17]. На думку Г. О. Винокура, термінологія – це сукупність термінів, яка склалася стихійно [5]. В. М. Русанівський та О. О. Тараненко зазначають, що термінологія – це особливий пласт лексики, який піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню [24, с. 683]. О. Найбеккен підкреслює більшу стабільність і більш інтернаціональний характер термінології [цитата за 8, с. 61]. Т. І. Панько вважає, що термінологія – це не система, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему [20, с. 148]. Цю думку поділяє М. С. Зарицький. Дослідник під термінологією розуміє сукупність терміноназв, які вживаються в певній галузі, але ще не піддані науковому осмисленню, не систематизовані [11, с. 43].

Л. А. Васенко виділяє три напрямки розвитку термінології на власній основі: 1) поглиблення наукового знання (термін стає родовим поняттям, а біля нього з'являється кілька видових понять і відповідних термінів); 2) виникнення нових об'єктів унаслідок науково-технічного прогресу; 3) виникнення в певній галузі знання нових підгалузей знань, що може вплинути на саму термінологію [3, с. 85].

Після нагромадження достатньої кількості понять термінологія підлягає систематизації, потім аналізу, під час якого виявляються її недоліки, визначаються методи їх усунення. Результат цієї роботи представлений у вигляді терміносистеми – упорядкованої множини термінів із зафіксованими відношеннями між ними [7, с. 15].

З. Б. Куделько вважає, що нормалізація термінології є прерогативою фахівців відповідної наукової галузі, логіків і лінгвістів, які спільно повинні регулювати процес наділення понять термінами. Дослідниця виділяє три види нормалізаторської діяльності під час упорядкування термінології: 1) мовну нормалізацію, тобто мовну правильність в утворенні та вживанні термінів; 2) змістову нормалізацію термінів (визначення змістовного співвідношення терміна та його функції); 3) логічну нормалізацію, точніше побудову правильної ієрархії понять, і визначення понятійної точності терміна [15].

Професійне використання термінології забезпечує її інформативну якість, стабільність знакових систем [21, с. 58].

Термінологія є джерелом терміносистеми. Терміносистема як модель певної галузі знань і (чи) діяльності з'являється на ту пору, коли ця галузь склалася достат-

ньою мірою [10, с. 119], має свою теорію, виявила й усвідомила основні свої об'єкти і зв'язки між ними [17, с. 119]. Тобто, на відміну від термінології, терміносистема формується не разом із виникненням певної науки, а відповідно до етапів формування теорії або теорій цієї науки [3, с. 86]. Я. В. Житін поточніше, що терміносистема прив'язана не так до окремої науки, як до певної теорії [10, с. 120]. В одній і тій самій галузі може бути кілька терміносистем за наявності низки теорій [5, с. 43].

Р. І. Дудок визначає терміносистему як систему термінів певної окремої науки чи техніки. Іншими словами, це сукупність термінів, які забезпечують номінацію головних понять певної сфери знань та діяльності, пов'язаних між собою логіко-семантичними та іншими відношеннями [9, с. 184]. Б. Н. Головін підкреслює, що терміносистема – це сукупність термінів певної сфери знань наукової школи тощо, пов'язаних між собою на понятійному, лексико-семантичному, словотвірному (дериваційному) та граматичному рівнях [6, с. 270]. В. М. Лейчик наголошує на свідомому упорядкуванні чи конструюванні терміносистеми з природних, але спеціально дібраних одиниць, які вважаються повноцінними термінами [16, с. 54]. Цю думку поділяє Л. А. Манерко стверджуючи, що терміносистема – це свідомо сконструйована сукупність термінів на основі категоризованої та концептуалізованої інформації, а також на основі логіко-поняттєвих, когнітивно-мовних, дискурсивних і власне термінологічних вимог [19]. Т. Р. Кияк під терміносистемою розуміє впорядковану сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими існує обов'язковий і незаперечний зв'язок, а сукупність таких зв'язків у середині сукупності термінів визначають його структуру [14]. Якщо система позначуваних об'єктів, пов'язаних родо-видовими відношеннями, не знаходить структурного відображення в сукупності експонентів, то не можна говорити про терміносистему [23].

Л. А. Васенко визначає типові ознаки терміносистеми: 1) цілісність терміносистеми, 1) відповідність суми частин цілому, 3) певна сталість терміносистеми (терміносистема відображає систему поглядів у певній сфері наукового знання на певному етапі), 4) структурований характер терміносистеми [3, с. 87]. На думку М. К. Борисової, відмінною рисою терміносистеми є те, що вона створюється фахівцями певної галузі із свідомо дібраних, а в окремих випадках і спеціально утворених термінів і термінологічних словосполучень, а також запозичених номінацій з метою викладення теорії, яка описує певну галузь [2, с. 156].

ЛІТЕРАТУРА

- Білозерська Л. П. Термінологія та переклад / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радєцька ; МОНУ, Херсонський нац. техн. ун-т. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. – 232 с.
- Борисова М. К. Терминология и терминосистема: аспекты корреляции. [Э. ресурс]/М. К. Борисова. – Режим доступа : https://pglu.ru/upload/iblock/d0d/ch_05_sim_1_sektsii_11_14-m.k.-borisova-28.pdf
- Васенко Л. А. Фахова українська мова : навчальний посібник / Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кринець. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
- Винник О. Ю. Функціонування термінологічної лексики в англomовному дискурсі програмування / О. Ю. Винник // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту. – Вип. 653. Герман. філол. – 2013. – С. 65–70.
- Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы. – 1939. Т. V. – С. 3–54.
- Головін Б. Н. Основы культуры речи : [учеб. для вузов по спец. “Рус. яз. и лит.”] / Б. Н. Головін. – 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
- Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 304 с.
- Гуменюк Т. І. Історія термінології та терміни в сучасній телевізійній фаховій мові / Т. І. Гуменюк. – Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – С. 60–64.
- Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: [монографія] / Р. І. Дудок // – Львів : Видавничий центр НУ ім. Івана Франка, 2009. – 358 с.
- Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми / Я. В. Житін // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Термінознавство. Лексикографія. – Вип. 17. – 2009. – С. 116–121.

Л. А. Васенко виділяє три етапи формування і функціонування терміносистеми: перший етап – це період від етапу відсутності теорії до стану її формування, тобто перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми; другий етап – це зростання обсягу знань у межах прийнятої теорії; третій етап – це зміна теорії, як наслідок – зміна терміносистеми. Спочатку нову теорію описують термінами попередньої теорії, потім упроваджують нові терміни, що відображають нові поняття [3, с. 86].

Терміни самі собою не утворюють системи, якщо не задані зв'язки між ними [22]. Терміносистема виникає навіть за відсутності певних її елементів, але за наявності загальної структури та зв'язків між її компонентами [10, с. 121]. Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків, які надають множинам термінів системного характеру [1, с. 18]:

1) логічними зв'язками (якщо між поняттями певної науки існують системні логічні зв'язки – а вони є в кожній науці, – то терміни, які називають ці поняття, мають теж бути системно пов'язаними);

2) мовними зв'язками (хоча терміни позначають наукові поняття, вони залишаються одиницями природної людської мови, а отже, їм властиві всі ті парадигматичні зв'язки, які характерні для загальноживаних слів: синонімічні, антонімічні, словотвірні, полісемічні, граматичні, родо-видові та ін.).

Д. С. Лотте визначив умови, за яких досягається системність терміносистеми: 1) в основу побудови системи термінів кладуть класифікації, які розглядають це поняття в їхньому розвитку та є прогресивного характеру; 2) виходячи з класифікаційних схем, виділяють ті необхідні й достатні ознаки, які підлягають безпосередньому термінологічному відображенню; 3) тільки після цього добирають слова та їх частини для створення терміна, які по можливості наочніше відображають, з одного боку, загальність цього поняття, а з іншого – його специфічність. Винятково важливим є те, щоб терміни одного порядку мали однотипну конструкцію [18, с. 73].

Зауважимо, що неупорядкованість терміносистеми призводить до помилок у практичній діяльності фахівців і таким чином гальмує розвиток цієї галузі.

Висновки. Таким чином, різницю між термінологією і терміносистемою вбачаємо у тому, що термінологія – це сукупність лексичних одиниць, яка формується поступово відповідно до етапів формування науково-професійної галузі, тоді як терміносистема – це ієрархічна система термінів, впорядкована термінознавцями та фахівцями відповідних наукових галузей.

11. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : [підручник] / М. С. Зарицький. – К. : ІВЦ Вид-во "Політехніка"; ТОВ фірма "Періодика", 2004. – 128 с.
12. Каленік Н.С. Диахронический аспект исследования терминологии (например банковской терминологии французского языка) / Н.С. Каленік // Вестник МГЛУ-М., 2009-Вып. 561-С. 269-279.
13. Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И. С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львов : Высшая школа, 1986. – 150 с.
14. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства : уавч. пос. / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
15. Куделько З. Б. Лінгвістичне впорядкування термінології: аспекти і проблеми [Е. ресурс] / З. Б. Куделько // VIII Международная научно-практическая конференция "Наука в информационном пространстве - 2012", (4-5 октября 2012 г.) Режим доступа: http://www.confcontact.com/2012_10_04/fl6_kudelko.htm
16. Лейчик В. М. Проблема системности в отечественном терминоведении / В. М. Лейчик // Научно-техническая терминология : научно-реф. сборник. – Вып. 20. – М., 2001. – С. 54-55.
17. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 3-е – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
18. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
19. Манерко Л. А. Понятие «терминосистема» в современном терминоведении / Л. А. Манерко // Современные тенденции в лексикологии, терминологии и теории LSP (сборник научных трудов). – М.: Изд-во МГОУ, 2009. – С. 207-220.
20. Панько Т.І. Українське термінознавство: підручник / Т. І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
21. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен / О. О. Романова // Термінологічний вісник: зб. наук. праць. – К.: ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 55-62.
22. Семиотические аспекты научного познания: межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск, 1981. – 157 с.
23. Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики. В 2 ч. Ч 1-2. (Материалы симпозиума – рефераты и аннотации). – М.: Наука, 1971. – С. 103-125.
24. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Видання друге, виправл. і доповн. Київ : Видавництво енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. – 821 с.
25. Чередниченко О. І. Проблеми еволюції французької літературної норми / О. І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2011 – Вип. 44. – С. 16-17.

REFERENCES

1. Belozerskaya L.P. Terminology and translation / L.P. Belozerskaya, N.V. Voznenko, S.V. Radetka; MONU, Kherson nats. tech un - Vinnytsya: NEW BOOK, 2010. – P. 232
2. Borisova M.K. Terminology and terminology system: aspects of correlation. [E. source] / M.K. Borisov - Access mode: https://pglu.ru/upload/iblock/d0d/ch_05_sim_1_sektsii_11_14-m.k.-borisova-28.pdf
3. Vasenko L. A. Professional Ukrainian Language: Textbook / L.A. Vasenko, V.V. Dubicinsky, A.M. Krimec. - K.: Center for Educational Literature, 2008. - P. 272
4. Vinnik O.Yu. Functioning of terminological vocabulary in the English-language programming discourse / A.Yu. Vinnik // Scientific Herald of Chernivtsi. un-ty – Is. 653. German. philol - 2013. – P. 65-70.
5. Vinokur G.O. About some phenomena of word-formation in Russian technical terminology / G.O. Vinokur // Works of the Moscow Institute of History, Philosophy and Literature. - 1939. T.V. - P.3-54.
6. Golovin B. N. Fundamentals of the culture of speech: [textbook for high schools on spets. "Rus lang. and lit. "] / B. N. Golovin. - 2nd ed., Corrected. - M.: Higher school, 1988. – P. 320
7. Grinev-Grinevich S.V. Terminology: [textbook for students of higher studying establish.] / S.V. Grinev-Grinevich. - Moscow: Publishing Center "Akademiya", 2008. – P. 304
8. Gumenyuk T.I. History of Terminology and Terms in Modern Television Professional Language / T. I. Gumenyuk. - Odessa linguistic Herald. - 2014. - P. 60-64.
9. Dudok R.I. The problem of the meaning and content of the term in the humanities: [monograph] / R.I. Dudok // - Lviv: Ivan Franko LNU Publishing Center, 2009. - 358 p.
10. Zhytin Ya. V. To the question of distinguishing of terminology and terminology system / Ya. V. Zhitin // Scientific Herald of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Section II. Terminology. Lexicography. – Is. 17. - 2009. - P. 116-121.
11. Zarytsky M.S. Actual problems of Ukrainian terminology: [textbook] / M.S. Zarytsky. - K. : ICT "Polytechnic"; Open Company "Periodicals", 2004. - 128 p.
12. Kalenik N. S. The Diachronic Aspect of the Exploration of Terminology (on the Example of the Banking Terminology of the French Language) / N. S. Kalenik // Bulletin of Moscow State University. - M., 2009. - Izp. 561. - P. 269-279.
13. Kvitko I. S. Terminological problems of editing / I. S. Kvitko, V. M. Leichik, G. G. Kabantsev. - Lvov: Higher school, 1986. - 150 p.
14. Kyyak T. R. Linguistic aspects of terminology: yavch. pos / T R. Kyyak. - K.: UМК VO, 1989. - 104 p.
15. Kudelko Z.B. Linguistic ordering of terminology: aspects and problems [E. source] / Z.B. Kudelko // VIII International Scientific and Practical Conference "Science in the Information Space-2012" (October 4-5, 2012) Access Mode: http://www.confcontact.com/2012_10_04/fl6_kudelko.htm
16. Leychik V. M. Problem of Systemicity in Russian Terminology / V. M. Leychik // Scientific and Technical Terminology: Scientific Ref. compilation - Extract 20. - M., 2001. - P. 54-55.
17. Leychik V. M. Terminology: Subject, Methods, Structure / VM Leychik. -. 3rd issue - M. : Publ-of LKI, 2007. - 256 p.
18. Lotte D.S. Fundamentals of the construction of scientific and technical terminology: questions of theory and methodology / D.S. Lotte. - Moscow: Publishing-house of the USSR Academy of Sciences, 1961. - 158 p.
19. Manerco L. A. The concept of "terminology" in modern terminology / L.A. Manerco // Modern trends in lexicology, terminology and theory of LSP (collection of scientific works). - Moscow: Publishing House of the Moscow State University, 2009. - P. 207-220.
20. Panko T.I. Ukrainian Terminology: Textbook / T. I. Panko, I. M. Kochan, G.P. Matsyuk. - Lviv: World, 1994. - 216 p.
21. Romanova O. O. Special vocabulary of the Ukrainian language as an object of linguistic research: term and nominal / O. O. Romanova // Terminological Bulletin: Herald. Of scientific works. - K. : IUM NASU, 2011. – Is. 1. - P. 55-62.
22. Semiotic aspects of scientific knowledge: interuniversity Herald of scientific works - Sverdlovsk, 1981. - 157 p.
23. Semiotic problems of languages of science, terminology and informatics. At 2 pm 1-2 hours. (Materials of the symposium - abstracts and annotations). - M.: Nauka, 1971. - P. 103-125.
24. Ukrainian language: encyclopedia / VM Rusanivsky, O. O. Taranenko, M. P. Zyablyuk and others. - The second corrected, and complemented issue, Kyiv: Publishing Encyclopedia named after M. P. Bazhan, 2004. - 821 p.
25. Cherednichenko O. I. Problems of evolution of the French literary norm / O.I. Cherednichenko // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign philology. - 2011 – Is. 44. - P. 16-17.

Leading characteristics of terminology and terminology system

O. S. Petryna

Abstract. The concept of the terms "terminology" and "terminology system" is disclosed in the article and their main characteristics are determined. The directions of terminology development are investigated, and the stages of formation and functioning of terminology system are considered. The clear distinction between the concepts of "terminology" and "terminology system" is drawn. It is determined that terminology system is constructed in the result of ordering of terminology by terminologists and specialists of the corresponding scientific fields.

Keywords: term, terminology, terminological, systemic.

Культурно маркована лексика як когнітивний компонент міжкультурної комунікації (на матеріалі американського варіанту англійської мови)

А. В. Шелякіна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: chemshell@ipnet.kiev.ua

Paper received 07.08.18; Accepted for publication 15.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-15>

Анотація. У статті продемонстровано приклади культурно маркованих одиниць, характерних для американського варіанту англійської мови, розглянуто сфери концентрації культурно маркованих одиниць, визначено їх роль у міжкультурній комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, культурно маркована лексика, американізм, сфери концентрації культурно маркованих одиниць, фразеологічна одиниця, топонім тощо.

Вступ. В сучасному глобалізованому суспільстві культурне розмаїття вже є фактом, що відбувся. Про це свідчать зростаюча міграція, розширення кордонів і культур, які раніше були автономними і належали певній окремій території, взаємопроникнення національних культур тощо. Одним із найпомітніших чинників є поширення англійської мови як другої в багатьох країнах світу. Загальновідомим є той факт, що мова є «...найбільш характерною складовою національної культури, яка відображає загальнолюдські й національно-специфічні риси культури певного народу» [4, с. 9]. Тому необхідно вивчати елементи культури народу, які відбиваються в мові, оскільки саме вона зберігає колективний досвід у мовних одиницях – словах, фразеологізмах, афоризмах. Культурно (національно) маркована лексика становить значну частину лексичного та фразеологічного рівнів мови (зокрема англійської), а отже є вагомим когнітивним компонентом міжкультурної комунікації, без урахування якого акт спілкування часто є неможливим. Тому сучасні лінгвістичні студії наголошують, що «ефективність мовної комунікації значною мірою залежить від культурних чинників, які істотно впливають не лише на елементи мовного коду (наприклад, семантику окремих слів чи словосполучень), а й на власне процес комунікації, його складові, принципи і правила спілкування, комунікативні стратегії і тактики» [8, с. 191].

Короткий огляд публікацій. Теоретичним і практичним аспектам дослідження лексики з національно-культурним компонентом присвятили свої праці Є. М. Верещагін, Р. П. Зорівчак, В. Г. Костомаров, Г. Д. Томахін, доробки яких вже стали класичними у зазначеній науковій сфері. Актуальність питання, що розглядається, підтверджується також багаточисельними розвідками сучасних науковців. Серед них особливо помітними є наукові доробки Я. В. Бойко, М. В. Бондар, Г. Добросклонської, А. В. Зорницького, Т. А. Іванкової, Ю. В. Ковалюк, В. В. Ощепкової, М. Б. Сизоненко, О. О. Татяниченко, Т. Ю. Тупиці, Н. П. Ясиненко, М. Г. Яшиної та ін.

Метою даної статті є узагальнити наші попередні лінгвістичні розвідки з теми та описати сфери концентрації культурно маркованих одиниць, характерних для американського варіанту англійської мови, а також визначити роль культурно маркованих одиниць у міжкультурній комунікації.

Результати та їх обговорення. Досліджуючи культурний компонент значення слова, сучасні лінгвісти по-різному визначають і класифікують лексику з національно-культурним компонентом. Так М. Г. Яшина виділяє «...реалії (лексеми, що називають предмети й явища однієї культури, які не існують в інших культурах) і фонову лексику (слова, денотати яких існують в інших культурах, але культурний фон яких співпадає не повністю)» [7]. Н. П. Ясиненко пропонує таку класифікацію культурно маркованої лексики: а) безеквівалентна лексика, б) фонові лексика (знання), в) лакуни, г) прецедентні тексти (ім'я, явище), д) реалії, е) конотативна лексика [6]. Т. А. Іванкова розглядає лакуни й реалії у складі безеквівалентної лексики і виділяє такі групи: 1) безеквівалентна лексика, 2) фонові лексика, 3) прецедентні тексти, 4) конотативна лексика, 5) тропи [2]. Т. Ю. Тупиця наголошує на таких складових: 1) власні назви; 2) слова-реалії (слова, які означають предмети, властиві лише культурі певного народу); 3) слова-символи [5]. Т. Г. Добросклонська називає такі рівні: 1) денотативний (пов'язаний з використанням безеквівалентних одиниць), 2) конотативний (пов'язаний з використанням лексичних одиниць з додатковими, супутніми значеннями) 3) асоціативний (фонові лексика й прецедентні тексти), 4) метафоричний (метафори й порівняння тощо з національно-культурним компонентом, як от тропи) [1].

Досвід викладання у вищому навчальному закладі свідчить про те, що саме національно (культурно) маркована лексика становить певні труднощі при перекладі, сприйнятті на слух американського варіанту англійської мови, що може утруднювати процес міжкультурної комунікації. Тому сучасна лінгвометодика визнає необхідність залучення національно-культурного компоненту у викладанні мови шляхом запровадження низки навчальних дисциплін, серед яких «Лінгвокраїнознавство англомовних країн (США)», яке є одним з найважливіших шляхів трансляції національної культури та розвитку комунікативної свідомості особистості.

Основним об'єктом лінгвокраїнознавства США є американізм, які становлять значну частку лексичного та фразеологічного рівнів англійської мови і відображають «...особливості суспільно-політичної структури американського суспільства, його економіки й культури, побуту, звичаїв й традицій американців.

...Саме ці лексичні одиниці, що називають предмети й явища, специфічні для культури США, відрізняють американський варіант англійської мови від її британського, австралійського та інших варіантів» [4, с. 10].

Сучасна лінгвістика виділяє два типи американізмів:

1) слова й словосполучення, які є аналогами інших лексичних одиниць, що виражають те саме поняття: амер. *movie* – брит. *film*; амер. *fall* – брит. *autumn*; амер. *apartment* – брит. *flat* тощо;

2) лексичні одиниці, що позначають предмети й явища, специфічні для американського варіанту англійської мови: *igloo, kayak, moose, totem, wigwam, Coca-Cola, McDonald's*, тощо. Ці слова не лише широко вживаються в інших варіантах англійської мови, вони також є частиною інтернаціональної лексики. Їх національний колорит, зв'язок із культурою США постійно відчутні як для іноземців, так і для носіїв мови. Тому таку лексику справедливо називають своєрідним «ключем» для описання предметів та явищ американської дійсності [4, с. 10].

Для американського варіанту англійської мови характерні такі сфери концентрації культурно маркованих одиниць: 1) історичний розвиток американського суспільства; 2) соціально-політичне життя; 3) економічні умови, сфера бізнесу; 4) географічне середовище; 5) матеріальна та духовна культура; 6) побут, характер, звичаї американців [3, с. 93].

Проілюструємо прикладі окремих американізмів, які представлені ідіоматичними висловами, метафоричними переносами, топонімами тощо, характерними для наведених вище сфер концентрації культурно маркованих одиниць.

Історичний розвиток. Загально відомим є той факт, що Громадянська війна відіграла значну роль у формуванні Сполучених Штатів як держави без роботодавництва. Нині американські школяри вчать про неї на уроках історії, а в 19 столітті Марк Твен писав: «Громадянська війна для жителів Півдня, як паспорт для будь-кого іншого, вони все рахують від неї» [11]. Отже, не дивно, що існують ідіоматичні вислови та метафоричні переноси, пов'язані з цим найважливішим історичним періодом, як от: *to wear the gray* – (служити в армії на півдні США, оскільки в часи Громадянської війни в Сполучених Штатах солдати Конфедерації носили сіру військову форму); *to bridge the bloody chasm* – (вживалося в промовах ораторами, які закликали подолати відчуження між Північчю та Півднем після Громадянської війни) та ін.

Назви історичних періодів також становлять інтерес і важливість для розуміння, наприклад, *the Gilded Age*. Термін пов'язують із публікацією у 1873 році твору Семюеля Клеменса (він же Марк Твен) у співавторстві з Ч. Уорнером «Позолочений вік» (*"The Gilded Age"*). У книзі автори викривали занепад американської моралі того часу, підкуп народних обранців, сумнівність фінансових операцій, засилля монополій. Слово «позолочений» вони вжили з метою підкреслити лише зовнішній, показний блиск американського вищого класу, який ніби приховував злидні та корупцію у тогочасному суспільстві.

Ще одним прикладом є *the Roaring Twenties* — «Шалені двадцяті». Це період економічних, соціаль-

них та культурних змін у 20-ті роки 20-го століття. Вони набули назви *the Age of Intolerance* («Вік нетерпимості»), а також *the Age of Wonderful Nonsense* («Вік безглузвих вчинків»). Це період відомого у всьому світі Сухого закону (*Prohibition*), який був національною забороною на продаж, виробництво та транспортування алкоголю протягом 1920–1933 років.

Соціально-політичне життя. Велика кількість фразеологізмів, а також власних імен завдячують своїм походженням сфері соціального та політичного життя. Наприклад, фразеологізм *to smell of magnolias* (бути прибічником сегрегації) використовувався в середині ХХ ст. в політичному лексиконі американців, щоб відлякувати виборців з півночі від кандидатів з півдня, які сприймалися в той час як прибічники її збереження. Проілюструємо приклад таким реченням: *"Johnson the candidate has grave and decisive drawbacks. He has little support in organized labor. He smells of magnolias"* [Life, 21.05.1956].

Фразеологічні одиниці *to bury the tomahawk* (зарити сокиру війни), *to smoke the calumet* (викурити трубку миру, помиритись) є кальками з мови індіанців і нині вживаються не лише в англійській мові, а й в інших мовах світу.

Гасло *E Pluribus Unum (Out of Many One)* є девізом Сполучених Штатів Америки, який означає «з багатьох єдине». Слова підкреслюють той факт, що, з одного боку, США складаються з п'ятидесяти штатів, які формують єдину країну. З іншого боку, гасло наголошує і на мультикультурності країни, яка об'єднала в собі людей всіх рас і національностей.

Мікротопонім *the Hill* означає Капітолійський пагорб в центрі міста Вашингтон, де розташована будівля Конгресу США, і використовується американцями як синонім слова «Конгрес»: *"The head of the newly formed "Republicans for Immigration Reform" told the Hill that his group's main push will be to give cover to the Republicans who support immigration reform"* [The Hill, 03.06.2013]. Вирази *"On the Hill"*, *"The Latest from the Hill"* зустрічаються в новинах і означають «в Конгресі», або «останні новини з Конгресу».

Матеріальна та духовна культура. Успіх та гроші вважаються головними елементами «американської мрії» і посідають одне з найвищих місць в ієрархії матеріальних цінностей американців. *"Money makes the world go round"* говорять вони. Тому особливой поваги заслуговують заможні люди, які заробили свій капітал самостійно. Про це свідчить низка фразеологізмів: *self-made-man* (людина, що самостійно досягла успіху), а також *unt Tom* (успішний професіонал або успішна бізнес вумен); *up-and-coming* (успішний, прогресивний, амбіційний). Багатих людей, які є втіленням американської мрії про матеріальну забезпеченість, називають *money bags* (мішки з грошима); *well-to-do* (заможні); *in clover* (дуже заможні, як сир в маслі); *on easy street* або *high on the hog* (ті, що живуть безтурботним, заможним життям); *well-heeled* (забезпечені); *in the chips* (з грошима) та ін.

Загально відомим є той факт, що багатьом громадянам США притаманні побожність та патріотизм. Досліджуючи побожність американців як культурний феномен, слід пам'ятати, що першими колоністами вважаються пілігрими – поселенці Плімутської коло-

нії. Історія цих шукачів релігійної свободи стала центральною темою історії США, а деякі з традицій – невід’ємною частиною американської культури, наприклад, День подяки (*Thanksgiving Day*), який протягом століть був і залишається об’єднуючою загальнонаціональною подією у Сполучених Штатах. Відомою є схильність громадян США виявляти свій патріотизм і віру в Бога великою кількістю зовнішньої атрибутики. Так, девіз «В Бога ми віруємо» (*“In God we trust”*) друкується на грошових знаках США, більшість американських громадян сприймає свою країну як Божу (*“God’s own country”*), а президентські промови традиційно закінчуються словами «Нехай Бог поблагословить Америку» (*“God bless America”*).

Економічні умови, сфера бізнесу. Низка фразеологічних одиниць завдячує своїм походженням сфері бізнесу. Такими є, наприклад, *to go into red* (приносити дефіцит, бути збитковим); *to bet one’s bottom (last) dollar* (бути впевненим в результаті); *to get in on the ground floor* (увійти в справу на початковій стадії або вигідно вкласти гроші).

Важливим для успішної комунікації є знання власних назв, особливо, якщо вони пов’язані з іменами всесвітньо відомих особистостей, наприклад *the “Big Three”*. Проілюструємо приклад таким реченням: *“The train station was built a dozen years after Henry Ford established his successful automobile company and shortly after the “Big Three” first established companies in or near Detroit”* [The Washington Post, 11.06.2018]. Великі трійки є не тільки в США. В Сполучених Штатах – це General Motors, Ford, та Fiat Chrysler, в Німеччині – це Volkswagen, Mercedes-Benz та BMW, в Японії – Toyota, Nissan та Honda.

Географічне середовище. Географічні назви є носіями культурної спадщини. Серед них можна виділити значну кількість таких, що пов’язані з певними подіями в житті американців, і тому, крім найменування географічного об’єкта, вони виконують додаткові функції. Це може утруднювати розуміння, оскільки для адекватного сприйняття того, що міститься у назві, суто географічних знань недостатньо. Так, наприклад, гідронім *the Gulf* для американців має лише одне значення – Мексиканська затока. Отже, значення назви статті *“The Battle to Clean up the Gulf”* [The Week, 16.07.2010] буде «Битва за очищення Мексиканської затоки», а не якоїсь іншої. Відповідно, *the Gulf Coast* – узбережжя Мексиканської затоки, *the Gulf States* – штати США, що розташовані на узбережжі Мексиканської затоки. Те саме можна сказати й про мис Кейп-Код, який у свідомості американців є *the Cape*.

Географічні назви можуть бути у складі фразеологічних одиниць і тим самим надавати їм яскравого національного колориту. Вираз *“to shoot Niagara”* має значення «зважитись на відчайдушний крок», оскільки неодноразово сміливці намагалися переплисти Ніагарський водоспад. Ще одним прикладом є фразеологізм *to sell down the river*. Він має історичне коріння, а згадувана річка є Міссісіпі, коли у вісімнадцятому столітті вздовж неї продавали рабів для роботи на південних плантаціях. Фразеологізм має значення «зрадити когось, не виправдати чиїсь сподівання».

В якості ще одного прикладу можна навести фразеологізм *“to cross the Great Divide”* (померти). *The*

Great Divide є ще однією назвою Скелястих гір *“the Rocky Mountains, the Rockies”*. Американці вживають ці топоніми на позначення Кордильєр (*Cordillera*) – гірської системи Північної та Центральної Америки.

На окрему увагу заслуговують прізвиська штатів, які вживаються не лише в усному мовленні американців, але й зустрічаються в довідниках, словниках, художній літературі тощо. Наприклад, штат Техас отримав прізвиська *the Jumbo State, the Panhandle State*. Якщо походження першого є очевидним, то друге заслуговує на окремий коментар. *«Panhandle»* – є виключно американським утворенням і виникло в результаті виключно американського життєвого досвіду. Карта штату Техас показує, що західна його частина має форму ручки. Цей збіг призвів до того, що для описання цієї частини штату, а також інших штатів, наприклад Флорида, стали застосовувати це слово” [9, с. 140]. Отже, в американській англійській, слово *panhandle* означає вузький виступ території між двома іншими територіями, так званий «півострів». Студент, отримавши цю інформацію, перекладе речення *“Thunderstorms caused flooding in the Texas panhandle early in the morning today.”* наступним чином: «Сильні дощі призвели до повені у західній частині штату Техас».

Деякі штати отримали свої неофіційні назви в результаті історичних подій, які мали місце в США. Так Арканзас називають *the Guinea Pig State*. Цю назву один із найбільш бідніших штатів того часу отримав в роки Великої депресії, коли погодився брати участь у програмах уряду Франкліна Делано Рузвельта «Новий курс». Штат Каліфорнія отримав прізвисько *The Golden State* завдяки золотій лихоманці, яка тривала на території штату в середині 19 століття.

Деякі назви відображають особливості розташування штату або його розмір. Наприклад, *the Great Land* – Аляска, *the Empire State* – Нью-Йорк, *Little Rhody* – Род-Айленд, *the Lake State* – Мічиган тощо.

Характер американців. Не зважаючи на культурне різноманіття (*multiculturalism*), американців завжди об’єднувала впевненість в тому, що кожна людина, будь-якої національності або етнічної приналежності, якій притаманні такі риси як рішучість, працьовитість, індивідуальна свобода, прагнення успіху, може досягти американської мрії й стати заможною й незалежною. Аналіз лексикографічних джерел дозволив виділити ідіоматичні вислови та метафоричні переноси, що вживаються на позначення: а) успішності: *from rags to riches (to go from being very poor to being very wealthy)*; *make a go of smth (to turn into a success)*; *live in the fast lane (to live a full and very active life pursuing wealth and success)*; *to go from bootstraps to billionaire*; *with flying colours (with great or total success)* та ін.; б) працьовитості: *cook with gas*; в) індивідуальної свободи: *paddle your own canoe*; г) рішучості: *get of the dime*. Яскравою характеристикою американського характеру є вислів *as American as apple pie* (типово американський).

Висновки. Проаналізовані лексеми та фраземи віддзеркалюють специфіку американської картини світу. Це відтворюється в мовній семантиці й комунікативній діяльності американців, закріплюється в моделях вербальної маніфестації – у фразеологізмах,

топонімах, власних назвах, прислів'ях тощо. Наведені приклади культурно маркованої лексики є відображенням національного характеру, способу життя, норм поведінки, географічного розташування, історії, традицій тощо. Вони сприяють кращому розумінню

особливостей світогляду американців, їхнього менталітету, внаслідок чого розвивається комунікативна компетенція в актах міжкультурної комунікації через адекватне сприйняття і розуміння мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиа текстов [Текст] / Т. Г. Добросклонская. – М.: МГУ, 2000. – 240 с.
2. Иванкова Т.А. Национально маркированная лексика в англоязычных газетах России [Электронный ресурс] / Т. А.Иванкова // Вестник ТГПУ, 2011. – С. 113–118. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article>.
3. Ощепкова В.В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии [Текст] / В. В. Ощепкова. – М: ГПОССА/КАРО, 2004. – 336 с.
4. Томахин Г. Д. Америка через американизмы [Текст] / Г. Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1999. – 256 с.
5. Тупица О. Ю. Безэквивалентна лексика: проблеми визначення [Електронний ресурс] / О. Ю. Тупица, Л. В. Зімакова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції / упор. М. Федурко та ін. – Дорогобич: Посвіт, 2011. – С. 251 – 259. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.
6. Ясиненко Н. П. Русская лексика на страницах англоязычной прессы, издаваемой в России: культурологический аспект [Текст] / Ясиненко Н. П.: дис. ... канд. – М., 2005. – 191 с.
7. Яшина М. Г. Анализ и семантизация культурно маркированной лексики (на материале итальянского языка): автореф. дис. канд. филол. наук [Электронный ресурс] / Яшина М. Г. – М., 2009. – 20 с. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content>.
8. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. [Текст] / Яшенкова О. В. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
9. Kovecses Zoltan. American English: an Introduction [Text] / Zoltan Kovecses. – Canada: Broadview Press Ltd, 2000. – 348 p.
10. Rough Guides USA [Electronic resource], 2017. – 1072 p. – Access Path: <https://books.google.com.ua/books>

REFERENCES

1. Dobrosklonskaya T. G. Issues of the Mass Media Texts Studying [Text] / Dobrosklonskaya T. G. – M.: MSU, 2000. – 240p.
2. Ivankova T. A. Culture-Loaded Words in the English Discourse of Russian Newspapers [Electronic resource] / T. A. Ivankova // Tomsk State Pedagogical University, 2011. – P. 113–118. – Access Path: <https://cyberleninka.ru/article>.
3. Oschepkova V. V. Language and Culture of the UK, the USA, Canada, Australia, New Zealand [Text] / Ощепкова В.В. – М., 2004. – 336 p.
4. Tomakhin G. D. America via Americanisms [Text] / G. D. Tomakhin. – М.: High School, 1999. – 256 p.
5. Tupitsa O. U. Non-equivalent Vocabulary: Problems of Definition [Electronic resource] / O. U. Tupitsa, L. V. Zimakova // Dorogobich: Posvit, 2011. – P. 251 – 259. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.
6. Yasinenko N. P. Russian Vocabulary in the English-Language Press Published in Russia [Text] / N. P. Yasinenko: PhD thesis. – М., 2005. – 191p.
7. Yashina M. G. Analysis and Semantization of Culture Marked Words (based on Italian) [Electronic resource] / M. G. Yashina: abstract of PhD thesis in Philology. – М., 2009. – 191 с. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content>.
8. Yashenkova O. V. Fundamentals of Speech Communication Theory [Text] / O. V. Yashenkova. – К.: Academy, 2010. – 312 p.
9. Kovecses Z. American English: an Introduction [Text] / Zoltan Kovecses. – Canada: Broadview Press Ltd, 2000. – 348 p.
10. Rough Guides USA [Electronic resource], 2017. – 1072 p. – Access Path: <https://books.google.com>.

Culture-loaded words as a cognitive component of cross-cultural communication (based on American English)

A. V. Sheliakina

Abstract. The article illustrates some examples of culture-loaded words which are typical for American variant of the English language. The spheres of culture-loaded words concentration are considered in the article as well as their role in the process of cross-cultural communication. Taking into account the experience of working in a higher education institution, some previous linguistic researches on the topic are presented in the article.

Keywords: cross-cultural communication, culture-loaded words, Americanism, spheres of culture-loaded words concentration, phraseological unit, toponym, etc.

Verbalization of the concept People in Politics with the help of phraseological units of the English language

Yu. Shtoltsel

Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine
Corresponding author. E-mail: yuliannahotra2016@gmail.com

Paper received 18.06.18; Accepted for publication 25.06.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-16>

Abstract. The given article focuses on the verbalization of the concept *People in Politics* with the help of phraseological units in the modern English press. Having analyzed the most serious readable British and American newspapers, the author has found 13 examples of phraseological units characterizing concept People in Politics which were divided into 3 frames: a Political minority, a Political majority, People in Politics. According to the results of the analysis, we can conclude that idioms are common in political discourse as they make the language of the press richer and emotionally coloured. We analyzed the concept, frame and phraseological unit definitions. We selected the phraseological units from the newspapers to refer to the concept of People in Politics within the English-language newspaper discourse. Also, we showed the negative and positive connotation of the idioms. Further prospects we see in the study of the idioms within the socio-political vocabulary.

Keywords: *phraseology, concept, verbalization of the concept, frame.*

Formulation of the problem. The language of every nation seeks to reflect and characterize any phenomena of human life, its features of character, appearance, abilities, physical and emotional states, etc., appealing to the cultural traditions that have developed in society, scientific, philosophical, religious views, moral guidelines, and also to the experience of everyday life. Phraseology appears as the area of speech in which the most vivid representation of a person and the world around is most clearly reflected.

The main focus of the article is on the analysis of phraseological units that are found in contemporary English-language newspapers, namely articles on politics and political speeches. The choice of research material is not accidental, it is because the modern press keeps the cultural identity of the nation in the language, indicating the development of the linguistic picture of the world. It determines the **relevance** of our research.

This topic also points to the need to expand and substantially deepen knowledge about the linguistic representation of the linguistic-cultural concept People in Politics in building a model of English mentality that helps to identify ways of interaction between the verbal and cultural codes of a nation.

The purpose of the study is to identify ways of verbalizing the concept People in Politics with the use of phraseological units as mental entities on the basis of the material of the English-language newspaper discourse.

The given purpose of the scientific work involves solving the following **tasks**:

- to define the concept of "phraseological unit";
- to convey the meaning of the concept and means of its verbalization;
- explode phraseological units to refer to the concept of People in Politics within the English-language newspaper discourse;
- to show negative and positive connotation of the given idioms.

The **object** of research is the concept People in Politics in the 21st Century English Press.

The **subject** of the work is the phraseological units to designate the concept of People in Politics in the English-language picture of the world.

The **material** of the study is the phraseology of the English language, obtained through a continuous selection of modern British press. For search, materials from the online editions of The Guardian, Bloomberg, Forbes, Daily Mirror, The Washington Post, The Atlantic, and others during the period of May 2018 were used. About thirty idioms were analyzed, of which, for our article, thirteen were selected for the concept of People in Politics.

The organization of the study stages of the linguistic-cultural concept "People in Politics" involves the use of a comprehensive methodology:

- continuous sampling method;
- method of phraseological identification
- definition and component analysis
- the procedure of quantitative calculations and others.

Presenting the main material.

In languages, there are many phrases that are commonly referred to as phraseological units or idioms. Such lexical units make our language expressive. Most of them are based on vivid metaphors, comparisons, and juxtapositions. Many idioms carry the image; they reflect human wisdom and wit. In the Ukrainian and Russian linguistic tradition, they are called phraseological units. British and American linguists prefer the term idioms.

The phraseological unit is an unmotivated word group that cannot be freely formulated in the language but is reproduced as a ready unit [1, p. 3].

As for the concept, O. Kubryakova advocates the idea that "the concept is a term used to explain the units of the mental or psychic resources of consciousness and the information structure that reflects the knowledge and experience of man; it is the operational content unit of memory, the mental lexicon, the conceptual system and the language of the brain, the whole picture of the world, reflected in the human psyche. The concept arises when constructing information about objects and their properties, and this information can include both information about the objective state of affairs in the world, as well as information about the imaginary worlds and the possible state of affairs in these worlds. This is the information that the individual knows, assumes, thinks and imagines about the objects of the world" [3, p. 90-92].

According to the O. Selivanova interpretation, the concept is an information structure of consciousness, a differently subjective, somehow organized unit of memory, which contains a set of knowledge about the object of knowledge, verbal and nonverbal, acquired through the interaction of the five mental functions of consciousness and the unconscious [4, p. 256].

With the help of contemporary English dictionaries (Longman dictionary of contemporary English, Cambridge dictionary, Oxford dictionary, etc.), we isolate the following frames (semantic frames) in the concept of people in politics using the keywords found in their meaning:

1. Political minority
2. Political majority
3. Politician (leader, candidate, a local body of government)

We should note that the frame is a model of cultural knowledge, which is common to at least part of society [2]. It is necessary also to point out that the above semantic frameworks are undoubtedly interrelated, that is, they are those that interact with each other. In addition, it should be indicated that this concept and its frames are verbalized in our study solely with the help of phraseological units. The lexemes minority, majority and politician have the following meanings in the dictionaries:

- **Longman dictionary of contemporary English:** Minority (noun) [**singular**] a small group of people or things within a much larger group;

The Majority (noun) [**singular**] most of the people or things in a group.

- **Cambridge dictionary:** Minority [C] any small group in society that is different from the rest because of their race, religion, or political beliefs, or a person who belongs to such a group.

The Majority [C] in an election, the difference in the number of votes between the winning person or group and the one that comes second

- **Oxford dictionary:** Minority (noun) A small group of people within a community or country, differing from the main population in race, religion, language, or political persuasion

Majority **British** (noun) The number by which the votes cast for one party or candidate exceed those for the next.

US (noun) The number by which votes for one candidate are more than those for all other candidates together.

- **Cambridge dictionary:** Politician (noun) 1. a member of a government or law-making organization; 2. a person who is active in politics, esp. as a job

- **Collins Dictionary:** 1. a person actively engaged in politics, esp. a full-time professional member of a deliberative assembly; 2. a person who is experienced or skilled in the art or science of politics, government, or administration; statesman; 3. (*derogatory*, mainly US) a person who engages in politics out of a wish for personal gain, as realized by holding a public office

I. Therefore, the "**Political minority**" frame is distinguished by the following keywords found in the meanings of phraseology: *members, children without legal permission, downtrodden*. For example:

Anchor Babies – A derogatory term for children born in the United States of parents who are in the country

without proper authorization or who may have arrived into the nation across the US/Mexico border without legal permission. Current US law provides US Citizenship to any baby born on US Soil. Those babies are afforded rights and benefits of all US Citizens that some say their parents then use to provide an anchor or basis to remain in the United States indefinitely. The term is used widely by opponents of illegal immigration especially among those in border states.

The myth of the 'anchor baby' deportation defence. (The Washington Post, August 20, 2015)

Teabaggers – a derogatory term to reference members of the Tea Party movement. T.e.a. stands for Taxed Enough Already.

Obama Calls Tea Partiers 'Tea-Baggers'. (The Atlantic, May 4, 2010)

Bleeding Heart: A term describing people whose hearts "bleed" with sympathy for the downtrodden; used to criticize liberals who favour government spending for social programs

Their subtitle, "The Bleeding-Heart Conservative Who Changed America," riffs off of one of Kemp's favourite self-descriptions. (The Atlantic, October 12, 2015)

II. The frame "**Political majority**" has the following keywords in its structure: *a mass of Americans, a portion of the electorate, a group of people, a wealthy person*. For instance:

Silent Majority: The mass of Americans whose opinions are not loud and public, but who together have enormous power. Popularized by President Richard Nixon, who claimed that Vietnam War protesters comprised a minority, while a "silent majority" supported the war.

Catalan leader faces dilemma as silent majority finds its voice. (The Guardian, October 8, 2017)

Swing Vote: The undecided, usually independent, portion of the electorate that can "swing" the outcome of an election one way or the other

A Surge in migrant voters could swing vote in key UK constituencies. (The Guardian, January 29, 2015)

The Body politic: A group of people organised under a single government or authority (national or regional) is a body politic.

Champagne socialist: (UK) A wealthy person who has left-wing views is a champagne socialist, especially if political beliefs are seen as shallow or hypocritical.

From latte socialist to gauche caviar – how to spot good-time leftwingers around the world. (The Guardian 23.11.2017)

III. The frame "**Politician**" has the following keywords in its structure: *organization, politicians, leader, candidate*. For example:

Bully Pulpit: The Presidency, when used by the President to inspire or moralize. Whenever the President seeks to rouse the American people, he is said to be speaking from the bully pulpit. When the term first came into use, "bully" was slang for "first rate" or "admirable."

Five Ways Leaders Can Use The Bully Pulpit To Be More Effective Communicators. (Forbes, January 19, 2017)

Coattails effect: The power of a popular candidate to gather support for other candidates in his or her party. Winning candidates are said to have coattails when they

drag candidates for lower office along with them to victory.

A Closer Look at Trump's 'Coattails Effect'. (Bloomberg, November 17, 2016)

Dark Horse: A long-shot candidate.

Three dark horse candidates to watch in California's U.S. Senate race. (LA Times, June 3, 2018)

Demagogue leader: A leader whose impassioned rhetoric appeals to greed, fear, and hatred, and who often spreads lies. Former U.S. Sen. Joseph McCarthy (see McCarthyism) is often cited as a classic demagogue.

What History Teaches Us About Demagogues Like The Donald. (Bloomberg June 20, 2016)

Fence Mending: What politicians do when they visit their electoral districts to explain an unpopular action. The term originated in 1879 when Ohio Senator John Sherman made a trip home that most people considered a political visit. Sherman insisted, however, that he was home "only to repair my fences."

T-Mobile CEO Checks Into Trump Hotel on Fence-Mending D.C. Mission. (Bloomberg 3 May 2018)

Machine Politics: Politics controlled by a tightly-run organization that stresses discipline and rewards its supporters. Machines are usually found in large cities and are frequently accused of corruption.

The age of machine politics is over. But still, it thrives in the Labour party. (The Guardian, 4 Jun 2015)

According to the results of the analysis, we can conclude that phraseological units are often used in political discourse as they make the language of the press richer and emotionally coloured. Consequently, we chose from the newspapers idioms to refer to the concept of People in Politics within the English-language newspaper discourse. With the help of modern dictionaries of English phraseology, we are assured that all selected linguistic units belong to phraseological units. Based on this, we divided the concept into three frames: the Political majority, the Political minority and Politician, which in this study are verbalized solely with phraseological units. We must also point out that 8 idioms from 13 have negative connotations (anchor babies, teabaggers, bleeding heart, champagne socialist, dark horse, demagogue leader, fence mending and machine politics), with regard to the other 5 idioms, they are related to the positive connotations (silent majority, swing vote, body politic, bully pulpit and coattail effect).

Prospects we see in the further study of the idioms within the socio-political vocabulary.

REFERENCES

1. Valueva I.V. Comparative study of phraseological units with a loose mic component of paradigm and syntagmatic (based on the material of the English texts of the twentieth century): author's abstract. dis for obtaining a scientific degree of philological sciences candidate: 10.02.04 / I.V. Valueva. – Odessa State University – O., 1996. – 15 p.
2. Dike T.A. Frames of Knowledge and Understanding of Voice Acts // Language. Cognition. Communication / T.A. Dike – M.: Progress, 1989. – December 12-14.
3. Kubryakova E. A Short dictionary of cognitive terms / E.A. Kubryakova – M.: Philological faculty Moscow State University named after M.V. Lomonosov, 1996. – 245 p.
4. Selivanova O. Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia. / O. Selivanova. – Poltava: Environment, 2006. – 716 p.

Модель, образ, картина світу: диференціація понять

І. І. Широкова

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

Paper received 09.07.18; Accepted for publication 15.07.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-17>

Анотація. Статтю присвячено аналізу поняття ‘картина світу’ та суміжних до нього ‘образ світу’ та ‘модель світу’, а також встановленню співвідношення між ними. Розглянуто сучасні концепції розуміння цих понять. Доведено необхідність диференціації моделі, образу та картини світу та обґрунтовано їх нетотожність за такими ознаками як специфічність / універсальність, схематичність / змістовність та динамізм.

Ключові слова: антропоцентричний підхід, кореляційні зв'язки, знакова репрезентація, нетотожність.

Вступ. У сучасній лінгвістиці пріоритетним є антропоцентричний підхід [4; 5; 10; 25], який передбачає представлення всіх аспектів буття людини через призму «мовної системи координат» [1, с. 278]. У межах цього підходу досліджуються як вплив людини на мову, так і вплив мови на людину, її свідомість, культуру. Людина пізнає та відтворює в мові світ ідей відповідно до власних ціннісних критеріїв. Саме тому актуальності набувають проблеми моделювання світу, відображення особливостей світобачення різних культур та індивідів, а отже їхніх картин світу.

Короткий огляд публікацій за темою. Поняття ‘картина світу’ отримало численні інтерпретації у різних галузях: культурології та філософії [6; 7], соціогуманітарних науках [12; 16; 19, с. 260; 21; 31; 35], когнітивній лінгвістиці [26; 27; 30] та лінгвокультурології [14; 8; 20]. В сучасній теорії картин світу дискутуються питання її визначення, структури, особливостей репрезентації засобами різних семіотичних систем, а також співвідношення із такими суміжними й активно вживаними в сучасній лінгвістиці поняттями як ‘образ світу’ та ‘модель світу’.

Головні положення теорії картин світу можна систематизувати так:

- картина світу – це результат одночасного бачення та конструювання світу, властивого носіям конкретної культурної традиції [24; 26];

- одиницею картини світу «відображеній у людській психіці» [18, с. 90] є концепт, який слід розуміти як «головний осередок культури в ментальному світі людини» [33, с. 43];

- засобом актуалізації цілісної картини світу є «мовні проєкції» концептів [11; 12; 14; 15; 20; 23, с. 43-45];

- у системі картини світу співіснують базовий та варіативний складники [38], базовий складник більш ригідний і виконує системоорганізуючу роль, а варіативний складник забезпечує її гнучкість, динаміку, здатність до фіксації соціальних, історичних, культурних, світоглядних тощо змін;

- універсальний та специфічний складники картини світу віддзеркалюють загальнолюдський, етноспецифічний та індивідуальний досвід носіїв мов і культур [8; 17];

- картина світу – цілісне утворення, важливими ознаками якого є гнучкість та динамізм, що забезпечує голографічне втілення світобачення у численних варіантах загальної картини світу (з цього приводу див. класифікації картин світу на основі різних критеріїв [8; 15; 26]).

Формулювання мети. Попри розробленість теорії картин світу, залишається нерозв'язаною проблема співвідношення понять ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’. Одні науковці ототожнюють зазначені поняття та уживають їх як синонімічні. Інші дослідники їх диференціюють. Носії різних мов та культур діють за моделлю світу, яка є схемою, що містить світоглядні універсалії. Однак кожна людина сприймає та інтерпретує світ унікальним способом, отже, вибудовує свою картину світу. Тому доцільно визначити як спільні, так і відмінні риси близьких понять ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’ та дослідити їх взаємодію.

Метою дослідження є аналіз та подальша диференціація понять ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: систематизувати сучасні погляди на поняття ‘картина світу’, ‘модель світу’, ‘образ світу’; консолідувальні та диференціювальні концепції їх розуміння, обґрунтувати нетотожність цих явищ з огляду на їхню специфічність / універсальність, схематичність / змістовність і динамізм.

Численні погляди на розуміння понять ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’ та їх співвідношення можна об'єднати у два напрями – консолідувальний [6; 12; 27; 35] та диференціювальний [22; 32; 34; 36; 37].

Прихильники консолідувального підходу ототожнюють поняття ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’. Наприклад, Г. Д. Гачев співвідносить національний образ світу з моделлю світу й стверджує, що «особлива структура спільних для всіх народів цінностей утворює національний образ світу, а в спрощеному вираженні модель світу» [6, с. 17]. Вважаємо, що такий погляд дещо спрощує образ світу, адже він завжди емоційно-наповнений, особистісно-значимий і структурує уявлення про природу, культуру, соціум, особистість, тим часом більш спрощеною матрицею світу якраз є модель світу.

Картина ж світу визначається як «глобальний образ світу, який покладено в основу світогляду людини» [27, с. 12]. Образ світу, утілений у мові, відповідає поняттю «мовна картина світу» [35]. Частково погоджуємося з цим поглядом, оскільки як образ, так і мовна картина світу не є його дзеркальним відображенням. Та все ж образ світу завжди індивідуальний, а мовна картина світу віддзеркалює національний спосіб світобачення, що формує й визначає національний характер. Тому образ світу не дорівнює картині світу, хоча й зумовлює її.

О. Качмар [12, с. 174] слушно зазначає, що коли людина пізнає світ, то формує своє уявлення про нього,

тобто в її свідомості виникає певна «картина» чи «мовна модель світу». Таку позицію можна підтримати з огляду на те, що спільність моделі та картини світу полягає у відображенні світу. Тим часом модель та картина світу відіграють різну роль у процесі такого відзеркалення.

Усе викладене свідчить про доцільність розмежування понять 'модель світу', 'образ світу' та 'картина світу'.

Дослідники, які диференціюють аналізовані явища, співвідносять модель світу та картину світу як вузьке й широке поняття. Модель світу, яка створюється у «певному креативному просторі» [36, с. 106], спричинює конкретний кінцевий результат у вигляді оформленої картини світу. Картина світу відображає дійсність та «структурується за допомогою та через посередництво моделі світу». У такий спосіб модель «репрезентується та суб'єктивується» [22, с. 121] семіотичними засобами іншого порядку.

Саме тому пропонуємо розмежовувати поняття 'модель світу' та 'картина світу' за такими ознаками як схематичність – змістовність, універсальність – специфічність.

Слушним є визначення моделі світу як «певної ідеалізованої схеми, конструкту, що осмислюється в межах структурної парадигми» [28, с. 26]. Модель світу дескриптивна та спрямована на категоризацію світу за допомогою бінарних опозицій (верх – низ, внутрішнє – зовнішнє, центр – периферія тощо). Прикладом може слугувати балканська модель світу, що була об'єктом спостереження Т. В. Цив'ян [37]. На думку дослідниці, балканський лінгвокультурний простір оперує, насамперед, такими протиставленнями, як 'розчленування, роз'єднання – зв'язок, з'єднання', 'розосередження на морі – компактність, зосередження на материку', 'рівність – нерівність', 'відкритість – закритість' тощо [37, с. 72]. Носії балканської культури оперують цими антиномічними категоріями, усвідомлюють їх важливу роль в осягненні світу речей, явищ, ідей, людини.

Можна сказати, що картина світу втілює модель світу, а не «створює її каркас», як наполягає Л. В. Санжеєва [29, с. 36]. Саме тому поділяємо думку В. М. Топорова [34] про модель світу «як спрощене відображення всієї суми уявлень про світ всередині окремої традиції, взятих в їхньому системному та операціональному аспектах» [34, с. 161]. Модель світу осягається раціональним, а не емпіричним рівнем.

У моделі світу зафіксовані основні світоглядні універсали народу. Вона має статичну форму, що мало змінюється, та використовує бінарні ознаки, набір яких є універсальним засобом опису семантики світу. Тим часом картина світу специфічна, оскільки визначається особливостями діяльності, образу життя та національної культури народу. Вона трансформується швидко, залежно від особистісних якостей людини.

Образ світу можна визначити як «естетичне бачення світу» [3, с. 162], яке «домінує, коли акцентують на культурі та мовній свідомості членів певної лінгвокультурної спільноти» [9], а про мовну картину світу говорять, коли за основу обирають факти міжмовної подібності та відмінності. Як вважає В. М. Манакін, окремі фрагменти мовної картини світу ще довго «зберігають пережиткові, реліктові уявлення» [23, с. 44]

людей про створення світу. Кожний народ має своє засадниче розуміння світу та закони буття, яких він дотримується. Наприклад, для американської культури не актуальна прикмета про чорну кішку, що приносить невдачу, якщо перейде дорогу пішоходу. Зображення цих тварин часто з'являються на вітальних листівках з побажанням "Good Luck" [23, с. 70], адже чорна кішка в американській культурі – це символ успіху та несподіваного везіння.

Слід зважити й на те, що картина світу іноді тлумачиться як ще більш широке поняття, що фіксує знання, цінності, накопичені представниками суспільства упродовж життя багатьох поколінь. Це – «загальний рівень уявлень суспільства про світ» [31]. Образ світу – психологічний феномен, на який перетворюється відображений у свідомості людини світ, і який «становить початок творення знаку» [2, с. 18]. Становлення образу світу в людини пов'язане з її переходом за межі «безпосередньо чуттєвої картинки» [19, с. 260]. Тому справедливо й те, що образ світу індивідуальний і визначається як індивідуальне емотивно-сміслові відзеркалення соціальної картини світу у свідомості конкретної людини. Тоді можна стверджувати, що образ світу – це «системоутворювальний компонент для картини світу» [16]. За влучним висловленням О. Качмар, картина світу «охоплює» [12, с. 173] образ світу.

Кореляційні зв'язки між поняттями 'образ світу' та 'картина світу', за визначенням С. М. Симоненко [32, с. 49], можна встановити тільки через смисловий зв'язок цих понять з активністю суб'єкта. З одного боку, існує зв'язок 'картина світу – активність суб'єкта – образ світу'. Тоді образ світу суб'єкта діяльності є похідним від картини світу і це можна розглядати як розпредмечення картини світу. З іншого боку, існує смисловий зв'язок 'образ світу – активність суб'єкта – картина світу', тобто в процесі створення образу світу суб'єкта діяльності виникає його картина світу як процес опредмечення навколишнього світу.

Отже, модель світу – це структура та знакова репрезентація картини світу. Образ світу створює передумову картини світу, її ядерну структуру. А картина світу містить систему образів унаслідок особливого «бачення й конструювання світу» [24, с. 48] відповідно до логіки світорозуміння.

На підтвердження цього визначення наведемо приклад картини світу давніх ісландців, яку описала Т. О. Козлова. Уявлення цього народу про структуру світу містять просторову опозицію 'верх – середина – низ', у якій «сакральні сфери займають крайні полюси верх і низ, а мирська сфера – проміжний рівень» [13, с. 91]. Картині світу давніх ісландців властиве протиставлення «активне (верхній світ) та пасивне (нижній світ) начала», що характерно для «космогонічної концепції походження світу» [13, с. 91]. Дослідницею доведено, що верхній світ у мовній картині світу цього народу актуалізується образами чогось швидкого, легкого, що здійснюється в повітря, і реалізується символічною функцією початкової фонестеми *gn-* із дзвінким приголосним в ініціалі (*Gná* – "богиня, персоніфікація свіжого повітря", *gnap-turn* – "вежа" тощо) [13, с. 81]. Верхній світ протиставляється нижньому, який представлений образами видиху, мороку, тиші та актуалізований за допомогою фонестеми *hn-* із глухим щілинним приго-

лосним (*hneppa* – “бути зігнутих вниз”, *hnakk-band* – “якірний ланцюг”). Мирський світ, що має серединне розташування, суміщає характеристики верхнього і нижнього світів, тим самим віддзеркалює проміжну ланку цієї тричасності. Актуалізує цей рівень фонестема *kn-* із глухим зімкненим приголосним (*knatta* – “підняти голову”, *kné* – “коліно”) [13, с. 81]. Отже, картина світу давніх ісландців реалізується вербальними засобами.

Висновки. Поняття моделі, образу та картини світу взаємозалежні, але нетотожні за низкою ознак. З огляду на специфічність / універсальність, модель світу виявляється універсальною, інваріантною для носіїв різних мов і культур. Вона виконує категоризувальну та інтегровальну функції: класифікує світ за допомогою системи універсальних бінарних опозицій та поєднує різні концептосфери. Образ же світу специфічний: він формується в результаті розвитку індивідуальної та колективної свідомості та віддзеркалює її. Образ світу виконує орієнтувальну функцію – спрямовує людину в світі та в її поведінці. Картина світу також специфічна, оскільки містить як світосприйняття певної історичної епохи, так і специфіку образу життя кожного народу. Картина світу, яка формується у кожного індивіда, корелює з досвідом етносу, виконує регулятивну (скеровує життєдіяльність людини), адаптивну (в картині світу фіксуються лише ті зміни, що мають продуктивний характер) та пізнавальну функції.

За огляду на схематичність / змістовність, модель світу – це ідеалізована схематизація об'єктів реального світу. На основі моделі світу люди сприймають дійсність і будують образ світу, що існує в їхній свідомості. Він менш схематичний, однак є структурою, у якій

втілена ідея про типовий стан реальності. Водночас, образ світу змістовний, оскільки він є емоційно-наповненим і особистісно-значимим. Тим часом картина світу наповнена сукупністю образів, найбільш змістовна й інформативна. Вона є цілісним уявленням про довкілля, його інтерпретацією, а не відображенням.

З огляду на динамізм, модель світу узвичаєна та має статичну форму, що мало піддається змінам. Образ світу відносно стабільний, його основу складають цінності, пріоритети та специфічні соціальні стереотипи, він орієнтує людину в середовищі. Картина світу динамічна, оскільки змінюється під впливом життєвих ситуацій та в залежності від особистісних рис людини, її емоційного стану, адже саме емоції найбільше впливають на світобачення людини.

Потреба у розмежуванні понять ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’ може бути необхідною при дослідженні художньої картини світу, адже її виникнення – результат особливої концептуалізації творчою особистістю фрагментів буття. Саме вивчення індивідуальної картини світу митця дозволяє досягнути символі епохи, що формують як картину світу в цілому, так і художню картину світу окремого художника. Кожна людина, і творча зокрема, сприймає та відтворює реальність унікальним способом: вона виокремлює такі головні образи, які відповідають її суб'єктивним особливостям. А отже й вербалізація уявлень про світ маркується суб'єктивністю. Диференціація понять ‘модель світу’, ‘образ світу’, ‘картина світу’ дозволить виокремити специфіку засобів актуалізації певних концептів, а також виявити відмінності між індивідуальним когнітивним простором та когнітивною базою лінгвокультурної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук Н. І. Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики: ідеологія і програми досліджень. *Лінгвістичні студії*. 2008. Вип. 17. С. 274-278. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8137> (дата звернення: 16.11. 2017).
2. Андрейчук Н. І. Мовний знак через призму філософської категорії відношення. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 26. С. 17-19.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1979. 424 с.
4. Бачевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 240с.
5. Бенькевич Г. А. Антропоцентризм у сфері фразеології. *Наука в інформаційному просторі: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р.: у 8 т.* – Т. 6: Наукові дослідження з філології. Дніпропетровськ: Біла К. О., 2013. http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/fl6_benkevich.htm
6. Гачев Г. Д. Национальные образы мира: Курс лекций. Москва: Издательский центр «Академия», 1998. 432 с.
7. Головачева А. В. Картина мира и модель мира в прагматике заговора. *Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор*. Москва: Индрик, 1993. № 4. С. 196-211.
8. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.15. Київ, 2004. 29 с.
9. Залевская А. А. Национально-культурная специфика картины мира и различные подходы к ее исследованию. *Языковое сознание и образ мира: Сб. научных статей*. 2000. URL: http://www.ilingran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/1-5.html
10. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 396-402.
11. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
12. Качмар О. Проблема співвіднесення концептуальної та мовної картин світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. – 2014. Вип. 9. С. 173-178.
13. Козлова Т. О. Образна та діаграматична іконічність звукової організації мови: давньоісландські фонестеми gn-, kn-, hn. *Нова філологія*. 2013. № 55. С. 77-98.
14. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва: Наука, 1990. 107 с.
15. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. 2-е изд., испр. и доп. Москва: ЧеРо, 2003. 349 с.
16. Корочкин Ф. Ф. Картина мира и образ мира как технологии социогуманитарного исследования. 2012. URL: <http://aesthetics-herzen.narod.ru/issl.html> (дата звернення: 16.06. 2017).
17. Красных В. В. Когнитивная база vs культурное пространство в аспекте изучения языковой личности (к вопросу о русской концептосфере). *Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Ред. В. В. Красных, А. И. Изотов*. Москва: «Филология», 1997. Вып. 1. С. 128-144.
18. Кубрякова Е.С. Концепт / Е.С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филологический ф-т МГУ, 1996. – С. 90-94.

19. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т / А.Н. Леонтьев. - М.: Педагогика, 1983. - Т. 2. - 320 с.
20. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу / Л.А. Лисиченко. - Х.: Вид. рупа «Основа», 2009. - 191 с.
21. Мазлумян С. В. Картина мира и образ мира?! / С. В. Мазлумян // Мир психологии. 2009. - № 4. - С. 100-109.
22. Маковский М.М. Язык – миф – культура: Символы жизни и жизнь символов. – М.: Русские словари, 1996. – 320 с.
23. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. – К.: Знання, 2004. – 326 с.
24. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В.А. Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
25. Наваренко І.А. Антропоцентрична парадигма дослідження мовної картини світу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2014. - № 10. Том 1. – С. 154-156.
26. Попова З.Д. Язык и национальное сознание / З.Д. Попова, И.А. Стернин. Воронеж: Истоки, 2007. – 61 с.
27. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 8-69.
28. Сасвич І.Г. Теорія картини світу: ключові поняття // Лінгвістика. Збірник наукових праць. – 2012. - № 2 (26). – С. 18-27.
29. Санжеева Л.В. Концепция модели мира (образ мира - картина мира – модель мира: соотношение понятий): Учебное пособие. – Спб.: Астерион, 2010. – 45с.
30. Серебrennikov Б.А. О материалистическом подходе к явлениям языка. – М.: Наука, 1983. – 318 с.
31. Середкина Н.Н. Этническая картина мира в контексте современных социальных исследований // Социодинамика. — 2014. - № 10. - С. 26-59. – Режим доступа: http://enotabene.ru/pr/article_13441.html
32. Симоненко С.М. Аналіз категорій “образ світу” та “картина світу” у контексті дослідження візуально-мисленневих стратегій // Наука і освіта. – 2007. - № 3. – С. 47-52.
33. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2004. – 992 с.
34. Топоров В.Н. Модель мира (мифопоэтическая) // Мифы народов мира: Энциклопедия. - М., 1980. - Т. 2. - С.161-166.
35. Турсиду Н.Ю. Розуміння "картини світу" і "моделі світу" в лінгводидактичному аспекті під час вивчення російської мови як іноземної студентами-греками / Н.Ю. Турсиду // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка. - 2016. - Вип. 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_1_11.
36. Тхорик В.И. Языковая личность (Лингвокультурологический аспект): Дис. ... док. филол. наук: спец. 10.02.19 “Общее языкознание, социолінгвістика, психолінгвістика”. - Краснодар: Кубанский государственный университет, 2000. – 304 с.
37. Цивьян Т.В. Модель мира и ее лингвистические основы. Изд. 3-е, доп. – М.: КомКнига, 2006. – 280 с.
38. Шелестова Л.В. Картина світу як проблема дослідження гуманітарних наук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання НАПН України. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2011. - Вип. 15, Кн. 1. - С. 25-35.

REFERENCES

1. Andreichuk, N.I. Antropocentric paradigm of modern linguistics: ideology and programs of researches // Lnhvistychni studii, 2008. Is.17. P. 274-278. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8137> (Date of the address: 16.11. 2017).
2. Andreichuk, N.I. The language sign through the prism of the philosophical category of relation // Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"]. Philological series, 2012. Is. 26. P.17-19.
3. Bahtin, M.M. Esthetics of verbal creativity. Moscow: Iskusstvo, 1979. 424 p.
4. Batsevych, F.S. Language philosophy: History of lingvophilosophical doctrines: textbook. Kyiv: publishing centre “Akademiia”, 2008. 240 p.
5. Benkevych H. A. Anthropocentrism in the sphere of phraseology // Nauka v informatsionomu prostori: materials of IX International academic and research conference, October 10-11 2013: in 8 volumes. Vol. 6. Scientific researches in philology. Dnipropetrovsk: Bila K. O, 2013. http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionom-prostranstve/fl6_benkevich.htm
6. Gachev, G.D. National images of the world: Course of lectures. Moscow: publishing centre “Akademiya”, 1998. 432 p.
7. Golovacheva, A.V. Worldview and model of the world in the pragmatics of a plot // Researches in the field of Balto-Slavic spiritual culture. Plot. Moscow: Indrik, 1993. №4. P. 196-211.
8. Holubovska, I. O. Ethnospecific constants of language consciousness: abstract of the thesis on receiving Doctor of Philology degree: 10.02.15. Kyiv, 2004. 29 p.
9. Zalevskaya, A.A. National and cultural specifics of the worldview and various approaches to its research // Language consciousness and image of the world: Collection of scientific articles, 2000. URL: http://www.ilingran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/1-5.html.
10. Zaremska, I.M. Linguistic worldview as object of linguistic researches // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Series 10: Problems of Ukrainian grammar and lexicology, 2011. Is. 7. P. 396-402.
11. Karasik, V.I. Language circle: personality, concepts, discourse. Volgograd: Peremena, 2002. 477 p.
12. Kachmar, O. Problem of correlation of the conceptual and linguistic worldviews // Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 2014. Is. 9. P. 173-178.
13. Kozlova, T.O. Imagic and Diagrammatic Iconicity in the Sound Shape of Language: Old Icelandic *gn-, hn-, kn-* phonostemes // Nova filolohiia, 2013. № 55. P. 77-98.
14. Kolshanskiy, G.V. Objective worldview in cognition and language. Moscow: Nauka, 1990. 107 p.
15. Kornilov, O.A. Linguistic worldviews as derivatives of national mentalities. 2nd edition corrected and added. Moscow: Chero, 2003. 349 p.
16. Korochkin F. F. Worldview and image of the world as technologies of socio-humanistic research. 2012. URL: <http://aesthetics-herzen.narod.ru/issl.html> (Date of the address: 16.06. 2017).
17. Krasnyih, V.V. Cognitive base vs cultural space in the aspect of the language personality studying (to the question of the Russian sphere of concepts) // Language, consciousness, communication: Collection of scientific articles / Editor V.V. Krasnyih, A.I. Izotov. Moscow: Filologiya, 1997. Is.1. P. 128-144.

Model of the world, image of the world, worldview: differentiation of the concepts

I. I. Shyrokovska

Abstract. The article deals with the notion of a worldview and related concepts of a model of the world and image of the world and explores their correlation. It gives the analysis of modern conceptions on understanding of these notions. The article proves the necessity of differentiation of model, image of the world and worldview and justifies that they are nonidentical according to such indications as sketchiness / pithiness, universality / specificity and dynamism.

Keywords: anthropocentric approach, correlation, sign representation, not identity.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu